

**REDAKCJA
NAUKOWA**

MACIEJ CYCOŃ

TOMASZ JEDYNAK

GRZEGORZ STRUPCZEWSKI

NOWE TRENDY W ZABEZPIECZENIU EMERYTALNYM W POLSCE

PRZEGLĄD UBEZPIECZEŃ 2018

FUNDACJA UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO W KRAKOWIE

Nowe trendy w zabezpieczeniu emerytalnym w Polsce

Przegląd Ubezpieczeń 2018

redakcja naukowa

Maciej Cycoń

Tomasz Jedynak

Grzegorz Strupczewski

Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Kraków 2018

Recenzenci
dr Anna Ostrowska-Dankiewicz
dr Robert Dankiewicz
dr Viktor Trinchuk
dr Damian Walczak

ISBN 978-83-65907-24-0
pdf online

Publikacja została wydana w ramach projektu „Nowe trendy i innowacje w zarządzaniu ryzykiem i ubezpieczeniach” realizowanego przez Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management” oraz Katedrę Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń w latach 2017-2018.

© Copyright by Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2018

Wydawnictwo:
Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Spis treści

Wstęp	6
Rozdział 1. Świadomość emerytalna młodych Polaków na tle badań ankietowych	9
1.1. Wprowadzenie	9
1.2. Świadomość emerytalna w Polsce w świetle danych zastanych.....	11
1.3. Świadomość emerytalna młodych Polaków na tle badań własnych.....	14
1.4. Zakończenie.....	22
Rozdział 2. Koncepcja emerytury obywatelskiej w aspekcie problemów polskiego systemu emerytalnego	23
2.1. Wprowadzenie	23
2.2. Geneza i istota emerytury obywatelskiej.....	24
2.3. Emerytura obywatelska na świecie.....	26
2.4. Perspektywa emerytury obywatelskiej w Polsce	30
2.5. Podsumowanie.....	38
Rozdział 3. Funkcjonowanie IKE, IKZE, PPE oraz PPK.....	40
3.1. Wprowadzenie	40
3.2. Charakterystyka IKE, IKZE i PPE jako instrumentów dodatkowego oszczędzania na emeryturę.....	41
3.3. Charakterystyka PPK jako nowego instrumentu dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego	47
3.4. Zakres wykorzystania IKE, IKZE i PPE przez Polaków.....	50
3.5. Perspektywy rozwoju oraz konsekwencje wprowadzenia PPK do polskiego systemu emerytalnego	54
3.6. Podsumowanie.....	58
Rozdział 4. Wykorzystanie narzędzi ekonomii behawioralnej w kształtowaniu dodatkowych systemów emerytalnych w Polsce i na świecie	59
4.1. Wprowadzenie	59
4.2. System emerytalny w Polsce.....	60
4.3. Wykorzystanie mechanizmów behawioralnych w Pracowniczych Planach Kapitałowych	63
4.4. Dodatkowe systemy emerytalne Nowej Zelandii i Wielkiej Brytanii.....	67
4.5. Analiza ryzyka w programach emerytalnych opartych o mechanizmy behawioralne.....	70
4.6. Podsumowanie.....	71
Rozdział 5. Znaczenie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce oraz pracownicze plany kapitałowe jako odpowiedź rządowa na jego niskie upowszechnienie	73
5.1. Wprowadzenie	73
5.2. Charakterystyka dodatkowego systemu emerytalnego.....	75

5.3. Bariery rozwoju dodatkowego systemu emerytalnego w Polsce	81
5.4. Pracownicze Plany Kapitałowe jako odpowiedź na niski poziom upowszechnienia dodatkowego oszczędzania w Polsce	86
5.5. Podsumowanie	92
Rozdział 6. Ocena wpływu wprowadzenia Pracowniczych Planów Kapitałowych na rozmiary luki emerytalnej w Polsce	94
6.1. Wprowadzenie	94
6.2. Luka emerytalna w Polsce	95
6.3. Funkcjonowanie Pracowniczych Planów Kapitałowych – podstawowe założenia.....	98
6.4. Wpływ Pracowniczych Planów Kapitałowych na rozmiar luki emerytalnej	103
6.5. Podsumowanie	107
Rozdział 7. Wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego na sytuację ekonomiczną seniorów w Polsce	109
7.1. Wprowadzenie	109
7.2. Sytuacja ekonomiczna seniorów w Polsce	111
7.3. Symulacja świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego	117
7.4. Rola odwróconego kredytu hipotecznego w budżecie gospodarstw domowych seniorów....	120
7.5. Podsumowanie	123
Rozdział 8. Ochrona konsumentów usług equity release	126
8.1. Wprowadzenie	126
8.2. Modele usług equity release	128
8.3. Zagrożenia dla konsumentów usług <i>equity release</i>	132
8.4. Instytucje ochrony konsumentów usług finansowych	135
8.5. Podsumowanie i wnioski	138
Rozdział 9. Porównanie systemów emerytalnych w Polsce oraz w Chile	140
9.1. Wprowadzenie	140
9.2. Metody finansowania systemów emerytalnych	141
9.3. Ewolucja systemu emerytalnego w Polsce.....	146
9.4. System emerytalny w Chile	150
9.5. Podsumowanie	155
Literatura	157
Spis tabel	169
Spis rysunków	171

Wstęp

Procesy ludnościowe, określane mianem drugiego przejścia demograficznego, mają charakter globalny i są obserwowane w krajach rozwiniętych od lat 60. XX wieku. Począwszy od lat 90. XX wieku również w Polsce obserwowane jest spowolnienie rozwoju demograficznego oraz zmiany w strukturze wiekowej populacji. Warto zauważyć, że Polska jest krajem, w którym przekształcenia demograficzne dokonują się w sposób szczególnie dynamiczny. W konsekwencji, przeskok pomiędzy relatywnie dobrą sytuacją demograficzną w latach 80. XX w. i prognozowanym na okres po 2020 r. intensywnym spadkiem ludnościowym, zachodzić będzie w bardzo krótkim czasie. Sytuacja ta stwarza poważne problemy ekonomiczne, społeczne i kulturowe, a zachodzące przekształcenia demograficzne uznawane są obecnie za jedno z najważniejszych wyzwań dla gospodarki oraz systemów zabezpieczenia społecznego.

Zachodzące przemiany demograficzne i związane z nimi wyzwania implikują potrzeby badań w następujących obszarach: 1) świadomość emerytalna osób wchodzących na rynek pracy; 2) nowe koncepcje funkcjonowania bazowego systemu emerytalnego w Polsce w świetle doświadczeń międzynarodowych; 3) rozwój i znaczenie dodatkowych form zabezpieczenia emerytalnego, w tym usług *equity release*.

Potrzeba zgłębienia wskazanych obszarów stała się inspiracją do zainicjowania projektu naukowego zrealizowanego przez Katedrę Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie wraz z Kołem Naukowym Ubezpieczeń Risk Management pt. „Nowe trendy i innowacje w zarządzaniu ryzykiem i ubezpieczeniach”. Jednym z efektów tego projektu jest przedkładana publikacja, której struktura odzwierciedla zrealizowane przez poszczególnych autorów tematy badawcze.

Monografia składa się z dziewięciu rozdziałów tworzących spójną całość. W rozdziale pierwszym, w oparciu o autorskie badanie opinii publicznej, podjęto próbę określenia poziomu świadomości emerytalnej młodych Polaków. Rozdział drugi traktuje o koncepcji emerytury obywatelskiej i możliwości jej implementacji w warunkach polskich.

Przedmiotem zainteresowania autorów czterech kolejnych rozdziałów są promowane przez państwo instrumenty dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego, ze szczególnym uwzględnieniem projektowanych pracowniczych planów kapitałowych (PPK). W rozdziale trzecim zaprezentowano w zarysie część uzupełniającą systemu emerytalnego w Polsce oraz zasygnalizowano nowe rozwiązanie w postaci PPK. W rozdziale czwartym przedstawiono wpływ czynników behawioralnych na kształtowanie popytu na dodatkowe produkty emerytalne, w tym PPK. Omówienie szczegółowych rozwiązań legislacyjnych w zakresie PPK stało się przedmiotem rozważań w rozdziale piątym, zaś ocena wpływu PPK na rozmiary luki emerytalnej została przeprowadzona w rozdziale szóstym.

Następne dwa rozdziały koncentrują się na usłudze *equity release*, jako alternatywnej metodzie alokacji dochodu w cyklu życia. W szczególności omówiono wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego na sytuację ekonomiczną polskich seniorów oraz kwestię ochrony konsumentów analizowanego typu usług.

Monografię zamyka rozdział dziewiąty poświęcony porównaniu systemów emerytalnych w Polsce oraz Chile z punktu widzenia ich architektury, źródeł finansowania, efektywności i adekwatności dochodowej.

Wierzymy, że przekazywana w ręce czytelników monografia może stanowić wartościowe źródło wiedzy dla studentów, ludzi nauki, praktyków z dziedziny ubezpieczeń oraz samorządowców i pracowników różnego rodzaju organów i instytucji publicznych. Mamy również nadzieję, że zawartość publikacji będzie stanowiła źródło inspiracji dla kolejnych badań mających na celu zgłębienie złożonej problematyki zabezpieczenia społecznego i ubezpieczeń społecznych.

Niniejsza publikacja nie powstałaby bez wsparcia licznej grona osób. Poza autorami poszczególnych rozdziałów i redaktorami naukowymi w badaniach, których efektem jest ta książka brali również udział pozostali pracownicy Katedry Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, a także studenci z Koła Naukowego Ubezpieczeń „Risk Management”, których nie sposób wymienić tutaj wszystkich z imienia i nazwiska. Za okazane wsparcie w procesie wydawniczym dziękujemy pracownikom Fundacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie oraz Sekcji Promocji Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Ponadto szczególne podziękowania należą się recenzentom – dr. Annie Ostrowskiej-Dankiewicz i dr. Robertowi Dankiewiczowi z

---

Politechniki Rzeszowskiej, dr. Victorowi Trinchukowi z Instytutu Podyplomowej Edukacji i Biznesu w Kijowie oraz dr. Damianowi Walczakowi z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Maciej Cycoń

Tomasz Jedynak

Grzegorz Strupczewski

Rozdział 1.

Świadomość emerytalna młodych Polaków na tle badań ankietowych

Adrian Bała, Gabriela Wolarczyk*

1.1. Wprowadzenie

Już w czasach starożytnych rozmaite społeczeństwa chciały stworzyć mechanizmy i powołać organy, które wyeliminowałyby całkowite uzależnienie od pomocy innych, osoby niezdatnej do pracy z przyczyny wieku, a nie mającej wystarczających środków na pokrycie swoich potrzeb. Dopiero rewolucja przemysłowa przyniosła znaczące zmiany w strukturach społeczeństw. Potrzeba świadczeń gwarantowanych przez państwo stawała się coraz silniejsza i doprowadziła do narodzin współczesnych ubezpieczeń społecznych¹. Jednym z nich jest ubezpieczenie emerytalne wypłacane przez system emerytalny. Obecnie głównym celem istnienia systemu emerytalnego jest zapewnienie jego uczestnikom środków finansowych po zakończeniu aktywności zawodowej w związku z osiągnięciem wieku emerytalnego oraz zapobieganie ubóstwu wśród osób starszych². Istotnym celem jest również zabezpieczenie przed ryzykiem długowieczności. Ponieważ człowiek nie jest w stanie przewidzieć jak długo będzie pobierać świadczenie emerytalne, trzeba go ochronić przed ryzykiem zbyt szybkiego skonsumowania, zgromadzonego wcześniej w wyniku oszczędzania kapitału³. W tym kontekście, na uwagę zasługuje także znaczenie systemu emerytalnego w perspektywie

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

¹ G. Szyburska-Walczak . *Ubezpieczenia społeczne. Repetytorium*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015, s. 25

² *Biuletyn Informacji Publicznej. Przegląd systemu emerytalnego 2016*, (<http://bip.kprm.gov.pl/download/75/27757/przegladsystemuemerytalnego.pdf>), dostęp: 30.04.2018 r.

³ F. Chybalski, *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*, C.H.Beck, Warszawa 2016, s. 16.

mikroekonomicznej, w świetle której system emerytalny jest narzędziem alokacji dochodu lub wygładzania konsumpcji jednostki w cyklu życia⁴.

System emerytalny jest istotnym elementem funkcjonowania społeczeństwa, a fundamentem bezpieczeństwa tego systemu jest edukacja publiczna⁵. Uczestnikom systemu emerytalnego potrzebna jest podstawowa wiedza na temat jego działania. A od reformy systemu emerytalnego z 1999 roku nie została podjęta żadna skuteczna akcja edukacji publicznej na temat funkcjonowania systemu emerytalnego. Przekłada się to na małe zainteresowanie społeczeństwa działaniem systemu i produktami oferowanymi w ramach III filaru i nie pozwala na wieloletnie planowanie ochrony ubezpieczeniowej⁶. W związku z tym problem badawczy niniejszej pracy może być przedstawiony w postaci następujących pytań: *Jaką wiedzę na temat funkcjonowania systemu emerytalnego mają jego najmłodszy uczestnicy? Czy świadomość emerytalna młodych Polaków wyróżnia się na tle ogółu społeczeństwa? Czy kierunek studiów determinuje wyższy poziom wiedzy na temat systemu emerytalnego?* W ramach tak postawionych pytań zostały sformułowane hipotezy badawcze, zgodnie z którymi:

1. Studenci kierunków ekonomicznych mają większą wiedzę na temat systemu emerytalnego niż studenci innych kierunków.
2. Świadomość emerytalna wśród młodych ludzi jest wyższa niż w przypadku ogółu społeczeństwa.

Aby sprawdzić powyższe hipotezy za główne cele pracy przyjęto:

1. Interpretację danych zastanych na temat świadomości emerytalnej polskiego społeczeństwa.
2. Analizę przeprowadzonych badań ankietowych na grupie Polaków w wieku 16-28 lat.

---

⁴ F. Chybalski, *Dywersyfikacyjny wymiar efektywności inwestycyjnej systemu emerytalnego. Analiza porównawcza dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 768, s. 77.

⁵ M. Góra, *Integralny charakter systemu emerytalnego w Polsce. Jeszcze raz o bezpieczeństwie dzięki różnorodności*, „Zeszyty Forum Obywatelskiego Rozwoju”, Warszawa 2009, s. 4, (http://www.pte.pl/pliki/2/12/25.03.10_Zeszyt_Integralny_charakter_systemu_emerytalnego_w_Polsce_Gora.pdf), dostęp: 30.04.2018 r.

⁶ A. Klimkiewicz, *Czynniki wspierające powstawanie i rozwój świadomości emerytalnej jako instrumentu pobudzania indywidualnej zapobiegliwości o przyszłość emerytalną*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2012, s. 262, (http://www.annalesonline.uni.lodz.pl/archiwum/2012/2012_klimkiewicz_261_270.pdf), dostęp: 3.07.2018 r.

Aby zrealizować powyższe cele badawcze dokonano analizy danych zawartych w badaniach Narodowego Banku Polskiego, TNS dla Nationale-Nederlanden oraz *Świadomości emerytalnej Polaków*. Przytoczono również wyniki badań własnych w których młodzi ludzie odpowiadali na pytania zadane w ankiecie stworzonej za pomocą formularza Google. Dzięki portalowi społecznościowemu Facebook, kwestionariusze trafiły do szerokiego grona młodych osób.

1.2. Świadomość emerytalna w Polsce w świetle danych zastanych

Wobec braku definicji świadomości emerytalnej w polskiej literaturze przedmiotu, posłużono się definicją świadomości ubezpieczeniowej. W świetle tej definicji świadomość emerytalna utożsamiana jest z posiadaniem stanu wiedzy, który inicjuje poczucie potrzeby dodatkowego oszczędzania na emeryturę i znajomością zasad funkcjonowania systemu emerytalnego przez społeczeństwo. Świadomość ta ma bezpośredni wpływ na podejmowane działania przez uczestników systemu emerytalnego wobec swojego przyszłego świadczenia emerytalnego⁷. Problematyka systemu emerytalnego jest ważnym tematem w debacie publicznej, dlatego zainteresowani przeprowadzają badania sprawdzające wiedzę i świadomość emerytalną Polaków. Pierwsze przytoczone dane raport z badania ilościowego Janusza Czapińskiego i Marka Góry pt. „Świadomość „emerytalna” Polaków z 2016 roku⁸. Z raportu wynika, że niemal 40% Polaków nie myśli o swojej emeryturze, powodem dla którego może tak być jest wrażenie, że emerytura jest odległym tematem. Polacy, którzy myślą o emeryturze często stanowią 14,8%, 27,2% robi to czasem, a 18,5% rzadko o tym myśli. Wydawać by się mogło, że częste myślenie o emeryturze idzie w parze z działaniem, a tylko 1/3 z tych osób podejmuje działania mające zapobiec pogorszeniu standardu życia na emeryturze⁹. Może to wynikać z braku bazowej wiedzy na temat funkcjonowania systemu emerytalnego.

⁷ P. Majewski, D. Walczak, *Świadomość ubezpieczeniowa studentów w aspekcie postrzegania rynku ubezpieczeniowego*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2013, nr 11, s. 43.

⁸ J. Czapiński, M. Góra, *Świadomość emerytalna Polaków: raport z badania ilościowego*, „Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego”, Warszawa 2016,

(<http://www.efcongress.com/sites/default/files/analizy/raport.pdf>), dostęp: 6.02.2018 r.

⁹ W świetle omawianego badania, ogółem ma oszczędzać dodatkowo na okres starości 21,5% Polaków.

Z badania „Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków” Narodowego Banku Polskiego z 2015 roku¹⁰ wynika, że tylko 12% Polaków ma swoją wiedzę na temat emerytury za dużą lub raczej dużą, 39% ocenia wiedzę jako średnią, a 48% uważa ją jako raczej małą lub bardzo małą. Uwidacznia to brak wiedzy emerytalnej w polskim społeczeństwie, a grupę dla której zasady systemu emerytalnego są najmniej znane stanowią osoby w wieku 15-24 lat. Niski poziom wiedzy emerytalnej nie oznacza braku chęci jej zgłębienia, emerytury stanowią najsilniejszą potrzebę poszerzenia swojej wiedzy z zakresu ekonomii – stwierdził(a) tak ponad połowa ankietowanych. Jednak osoby w wieku 15-24 lat w mniejszym stopniu niż pozostali wyrażali chęć zwiększenia wiedzy na temat emerytur, odpowiedziało tak 44% respondentów, pomimo, że 71% młodych osób uznało swoją wiedzę, za małą lub raczej małą. Można z tego wnioskować, że emerytura nie jest interesującym tematem dla młodych Polaków. Jednak Ci, którzy chcą dowiedzieć się czegoś o emeryturze, a nie skończyli 45 roku życia preferują Internet jako źródło informacji. Tylko dla 5% Polaków lekcje w szkołach są interesującą formą przekazywania wiedzy na temat ekonomii, finansów i gospodarki.

W świetle wyników badania „Skłonność Polaków do oszczędzania na emeryturę – mit czy rzeczywistość?”¹¹ z 2016 roku 74% ankietowanych uważa, że emerytura wypłacana w oparciu o obowiązkowe składki deponowane w ZUS nie pokryje wszystkich kosztów życia. Ludzie, którzy są przekonani, że nie wystarczy nawet na opłacenie podstawowych potrzeb stanowią 30% respondentów. Żaden z ankietowanych nie stwierdził że co miesiąc będzie mógł sobie pozwolić na jakieś dodatkowe wydatki, poza zaspokojeniem bieżących potrzeb. Odpowiedzi obrazują świadomość Polaków co do niewystarczających świadczeń emerytalnych, lecz mimo tego przekonania tylko co 7 badany oszczędza dodatkowo na emeryturę¹². Bierność wobec dodatkowego oszczędzania mimo świadomości niskich świadczeń emerytalnych jest niepokojąca. Skutkiem takiej postawy będzie prawdopodobnie znaczne obniżenie standardu życia na emeryturze.

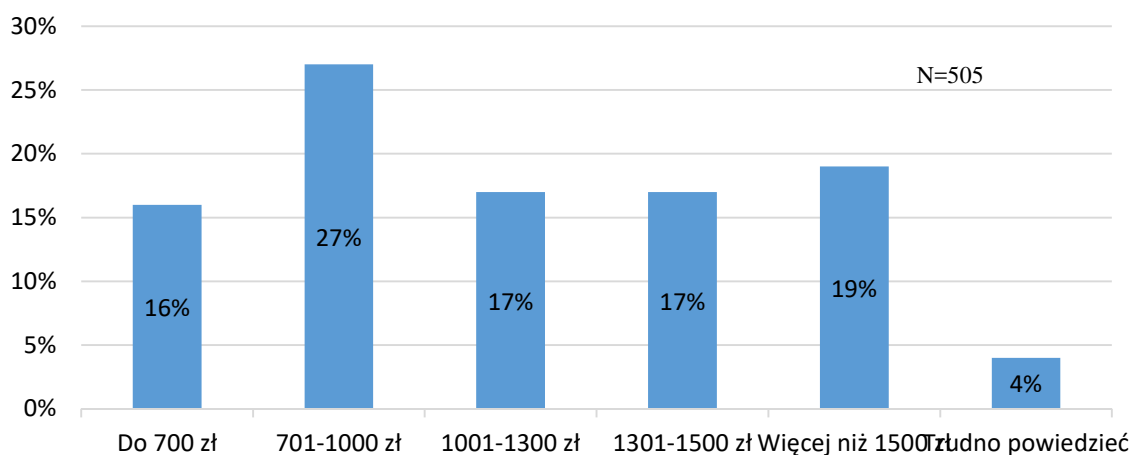
---

¹⁰ *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP 2015, (https://www.nbportal.pl/data/assets/pdf_file/0006/54528/Diagnoza-stanu-wiedzy-i-swiadomosci-ekonomicznej-Polakow-2015.pdf), dostęp: 6.02.2018 r.

¹¹ *Skłonność Polaków do oszczędzania na emeryturę – mit czy rzeczywistość?*, TNS Polska 2016, (<http://www.tnsglobal.pl/coslychac/files/2016/03/Sklonnosc-do-oszczedzania-na-emeryture-2016-03-04.pdf>), dostęp 11.03.2018 r.

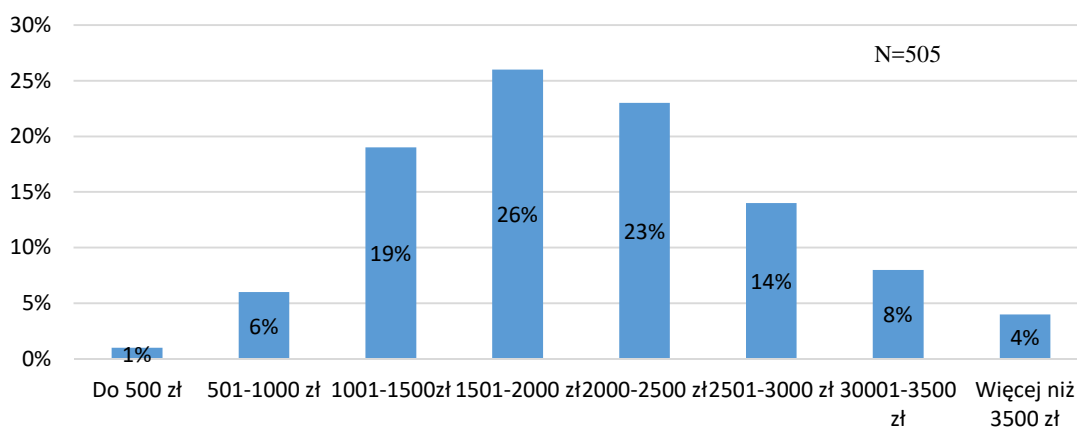
¹² *Ibidem* s. 12.

Na rysunkach 1.1 i 1.2 widać że 77% respondentów szacuje swoją emeryturę na wysokość 1500 zł lub mniej, ale 75% osób potrzebuje emerytury wyższej niż 1500 zł dla zachowania aktualnego poziomu życia. Można zatem wnioskować, że bez dodatkowych oszczędności niemożliwym stanie się zachowanie standardu życia na emeryturze takiego jak podczas aktywności zawodowej.

Rysunek 1.1. Przewidywana miesięczna wysokość emerytury

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Skłonność Polaków do oszczędzania na emeryturę – mit czy rzeczywistość?*, TNS Polska Marzec 2016, (<http://www.tnsglobal.pl/coslychac/files/2016/03/Sklonnosc-do-oszczedzania-na-emeryture-2016-03-04.pdf>), dostęp: 11.03.2018 r.

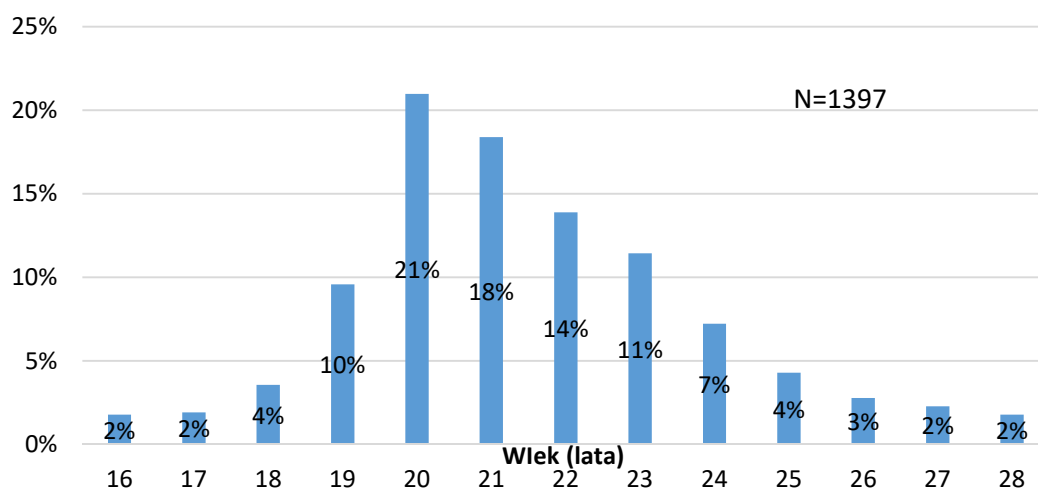
Rysunek 1.2. Wysokość miesięcznych środków finansowych potrzebnych na emeryturze, aby utrzymać obecny standard życia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Skłonność Polaków do oszczędzania na emeryturę – mit czy rzeczywistość?*, TNS Polska Marzec 2016, (<http://www.tnsglobal.pl/coslychac/files/2016/03/Sklonnosc-do-oszczedzania-na-emeryture-2016-03-04.pdf>), dostęp: 11.03.2018 r.

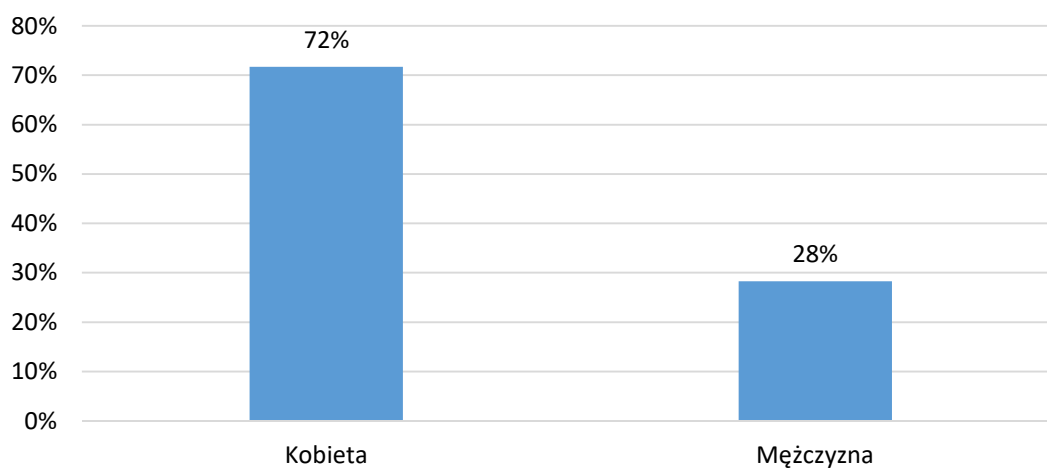
Z przytoczonych badań wynika, że większość Polaków zdaje sobie sprawę z tego, że po przejściu na emeryturę prawie niemożliwym będzie zachowanie dotychczasowego standardu życia, jednak brak podejmowania działań w kierunku ochrony tego standardu przez przeważającą część społeczeństwa pozwala wątpić czy stan świadomości emerytalnej Polaków jest wystarczający, aby podejmować rozsądne decyzje dotyczące swojej przyszłej emerytury. Widać również, że Polacy mają przeświadczenie, że ich wiedza emerytalna nie jest wystarczająca, a badania to potwierdzają. Chęć poszerzenia znajomości funkcjonowania systemu emerytalnego jest pozytywnym zjawiskiem, ale trzeba sprawdzić, czy Polacy rzeczywiście poszerzają wiedzę we własnym zakresie.

1.3. Świadomość emerytalna młodych Polaków na tle badań własnych

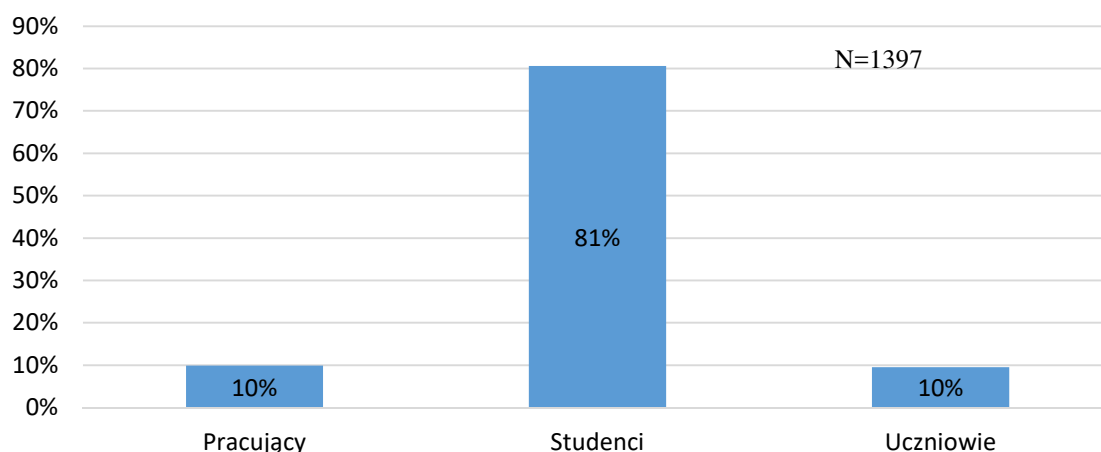
W celu przeprowadzenia badania poproszono młodych ludzi o wypełnienie ankiety stworzonej za pomocą formularza Google. Aby dotrzeć do jak największej grupy ludzi wykorzystano portal społecznościowy Facebook. W badaniu przeprowadzonym w dniach 5.03 – 10.03.2018 roku udział 1410 osób z całej Polski. Kryterium doboru respondentów był wiek 16-28 lat, dlatego 13 ankiet zostało odrzuconych z powodu niezgodności wieku. Głównym narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety, w którym ankietowani w zależności od udzielonych odpowiedzi odpowiadali na pytania zamknięte i otwarte. Pytania sprawdzały wiedzę na temat funkcjonowania systemu emerytalnego i dotyczyły własnych opinii respondentów na temat systemu emerytalnego w Polsce. Rysunek 1.3. przedstawia strukturę wieku respondentów, na rysunku 1.4. pokazano płeć badanych, a rysunek 1.5. prezentuje podział ankietowanych według statusu społecznego. Rysunki załączono w celu scharakteryzowania grupy badanych.

Rysunek 1.3. Wiek respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

Rysunek 1.4. Płeć respondentów

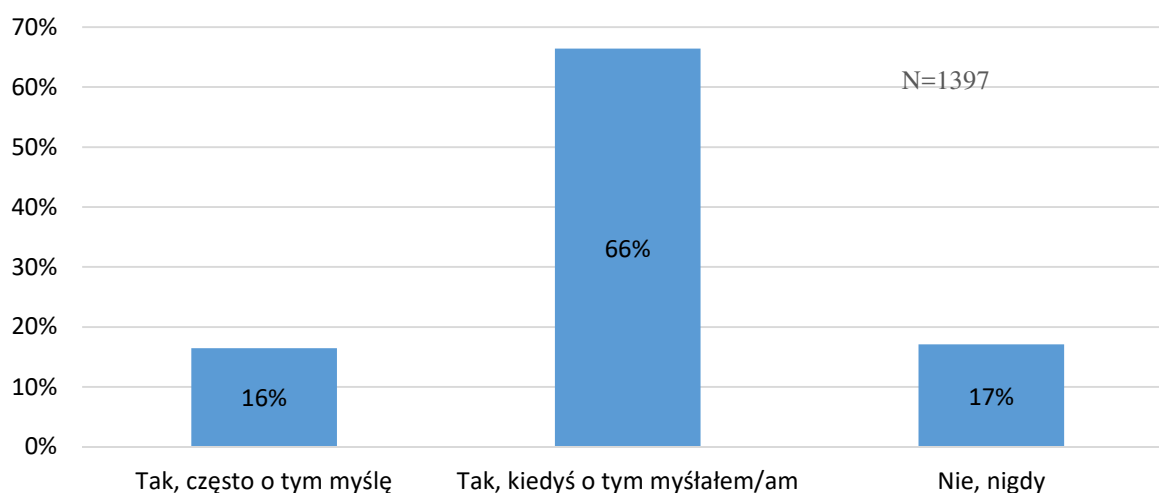
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

Rysunek 1.5. Status społeczny respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

Na rysunku 1.6. można sprawdzić odpowiedzi na pytanie o częstotliwość myślenia o emeryturze z których wynika, że 1/3 młodych ludzi myślało kiedyś o swojej emeryturze. Dzieliąc respondentów według statusu społecznego okazuje się, że co szósty student i aż 1/3 uczniów szkół średnich nigdy nie myśleli o swojej emeryturze. Prawdopodobnie wynika to z tego, że nie byli świadomi, że temat emerytury może być dla nich istotny w młodym wieku.

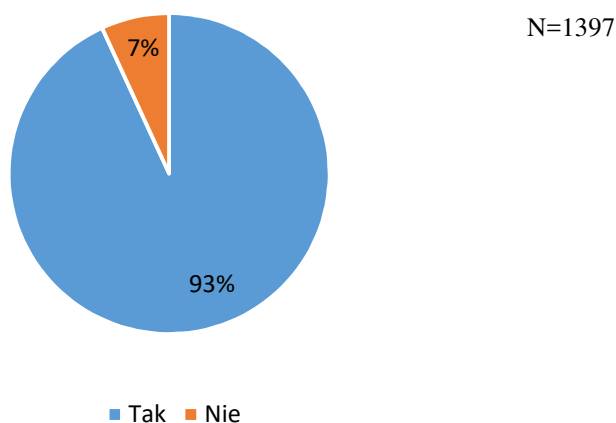
Rysunek 1.6. Czy kiedykolwiek myślałeś/aś o swojej emeryturze?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

Bodźcami do myślenia o starości dla 1/3 respondentów była dyskusja w rodzinie i obserwowanie niejednokrotnie trudnej sytuacji finansowej swoich dziadków będących już na emeryturze. Co piąta osoba wskazała środki masowego przekazu jako te, dzięki którym rozważała jak to będzie na emeryturze, a co dziesiąta media społecznościowe, zajęcia na studiach lub planowanie przyszłości. Dla 13,2% młodych osób dyskusja w gronie znajomych

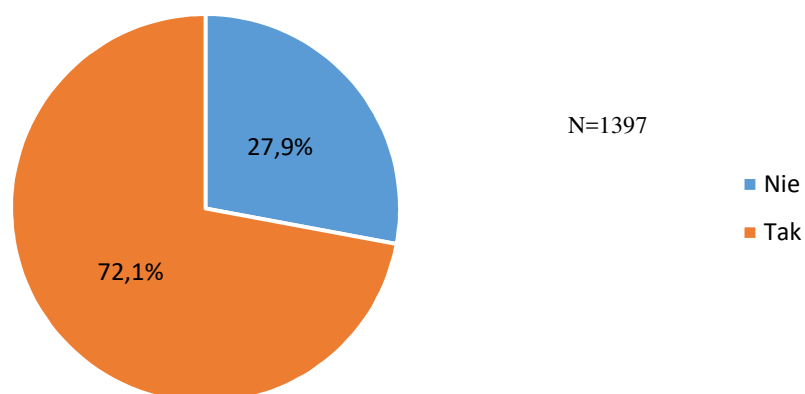
była powodem do refleksji. Lekcje w szkole (3,6%), rozpoczęcie pracy (2,8%), zainteresowanie kwestiami politycznymi (0,8%) czy założenie własnej działalności gospodarczej (0,3%) również skłoniły do rozmyślania o emeryturze.

Rysunek 1.7. Skłonność do dodatkowego oszczędzania na emeryturę według respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

W oparciu o odpowiedzi ankietowanych przedstawionych na rysunku 1.7. można wnioskować, że młodzi ludzie czują potrzebę dodatkowego oszczędzania na emeryturę. Dziewięciu na dziesięciu mężczyzn uważa oszczędzanie na emeryturę za potrzebne, jeszcze więcej kobiet (94%) podziela ich zdanie. 6% studentów, 8% uczniów i 13% osób, które pracują, ale już się nie uczą uważają dodatkowe oszczędzanie za zbędne. Powodem, dla którego ponad połowa tych osób uważa dodatkowe oszczędzanie na emeryturę za niepotrzebne jest brak wiary w sens długoterminowego oszczędzania. Respondenci uważają, że przez cały potencjalny okres oszczędzania emerytalnego na pewno zdarzy się coś co będzie ich zmuszało do wydania tych pieniędzy np. choroba. Niemal co szósta osoba uważa, że obecny system emerytalny i odkładane do niego składki zapewnią wystarczającą emeryturę. Co dziesiąta osoba jest zdania, że ma jeszcze czas na takie oszczędności, bo teraz jest zbyt młoda, żeby o tym myśleć i woli skupiać się na bliskiej przyszłości. Uzasadnienia swojej odpowiedzi nie potrafiło wskazać 7% badanych. Część respondentów (4,2%) wierzy, że będzie wystarczająco zamożnym w przyszłości, żeby utrzymać się bez dodatkowych oszczędności, a 3,1% osób nie ma z czego odłożyć pieniędzy.

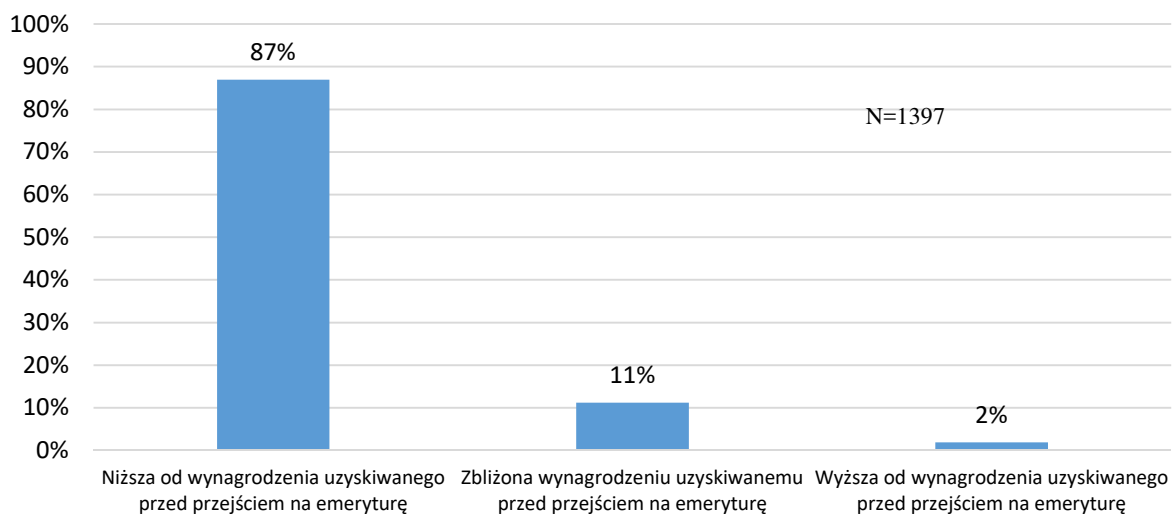

Rysunek 1.8. Chęć pogłębienia wiedzy na temat systemu emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

Na podstawie odpowiedzi respondentów zaprezentowanych na rysunku 1.8. można stwierdzić, że młodzi ludzie chcą poszerzyć swoją wiedzę emerytalną. Chęć pogłębienia wiedzy wyraża $\frac{3}{4}$ kobiet i 69% mężczyzn. Dzieliąc respondentów według statusu społecznego, okazuje się, że grupą najmniej zainteresowaną poszerzaniem swojej wiedzy są osoby pracujące, które już się nie uczą (61%). Prawdopodobnie wynika to z tego, że mają już bezpośrednią styczność z odkładaniem składek na emeryturę, dzięki czemu ich poziom wiedzy może być wyższy. Uczniowie szkół średnich (70%) i prawie $\frac{3}{4}$ studentów chcą poszerzyć swoją wiedzę, ponieważ zaczynają pracować i planować swoją przyszłość.

Połowa ankietowanych uważa, że wiedzę na temat emerytur i systemu emerytalnego powinno się zdobywać w szkole średniej, $\frac{1}{4}$ twierdzi, że trzeba zadbać indywidualnie o znajomość tych kwestii. Zdaniem 23,2% osób wiedza ta powinna być wykładana na studiach, niezależnie od kierunku. Według 1,4% respondentów najlepszym miejscem, aby dowiedzieć się o emeryturze jest dom rodzinny, a niecały procent badanych uważa tą wiedzę za niepotrzebną. Wynika z tego, że prawie $\frac{3}{4}$ badanych chciałoby się dowiedzieć o emeryturze poprzez zajęcia w szkole lub na studiach.

Rysunek 1.9. Świadomość na temat relacji pomiędzy emeryturą i wynagrodzeniem uzyskiwanym przed przejściem na emeryturę

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

Na podstawie odpowiedzi na pytanie, które zostały przedstawione na rysunku 1.9. można stwierdzić, że bardzo duża część młodych osób zdaje sobie sprawę z tego, że ich emerytura będzie niższa od ich wynagrodzenia, jednak 13,1% wciąż pozostaje nieświadomiona. A wedle licznych prognoz przewidywane jest znaczące zmniejszenie stóp zastąpienia z części bazowej powszechnego systemu emerytalnego w Polsce. Zgodnie z różnymi szacunkami wskaźnik ten w 2050 r. będzie się kształtował na poziomie ok. 31-43%¹³. Dlatego postanowiono sprawdzić czy młodzi ludzie, którzy mają świadomość, że ich emerytura będzie niższa niż uzyskiwane wynagrodzenie wiedzą o ile niższego świadczenia mogą się spodziewać. Według 4% młodych osób ich emerytura będzie wyższa niż ¼ ich wynagrodzenia, 47% uważa, że wysokość ich

¹³ Wartość ok. 70% uznawana jest za optymalną. T. Jedynek, *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w polskich gospodarstwach domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2017, nr 73, s. 127., (http://www.zeszyty.fem.put.poznan.pl/numery/ZN_OiZ_PP_73_09.pdf), dostęp: 10.05.2018 r.

Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators. Paris: OECD Publishing, (https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015_pension_glance-2015-en), dostęp: 10.05.2018 r.

Mind the Gap, Quantifying the pension savings gap in Europe, Aviva 2016, (<http://www.aviva.com/media/thought-leadership/europe-pensions-gap>), dostęp: 10.05.2018 r.

Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing 2017, (https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2017_pension_glance-2017-en#page1), dostęp: 10.05.2018 r.

European Commission, *The 2015 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 28 UE Member States (2013-2060)*, „European Economy 2015” nr 3. (http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf), dostęp: 10.05.2018 r.

przyszłej emerytury będzie mniejsza niż $\frac{3}{4}$ wynagrodzenia, ale większa niż $\frac{1}{2}$. Co dziesiąty badany, sądzi, że emerytura będzie mniejsza niż $\frac{1}{4}$ wynagrodzenia. Jedynie 36% ankietowanych uważa, że ich emerytura będzie wynosić mniej niż $\frac{1}{2}$ wynagrodzenia, ale więcej niż $\frac{1}{4}$. Daje to nie całą $\frac{1}{3}$ młodych ludzi, która ma świadomość odnośnie tego, jakiej emerytury może się spodziewać¹⁴.

Co trzecia osoba pracująca, która już się nie uczy, 35% uczniów szkół średnich i 39% studentów potrafiło wskazać jaka będzie ich emerytura względem otrzymywanego wynagrodzenia. Niepokojący wydaje się fakt, że tak mała część osób, które już pracują zdaje sobie sprawę z tego jakiej emerytury mogą się spodziewać.

Aby sprawdzić wiedzę ankietowanych zostało zadanych pięć pytań: Z ilu filarów składa się system emerytalny¹⁵? Ile obecnie wynosi powszechny wiek emerytalny¹⁶? Wymień przynajmniej jedną polską instytucję związaną z ubezpieczeniem społecznym¹⁷. Czy wiesz jaka będzie Twoja emerytura względem Twojego wynagrodzenia¹⁸? Jeśli badany uznał, że emerytura będzie niższa względem wynagrodzenia, to odpowiadał na pytanie jaką część Twojego wynagrodzenia będzie stanowić Twoja emerytura¹⁹? Spośród wszystkich ankietowanych studentów 13,6% znało poprawną odpowiedź na wszystkie pytania. Największą grupą osób, która udzieliła poprawnych odpowiedzi na wszystkie pytania byli studenci kierunków ekonomicznych. Najstąbiej poradzi sobie studenci kierunków ścisłych i medycznych. W celu sprawdzenia czy kierunek studiów warunkuje większą wiedzę na temat systemu emerytalnego został wykorzystany test badania współzależności, jakim jest test niezależności chi-kwadrat, ujęty w tabeli 1.1. Prawdopodobieństwo testowe (wartość p)

---

¹⁵Możliwe odpowiedzi i procentowa ilość ich wyboru: 2 (32,7%), 3 (59,9%), 4 (6,2%), 5 (1,2%). Poprawna odpowiedź: 3.

¹⁶ Możliwe odpowiedzi i procentowa ilość ich wyboru: 56 lat dla kobiet, 60 lat dla mężczyzn (3,1%), 60 lat dla kobiet, 65 lat dla mężczyzn (66,9%), 65 lat dla kobiet, 67 lat dla mężczyzn (26,8%), 65 lat dla kobiet, 65 lat dla mężczyzn (3,2%). Poprawna odpowiedź: 60 lat dla kobiet, 65 lat dla mężczyzn.

¹⁷ Poprawne odpowiedzi: Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Otwarty Fundusz Emerytalny, Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

¹⁸ Możliwe odpowiedzi i procentowa ilość ich wyboru: wyższa od wynagrodzenia uzyskiwanego przed przejściem na emeryturę (1,9%), zbliżona wynagrodzeniu uzyskiwanemu przed przejściem na emeryturę (11,2%), niższa od wynagrodzenia uzyskiwanego przed przejściem na emeryturę (87%). Poprawna odpowiedź: niższa od wynagrodzenia uzyskiwanego przed przejściem na emeryturę.

¹⁹ Możliwe odpowiedzi i procentowa ilość ich wyboru: więcej niż $\frac{3}{4}$ wynagrodzenia (4%), więcej niż $\frac{1}{2}$ wynagrodzenia, ale mniej niż $\frac{3}{4}$ wynagrodzenia (47,3%), mniej niż $\frac{1}{2}$ wynagrodzenia, ale więcej niż $\frac{1}{4}$ wynagrodzenia (36,4%), mniej niż $\frac{1}{4}$ wynagrodzenia (12,3%). Poprawna odpowiedź: mniej niż $\frac{1}{2}$ wynagrodzenia, ale więcej niż $\frac{1}{4}$ wynagrodzenia.

obliczone przy pomocy testu chi-kwadrat przyjęto wartość 0.007092. Wartość prawdopodobieństwa testowego jest mniejsza niż poziom istotności ($p < 0.05$), co oznacza, iż można stwierdzić, że wiedza na temat funkcjonowania powszechnego systemu emerytalnego w Polsce jest istotnie zależna od typu kierunku studiów.

Tabela 1.1. Wiedza emerytalna określona na podstawie udzielenia poprawnych odpowiedzi na wszystkie pytania dotyczące funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce w zależności od typu studiowanego kierunku ankietowanych

Świadomość emerytalna	Udzielenie wszystkich poprawnych odpowiedzi na wszystkie pytania dotyczące funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce			
	Tak		Nie	
	Liczność	Procent	Liczność	Procent
Studenci kierunków ekonomicznych	51	14,17%	309	85,83%
Studenci kierunków nieekonomicznych	69	9,01%	698	91,12%
Statystyka Chi-kwadrat	7.2494			
Stopnie swobody	1			
Wartość p	0.007092			
Poziom istotności	$\alpha=0.05$			

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

W świetle analizy wyników ukazanych w tabeli 1.1. można stwierdzić, że wiedza na temat funkcjonowania powszechnego systemu emerytalnego w Polsce jest istotnie zależna od typu kierunku studiów. Wiedza emerytalna wśród studentów kierunków ekonomicznych jest większa niż u studentów kierunków nieekonomicznych, co może wynikać z wykształcenia zdobytego na studiach. W toku nauczania studenci uczęszczają na przedmioty na których omawiana jest kwestia systemu emerytalnego. Studenci kierunków nieekonomicznych w znikomym stopniu spotykają się z tematyką zabezpieczenia emerytalnego na zajęciach. Kolejnym czynnikiem mogą być zainteresowania studentów. Możliwe, że studenci studiów ekonomicznych częściej odwiedzają portale o tematyce finansów i ekonomii, gdzie pojawiają się wiadomości dotyczące emerytur. Przeprowadzona analiza potwierdza prawdziwość

hipotezy zgodnie z którą studenci kierunków ekonomicznych mają większą wiedzę na temat emerytury niż studenci innych kierunków.

1.4. Zakończenie

W świetle wyników badań własnych oraz zestawieniem ich z przedstawionymi w opracowaniu danymi zastanymi na temat świadomości emerytalnej, można stwierdzić, że młodzi Polacy częściej myślą o swojej emeryturze niż ogół Polaków. Sytuacje w rodzinie i rozpowszechnienie tematu emerytury i kontrowersji związanych z określeniem wieku emerytalnego najmocniej oddziaływały na refleksje młodych ludzi. Aż 93% ankietowanych uważa, że dodatkowe oszczędzanie na emeryturę jest koniecznością w porównaniu do ¾ ogółu Polaków, którzy uważają, że warto oszczędzać by zabezpieczyć swoją przyszłość. Obie badane grupy chcą poszerzyć swoją wiedzę na temat funkcjonowania systemu emerytalnego, ale młodzi Polacy (72%) są dużo bardziej zainteresowani tym, żeby to zrobić, niż ogół naszego społeczeństwa (44%). Młodzi zdecydowanie bardziej woleliby uczyć się o tym na lekcjach w szkole średniej, co druga osoba wybrała tą formę jako najatrakcyjniejszą - w badaniach przeprowadzonych przez Narodowy Bank Polski stwierdziło tak tylko 5% respondentów.

Przytoczone porównania pozwalają stwierdzić, że najmłodszy uczestnicy systemu emerytalnego mają większy poziom świadomości emerytalnej niż ogół polskiego społeczeństwa. Mimo tego wciąż trzeba próbować dotrzeć do młodych ludzi i uczyć ich o systemie emerytalnym, aby mogli podejmować jak najszybciej ważne i świadome decyzje, edukacja publiczna byłaby w tym bardzo pomocna. Należy przy tym zaznaczyć, iż badania z których czerpano dane zastane, przeprowadzone zostały na próbie dobranej losowo. Badania własne miały natomiast charakter pilotażowy, zastosowano dogodny dobór próby (nazywany również przypadkowym), należący do nieprobabilistycznych technik doboru próby.

Rozdział 2.

Koncepcja emerytury obywatelskiej w aspekcie problemów polskiego systemu emerytalnego

Ewa Biel*, Paulina Błażejewska**

2.1. Wprowadzenie

Proces starzenia się ludności prowadzi do zachwiania proporcji między subpopulacją w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, co prowadzi do destabilizacji repartycyjnego systemu zabezpieczenia emerytalnego, prowadząc do zapaści finansów publicznych jak również nasilenia antagonizmów społecznych²⁰. Zważywszy na niekorzystne tendencje demograficzne, coraz częściej w debacie publicznej w Polsce pojawia się koncepcja wprowadzenia emerytury obywatelskiej.

Mając na uwadze powyższe celem badawczym niniejszego opracowania będzie zaprezentowanie założeń oraz form funkcjonowania emerytury obywatelskiej w systemach emerytalnych wybranych krajów oraz przesłanki i możliwości jej implementacji do polskiego systemu zabezpieczenia emerytalnego. Aby zrealizować tak postawiony cel badawczy w części pierwszej artykułu zaprezentowano genezę i istotę emerytury obywatelskiej, w części drugiej scharakteryzowano systemy emerytalne wybranych krajów, w których funkcjonuje emerytura obywatelska. Część trzecia pracy przedstawia natomiast analizę perspektyw emerytury obywatelskiej w Polsce, przy zwróceniu szczególnej uwagi na skutki ekonomiczne i społeczne takiego rozwiązania.

Środkiem realizacji tak postawionego celu badawczego będzie analizach danych zawartych w raportach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Komisji Nadzoru

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

** Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Student.

²⁰ Ł. Jurek, *Zmiany systemu zabezpieczenia emerytalnego w dobie demograficznego starzenia*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2012, s. 8.

Finansowego, Głównego Urzędu Statystycznego, Ministerstwa Finansów, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Światowego Forum Ekonomicznego. Istota i geneza emerytury obywatelskiej, jak również analiza systemów emerytalnych, w których funkcjonuje taka forma zabezpieczenia społecznego zostały przedstawione w oparciu o literaturę przedmiotu.

2.2. Geneza i istota emerytury obywatelskiej

Funkcja socjalna państwa dotyczy zapewnienia i ochrony podstawowych warunków egzystencji jednostek ludzkich, a jej główną składową jest zabezpieczenie społeczne. W literaturze spotkać można wiele definicji terminu *zabezpieczenie społeczne*. Przykładowo, według J. Piotrowskiego zabezpieczenie społeczne to „całokształt środków i działania instytucji publicznych, za pomocą których społeczeństwo stara się zabezpieczyć swych obywateli przed niezawinionym przez nich niedostatkiem, przed groźbą niemożności zaspokojenia podstawowych społecznie uznanych za ważne, potrzeb”²¹. Nieco inne podejście reprezentuje A. Rajkiewicz, który pod pojęciem tym rozumie „system świadczeń, do których obywatele mają prawo lub z których mają możliwość korzystania w wypadkach i na warunkach określonych odpowiednimi przepisami”²². Modelowo wyróżnia się trzy metody (techniki) zabezpieczenia społecznego: ubezpieczeniową, zaopatrzeniową i pomocową (opiekuńczą)²³. W metodzie ubezpieczeniowej prawo do świadczenia związane jest z wykonywaniem pracy zarobkowej i płaceniem składki ubezpieczeniowej, natomiast wysokość świadczenia determinowana jest kwotą i okresem odkładania składek. Metoda zaopatrzeniowa realizowana jest w dwóch odmianach. Pierwsza z nich, nawiązująca do wykształconych w Danii i Anglii w XIX w. instytucji opieki społecznej, obejmuje ogół ludności kraju bez względu na aktywność zawodową. Świadczenia zaopatrzeniowe mają charakter świadczeń pieniężnych wypłacanych przez organy państwowe ze środków budżetu państwa w wielkościach zryczałtowanych. W takim ujęciu system zaopatrzeniowy zmierza do zapewnienia zaspokajania potrzeb na poziomie podstawowym, uznanym za niezbędny. Druga odmiana metody zaopatrzeniowej oparta została natomiast na kryterium zasługi, tj. służby dla społeczeństwa. W zależności od systemu

²¹ J. Piotrowski, *Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody*, Wydawnictwo KiW, Warszawa 1966, s. 28.

²² A. Rajkiewicz, *Polityka Społeczna*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 1979, s. 432.

²³ I. Sierpowska, *Pomoc społeczna jako administracja świadcząca: Studium administracyjno-prawne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 20.

prawnego dotyczy ona urzędników, funkcjonariuszy państwowych, sędziów, żołnierzy zawodowych czy służb mundurowych. W odmianie tej zryczałtowane świadczenia ustalone są na wyższym poziomie oraz są powiązane z wysokością wynagrodzenia (uposażenia)²⁴. Trzecią, z historycznego punktu widzenia, najstarszą metodą zabezpieczenia społecznego jest pomoc społeczna, której celem jest zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz umożliwianie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka. Świadczenia pomocy społecznej mają charakter uznaniowy, bezroszczeniowy, natomiast organem uprawnionym do ich przyznawania jest gmina lub wyjątkowo inny urząd o zasięgu terytorialnym.

W europejskiej historii zabezpieczenia społecznego wyróżnia się dwie tradycje prawne: prawa ubogich (Anglia, kraje skandynawskie) i prawa ubezpieczeniowego (Europa kontynentalna) różniące się efektywnością ekonomiczną i socjalną²⁵. Metoda ubezpieczeniowa rozwinęła się w Niemczech, gdzie pod koniec XIX w. wprowadzono pierwsze, kompleksowe regulacje prawne zorientowane na ochronę pracowników na wypadek choroby, inwalidztwa, śmierci żywiciela i starości²⁶. Model ubezpieczeniowy nawiązuje do instytucji ubezpieczeń wzajemnych (pierwotnie dobrowolnych, które umożliwiały masową, a co za tym idzie tańszą ochronę na wypadek wystąpienia określonych zdarzeń losowych), które następnie zostały przekształcone w ubezpieczenia przymusowe obejmujące wszystkich członków wspólnoty ryzyka (zarówno pracowników, jak i pracodawców). W krajach anglosaskich wykształcił się natomiast system ochrony robotników oparty na idei prawa ubogich, którego zasadniczym celem było zabezpieczenie osób znajdujących się w potrzebie bez względu na ich przynależność i pochodzenie społeczne. Prawo do świadczeń było udzielane na stosunkowo niskim poziomie, równym dla wszystkich. W tej formie ochronę wprowadziły również kraje skandynawskie²⁷. Warto także zwrócić uwagę, że w przypadku metody zaopatrzeniowej

²⁴ I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenia społeczne. Tom 1. Część ogólna*, LexisNexis, Warszawa 2003, s. 16.

²⁵ J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Wyd. Zakamycze, Kraków 2006, s. 71.

²⁶ K. Ślęzak, *Prawo do zabezpieczenia społecznego w Konstytucji RP: zagadnienia podstawowe*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 4.

²⁷ U. Kalina-Prasznica, *Społeczne zabezpieczenie emerytalne pracowników – między prawem i rynkiem*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 7.

zabezpieczenie finansowane jest z funduszy budżetowych powstających z podatków, a zatem z metody tej wynika uprawnienie, które można określić mianem obywatelskiego²⁸.

Emerytura obywatelska jest świadczeniem o charakterze zaopatrzeniowym, które przysługuje wszystkim obywatelom w jednakowej wysokości po osiągnięciu wieku emerytalnego, które jest finansowane z budżetu państwa oraz realizuje przede wszystkim cele związane z zapobieganiem ekskluzji społecznej²⁹. Pojęcie emerytury obywatelskiej nie występuje w polskim systemie prawnym, niemniej jednak pojawia się przy okazji pojawiającej się co jakiś czas dyskusji publicznej dotyczącej reformy systemu emerytalnego w Polsce. Należy podkreślić, że już w 2005 roku, w raporcie *Old Age Income Support in the 21st Century* eksperci Banku Światowego rekomendowali zastąpienie modelu trójfilarowego propagowanego w latach 90. XX wieku, modelem składającym się aż z pięciu filarów, zwracając szczególną uwagę na potrzebę utworzenia filaru zerowego, dostępnego dla wszystkich mieszkańców danego kraju lub jego rezydentów³⁰. Wprowadzenie emerytury obywatelskiej do polskiego systemu emerytalnego proponowane jest między innymi w kontekście zabezpieczenia kolejnych pokoleń emerytów przed ryzykiem ubóstwa³¹.

2.3. Emerytura obywatelska na świecie

System emerytalny w Kanadzie składa się z trzech filarów: I filar stanowi emerytura powszechna (tzw. emerytura obywatelska), II filar - emerytura zależna od zarobków,

---

²⁸ T. Szumlicz, *Zabezpieczenie społeczne... 50 lat później*, „Ubezpieczenia społeczne. Teoria i praktyka” 2016, nr 3 (130), s. 133.

²⁹ W. Koczur, *Przegląd systemu emerytalnego 2016: bezpieczeństwo dzięki odpowiedzialności: kluczowe zagadnienia i rekomendacje: podsumowanie*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 2 (122), s. 10.

³⁰ Pięciofilarowy system emerytalny według propozycji Banku Światowego powinien składać się z filaru zerowego gwarantującego emeryturę socjalną należną z tytułu obywatelstwa danego kraju. Finansowany repartycyjnie filar pierwszy miał za zadanie dostarczać emeryturę podstawową oferującą określoną stopę zastąpienia. Filar drugi miał obejmować obowiązkowe, zakładowe i indywidualne kapitałowe systemy emerytalne dostarczające emerytury dodatkowej, a filar trzeci – kapitałowe plany emerytalne o dobrowolnym charakterze. Ostatni element modelowej koncepcji uwzględniał niefinansowe zabezpieczenie emerytalne oferowane przez rodzinę i państwo oraz majątek, który może stanowić źródło dochodu w okresie starości, np. *reverse mortgage*. Więcej na ten temat w: R. Holzman, R. Hinz, *Old Age Income Support in the 21st Century. An Interational Perspective on Pension Systems and Reform*, The World Bank, Washington, D.C. 2005.

³¹ M. Szczepański, *Ryzyko ubóstwa osób starszych a konstrukcja zreformowanego systemu emerytalnego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 73, s. 450.

natomiast III filar – dobrowolne plany emerytalne. W skład pierwszego filara kanadyjskiego systemu emerytalnego wchodzi: Program Zabezpieczenia Osób Starszych (*Old Age Security – OAS*), gwarantowany dodatek do emerytury (*Guaranteed Income Supplement – GIS*), zasiłek (*Allowance*) oraz zasiłek dla pozostałych przy życiu (*Allowance for the Survivor*). Świadczenia wypłacane z tego filara są w 100% finansowane przez rząd federalny³². Uprawnienie do otrzymywania świadczeń wypłacanych w ramach Programu Zabezpieczenia Osób Starszych przysługuje wszystkim legalnym rezydentom Kanady, tzn. osobom posiadającym obywatelstwo kanadyjskie lub prawo pobytu w Kanadzie. Zgodnie z kanadyjskim systemem prawo do otrzymania emerytury przysługuje po ukończeniu 65 roku życia (wiek emerytalny jednakowy dla kobiet i mężczyzn) oraz pod warunkiem przebywania w Kanadzie po ukończeniu 18. roku życia przez co najmniej 10 lat. Przejście na emeryturę z chwilą osiągnięcia ustawowego wieku emerytalnego nie jest obowiązkowe. Istnieje możliwość odłożenia w czasie momentu przejścia na emeryturę do 5 lat, w związku z czym wysokość świadczenia wzrasta za każdy miesiąc opóźnionego przejścia na emeryturę³³. Emerytura wypłacana w ramach OAS jest uzależniona jedynie od posiadania statusu legalnego rezydenta. W związku z powyższym nie jest ona związana z odprowadzaniem składki do systemu emerytalnego. Z kolei do otrzymywania gwarantowanego dodatku do emerytury (GIS) uprawnione są osoby mieszkające w Kanadzie co najmniej 10 lat po ukończeniu 18 roku życia i pobierające emeryturę państwową. Dodatkowym warunkiem związanym z prawem uzyskania tego dodatku jest roczny dochód emeryta, który nie może przekroczyć określonej kwoty ustalonej każdorocznie przez państwo. Wysokość powyższego dodatku jest uzależniona od stanu cywilnego emeryta, faktu pozostawiania w tzw. wolnym związku oraz innych pobieranych zasiłków (*Allowances*) dla osób o niskich dochodach³⁴.

Na szwedzki system emerytalny składają się trzy filary. Pierwszy filar zawiera podsystemy – repartycyjny i kapitałowy, w całości oparte na składkach, oraz podsystem emerytur gwarantowanych, finansowanych z budżetu państwa. Drugi filar stanowią natomiast obowiązkowe zakładowe plany emerytalne, do których należy ponad 90% pracowników. W

³² J. Poteraj, *System emerytalny w Kanadzie. Rekomendacje dla Polski*, Instytut Społeczno-Humanistyczny Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, 2017, s. 281.

³³ *Pensions at a Glance 2017 country profiles – Canada*, OECD Pensions at a Glance, 2017, s. 1-5, (www.oecd-ilibrary.org), data dostępu: 09.05.2018.

³⁴ *Guaranteed Income Supplement*, Government of Canada, (www.canada.ca), data dostępu: 09.05.2018.

ramach III filaru funkcjonują indywidualne plany emerytalne, które mają charakter dobrowolny, gromadzą one jednak niewielki odsetek oszczędności emerytalnych. Podsystem emerytur gwarantowanych oparty jest na modelu zaopatrzeniowym. Jest on w całości finansowany z podatków i ma na celu objęcie opieką państwa wszystkich tych, którzy z różnych przyczyn nie wypracowali wysokiej emerytury, jak również tych, którzy znajdują się w złej sytuacji materialnej. Emeryturę gwarantowaną można także rozpatrywać w kontekście uzupełnienia minimalnych dochodów na starość. Uprawnieni do tego są emeryci z niską emeryturą, którzy przez minimum trzy lata rezydowali w Szwecji lub innym kraju europejskim, z którym Szwecja podpisała stosowną konwencję. Pełną emeryturę gwarantowaną otrzymuje się po 40 latach pobytu i stanowi ona około 35% średniego wynagrodzenia, co w warunkach szwedzkich zapewnia minimum egzystencji³⁵.

Funkcjonujący w Nowej Zelandii system emerytalny opiera się na dwóch filarach. Pierwszy z nich to tzw. *New Zealand Superannuation* (NZS). Jest to obowiązkowy system publiczny, który działa w oparciu o *flat rate*³⁶. Jedynym warunkiem, który należy spełnić, aby móc otrzymać świadczenie w ramach tego filara jest warunek rezydencji, zgodnie z którym świadczenie przysługuje osobom, które zamieszkiwały na obszarze Nowej Zelandii przez co najmniej 10 lat po ukończeniu 20 roku życia, w tym przynajmniej 5 lat po ukończeniu 50 roku życia. Wysokość tego świadczenia nie jest zależna ani od stażu pracy ani od wysokości dochodów uzyskiwanych w okresie aktywności zawodowej. Wyznacznikiem poziomu emerytury przyznawanej w ramach tego filara są stan cywilny oraz fakt posiadania nieruchomości. Natomiast drugi filar, czyli tzw. *KiwiSaver* (KS), jest to dobrowolny prywatny kapitałowy system zabezpieczenia na starość. System ten obejmuje wszystkie osoby zatrudnione na czas nieokreślony, które ukończyły 18 rok życia³⁷.

System emerytalny w Danii składa się z trzech filarów, w skład których wchodzi dodatkowe elementy. Pierwszy filar obejmuje: powszechny system emerytalny (nieskładkowy), publiczny system emerytur uzupełniających, które są uzależnione od zarobków (ATP), publiczny system specjalnych emerytur uzupełniających (SP), publiczny

---

³⁵ *The Swedish old-age pension system, How the income pension, premium pension and guarantee pension work*, Government Offices of Sweden Ministry of Health and Social Affairs, 2016, s. 8-9, 27.

³⁶ *Flat rate* (ang.) – jednolita/zryczałtowana stawka, (www.linguee.pl), data dostępu: 12.04.2018.

³⁷ *Retirement*, Ministry of Business, Innovation & Employment, (www.newzealandnow.govt.nz), data dostępu: 09.05.2018.

system emerytur uzupełniających dla osób otrzymujących rentę antycypacyjną (SAP) oraz rozwiązanie łagodzące skutki inflacji (LD). Drugi filar duńskiego systemu emerytalnego to zakładowe programy emerytalne oraz emerytury dla pracowników sektora publicznego. Natomiast trzeci filar obejmuje indywidualne plany emerytalne. Prawo do otrzymywania emerytury państwowej w ramach I filara duńskiego systemu emerytalnego przysługuje osobom, które ukończyły 65 lat oraz zamieszkiwały na terytorium Danii przez co najmniej 40 lat³⁸.

Kolejnym przykładem państwa, w którym funkcjonuje instytucja emerytury obywatelskiej jest Holandia. Holenderski system emerytalny podzielony jest na trzy filary. W ramach pierwszego podstawowego filara wypłacane jest tzw. świadczenie AOW (*Algemene Ouderdomswet*). Wysokość świadczenia AOW nie zależy od długości okresu pracy ani od wysokości otrzymywanego wynagrodzenia za pracę. Generalnie obowiązującą zasadą związaną ze świadczeniem AOW jest uwzględnianie okresu pracy lub pobytu w Holandii z ostatnich 50 lat poprzedzających moment osiągnięcia wieku emerytalnego. Za każdy rok otrzymuje się 2% z pełnej wysokości świadczenia AOW. Każdego roku wysokość tego świadczenia jest modyfikowana, w związku ze zmianami wysokości płacy minimalnej. W procesie przyznawania świadczenia AOW brana jest pod uwagę sytuacja mieszkaniowa emeryta, a więc czy dana osoba jest w związku małżeńskim oraz czy małżonkowie mieszkają razem. Z założenia twórców tego systemu jest to tzw. emerytura podstawowa, która ma umożliwić sfinansowanie podstawowych potrzeb człowieka i pozwolić na dalsze godne życie³⁹.

W australijskim systemie emerytalnym również występuje pojęcie emerytury obywatelskiej określanej jako renta starcza. Prawo do jej otrzymywania uzyskuje każdy po osiągnięciu wieku emerytalnego oraz spełnia warunek rezydencji, a więc renta starcza przyznawana jest obywatelom Australii, rezydentom mieszkającym w Australii ponad 10 lat, posiadaczom wizen stałej bądź też obywatelom Nowej Zelandii. Jednakże nie są to jedyne warunki. Wysokość emerytury obywatelskiej uzależniona jest od sytuacji mieszkaniowej emeryta, tj. czy mieszka sam czy z małżonkiem. Dodatkowo brane są pod uwagę dochody

---

³⁸ *Pensions at a Glance 2017 country profiles – Denmark*, OECD Pensions at a Glance, 2017, s. 1-6, (www.oecd-ilibrary.org), data dostępu: 11.04.2018.

³⁹ *Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, 2017, s. 16, (www.eures.praca.gov.pl), data dostępu: 15.03.2018.

związane z dywidendami, procenty z lokat bankowych oraz posiadany majątek, czyli depozyty bankowe, wartość nieruchomości, akcje giełdowe i udziały w spółkach⁴⁰.

Na podstawie przedstawionej powyżej analizy systemów emerytalnych w wybranych krajach można stwierdzić, że emerytura obywatelska funkcjonuje na świecie w zróżnicowanych formach. Jako wspólny parametr, który brany jest pod uwagę przy przyznawaniu emerytury obywatelskiej można wskazać kryterium rezydencji. Jednakże minimalny okres zamieszkania jest różny dla każdego w wymienionych powyżej krajów. Wysokość świadczenia obywatelskiego nie jest zależna od wysokości odprowadzonej składki, ale od okresu pobytu na terytorium danego państwa. Warto zaznaczyć, że w Szwecji emerytura obywatelska przyznawana jest jedynie tym, którym nie udało się wypracować odpowiednio wysokich dochodów lub też znajdują się w złej sytuacji materialnej. W przypadku tego kraju emerytura ma charakter uzupełniający i przyznawana jest w celu wyrównania minimalnych dochodów. Z kolei w Nowej Zelandii i Australii wpływ na wysokość świadczenia ma również sytuacja mieszkaniowa emeryta, stan cywilny czy też uzyskiwanie dochodów z dywidend, akcji, udziałów.

2.4. Perspektywa emerytury obywatelskiej w Polsce

Obserwowane w ostatnich latach zmiany demograficzne wskazują, że sytuacja ludnościowa Polski jest trudna, a także w najbliższej perspektywie nie należy oczekiwać znaczących zmian gwarantujących stabilny rozwój demograficzny. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa polskiego, będący wynikiem korzystnego zjawiska, jakim jest wydłużanie trwania życia, pogłębiany jest niskim poziomem dzietności. Dlatego liczba ludzi młodych, mogących zastąpić osoby w wieku produkcyjnym będzie w przyszłości maleć, natomiast liczba ludzi starszych, wymagających wsparcia i opieki – rosnąć⁴¹. W *Programie Konwergencji* Ministerstwa Finansów można przeczytać, że współczynnik obciążenia demograficznego, czyli wyrażona w procentach relacja między liczbą ludności w wieku

⁴⁰ M. Ciesielski, *Emerytury obywatelskie na Antypodach. Czy Polska powinna iść śladem Australii*, 2017, (www.forsal.pl), data dostępu: 11.03.2018.

⁴¹ J. Stańczak, D. Szałtys, *Regionalne zróżnicowanie procesu starzenia się ludności Polski w latach 1990-2015 oraz w perspektywie do 2040 roku*, „V Zielonogórskie Spotkania z Demografią”, Zielona Góra 2016, (www.stat.gov.pl), data dostępu: 11.04.2018.

poprodukcyjnym (65 lat i więcej) a liczbą ludności w wieku produkcyjnym (czyli w wieku 15-64 lata) wzrosnie w Polsce z 22,2% w 2015 roku do 61,4% w 2081 roku⁴². Jeśli kobiety i mężczyźni, żyjąc dłużej, nie będą również dłużej aktywni zawodowo i nie zaoszczędzą więcej pieniędzy na swoją emeryturę, nie będzie można im zagwarantować adekwatnych emerytur, ponieważ wymagany wzrost wydatków byłby niemożliwy do utrzymania. W kontekście niekorzystnych tendencji demograficznych, proponuje się w Polsce wprowadzenie emerytury obywatelskiej⁴³. Mając na uwadze powyższe, przedmiotem rozważań niniejszego rozdziału będzie analiza możliwości wprowadzenia emerytury obywatelskiej w Polsce.

W tabeli 2.1 zaprezentowano klasyfikację punktową systemów emerytalnych według liczonego od 2009 roku Światowego Indeksu Emerytalnego – The Melbourne Mercer Global Pension Index (MMGPI), mierzącego obecnie 27 systemów emerytalnych przy uwzględnieniu ponad 40 wskaźników⁴⁴. Ranking ten pozwala promować rozwiązania, które stanowią o adekwatności, stabilności, trwałości krajowych systemów emerytalnych. W 2017 r. najlepiej zostały ocenione systemy emerytalne Danii, Holandii oraz Australii - ocena B+. We wszystkich tych krajach funkcjonuje emerytura obywatelska.

---

⁴² *Program Konwergencji*, Ministerstwo Finansów, 2017, s. 46 (www.mf.gov.pl), data dostępu 11.04.2018.

⁴³ Rozwiązanie takie proponowane jest m.in. przez Centrum im. Adama Smitha czy Fundację Kaleckiego. W założeniu projektu CAS system emerytalny miałby być bezskładkowy, finansowany z budżetu państwa. ZUS byłby instytucją zajmującą się wyłącznie dystrybucją świadczeń emerytalnych. Projekt zakłada wprowadzenie emerytury obywatelskiej wypłacanej w wysokości 900 zł miesięcznie każdemu obywatelowi. Uzupełnieniem dochodów na okres starości miałyby być natomiast indywidualne oszczędności. (na podstawie M. Sołtys, K. Jagodziński, *Model emerytur obywatelskich wg Centrum Adama Smitha*, 2011, (www.smith.pl), data dostępu: 11.04.2018). Zgodnie z projektem Fundacji Kaleckiego, system emerytalny powinien składać się z dwóch elementów: podstawowej emerytury obywatelskiej w wysokości powiązanej z minimalnym wynagrodzeniem za pracę oraz możliwości ustalenia indywidualnego planu emerytalnego w oparciu o ofertę podmiotów publicznych i prywatnych, wspieranych instytucjonalnie przez państwo. Emerytura obywatelska miałaby być wypłacana wszystkim obywatelom polskim po ukończeniu 60 lat (w przypadku kobiet) lub 65 lat (w przypadku mężczyzn) zamieszkałym przez określony czas (np. 30-40 lat) na terenie RP. W założeniu, kwotą graniczną dla emerytury obywatelskiej byłoby 1470 zł, czyli 70 proc. wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2018 r. (na podstawie D. Standerski, F. Konopczyński, *Jak uniknąć katastrofy? Perspektywy polskiego systemu emerytalnego*, 2017, (www.kalecki.org), data dostępu: 11.04.2018). Co ciekawe, idea wprowadzenia emerytury obywatelskiej do polskiego systemu emerytalnego pojawia się cyklicznie, ale dotychczas żadne z ugrupowań nie podało dokładnych szacunków dotyczących kosztów takiej reformy. (Zobacz więcej A. Fandrejewska, *Mit emerytury obywatelskiej*, (www.rp.pl), data dostępu: 7.05.2018.).

⁴⁴ B. Kołosowska, *Ranking światowych systemów emerytalnych według Melbourne Mercer Global Pension Index*, [w:] *Ubezpieczenia i finanse. Rozwój i perspektywy*, pod red. A. Szymańskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 79.

Tabela 2.1. Klasyfikacja punktowa systemów emerytalnych według The Melbourne Mercer Global Pension Index

Ocena	Wartość indeksu	Kraj
A	> 80	-
B+	75 - 80	Dania, Holandia, Australia
B	65 - 75	Norwegia, Finlandia, Szwecja, Singapur, Szwajcaria, Nowa Zelandia, Chile, Kanada, Irlandia
C+	60 - 65	Niemcy, Kolumbia, Wielka Brytania
C	50 - 60	Francja, USA, Malezja, Polska, Brazylia, Austria, Włochy
D	35 - 50	Indonezja, Południowa Afryka, Korea, Chiny, Meksyk, Indie, Japonia, Argentyna
E	< 35	-

Źródło: The Melbourne Mercer Global Pension Index (<https://australiancentre.com.au>), data dostępu: 5.03.2018.

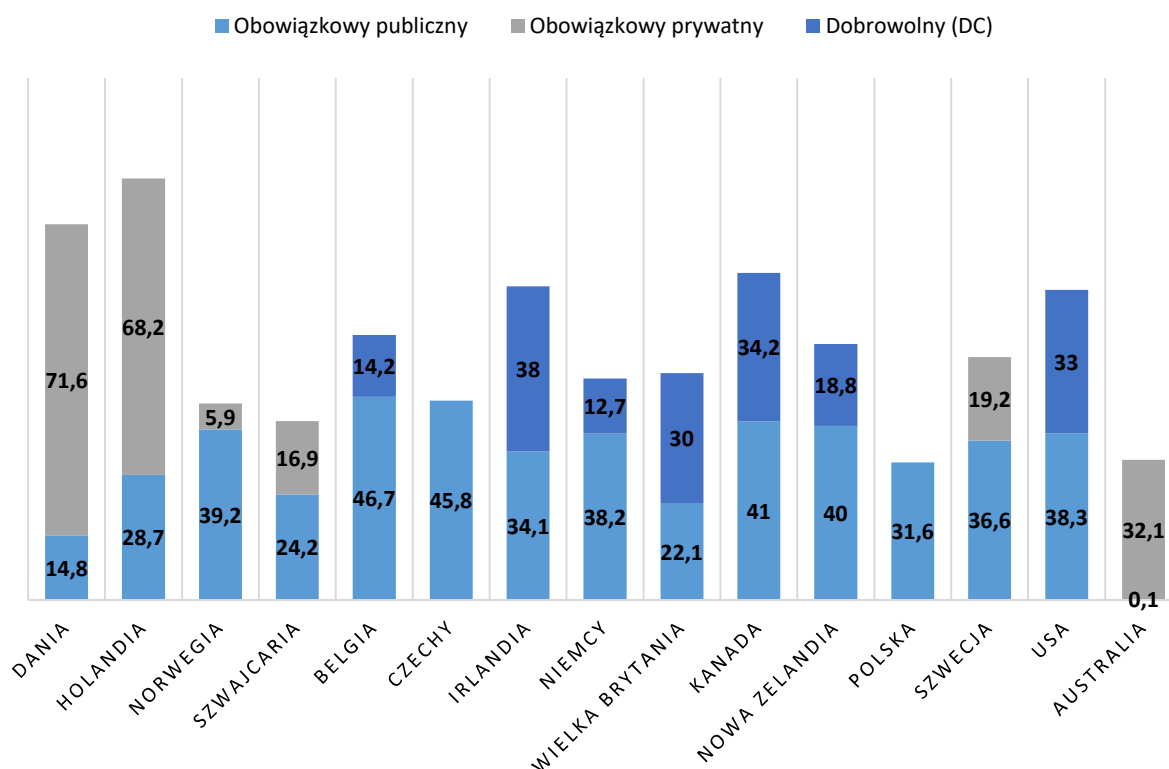
Porównując systemy zabezpieczenia emerytalnego różnych krajów warto mieć na uwadze, że są one na ogół silnie związane z lokalnymi uwarunkowaniami⁴⁵. Obecnie zarówno Bank Światowy, jak i Unia Europejska podkreślają, iż nie istnieje uniwersalny system emerytalny, a każdy kraj powinien poszukiwać własnego modelu dostosowanego do swoich specyficznych uwarunkowań ekonomicznych, społecznych i kulturowych⁴⁶. Doświadczenia poszczególnych krajów są przydatne, niemniej jednak nie powinny być bezpośrednio przenoszone do innej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej.

W celu porównania adekwatności dochodowej systemów emerytalnych finansowanych technikami: ubezpieczeniową i zaopatrzeniową na rys. 1 zaprezentowano dane dotyczące stopy zastąpienia brutto z poszczególnych części zabezpieczenia emerytalnego w wybranych krajach OECD w 2017 roku.

⁴⁵ M. Góra, *System emerytalny w Polsce – kilka istotnych uwag*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2017, s. 3.

⁴⁶ M. Strzelecka, *Wprowadzenie*, „Ubezpieczenia społeczne, teoria i praktyka, Dwumiesięcznik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych”, nr 6 (123), 2014, s. 2.

Rysunek 2.1. Stopy zastąpienia brutto z poszczególnych części zabezpieczenia emerytalnego w wybranych krajach OECD w 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Pensions at a Glance 2017*, OECD, (<http://www.oecd-ilibrary.org>), data dostępu: 9.03.2018.

Analizując dane zaprezentowane na rysunku 2.1 można zauważyć, że stopa zastąpienia brutto, (wyrażony w procentach stosunek wartości pierwszej emerytury brutto do ostatniego wynagrodzenia brutto) z obowiązkowej publicznej części systemu emerytalnego we wszystkich przedstawionych na wykresie krajach nie przekroczyła 50%, niezależnie od stosowanej metody finansowania (ubezpieczeniowej czy zaopatrzeniowej).

W państwach, które w ramach pierwszego filara stosują rozwiązania zaopatrzeniowe, duże znaczenie mają pracownicze programy emerytalne, będące uzupełnieniem do relatywnie niskiej stopy zastąpienia z emerytury obywatelskiej (np. Dania, Holandia, Kanada). W krajach takich jak Dania, Holandia, Norwegia, Szwecja wskaźniki stopy zastąpienia z prywatnego systemu emerytalnego stanowią konsekwencję przymusu prawnego. W takim przypadku trudno mówić o dodatkowym (rozumianym jako dobrowolnym) zabezpieczeniu emerytalnym. Dla siedmiu krajów, w których występuje dobrowolna, prywatna część systemu emerytalnego (Belgia, Irlandia, Niemcy, Wielka Brytania, Kanada, Nowa Zelandia i Stany Zjednoczone)

średnia stopa zastąpienia brutto wyniosła 60%, natomiast średnia stopa zastąpienia brutto z obowiązkowej części - 36%⁴⁷. W Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Irlandii i Kanadzie stopy zastąpienia z prywatnej, dobrowolnej części systemu emerytalnego przewyższają 30% - można zatem stwierdzić, że dobrowolne plany emerytalne stanowią istotny komponent systemów emerytalnych tych krajów.

Z kolei w państwach, w których funkcjonują systemy emerytalne oparte na solidarności międzypokoleniowej, przy spadających dochodach składkowych i rosnących wydatkach emerytalnych, które są związane z procesem starzenia demograficznego, zagwarantowanie adekwatnych emerytur zaczyna stanowić pewnego rodzaju wyzwanie (np. Niemcy, Polska). Stopa zastąpienia w Polsce prezentuje się wyjątkowo niekorzystnie na tle analizowanych krajów – w 2017 r. wyniosła 31,6%. Ponadto zaobserwowano znaczący jej spadek w odniesieniu do roku 2015, w którym ukształtowała się na poziomie 43,1%⁴⁸. Dlatego też polscy emeryci potrzebują dodatkowego kapitału na starość, celem zamortyzowania relatywnie niskiej stopy zastąpienia. Zgodnie z badaniami J. Czapińskiego i M. Góry „Świadomość emerytalna Polaków” z 2016 r. prawie 40% pracujących Polaków w ogóle nie myśli o tym, co czeka ich na emeryturze, a aż 78,5% nie podejmuje żadnych działań mających zapobiec pogorszeniu materialnego standardu życia na emeryturze⁴⁹. Przykładowo, kanadyjskie społeczeństwo cechuje się wysokim stopniem zaufania do instytucji finansowych, a dodatkowemu oszczędzaniu na okres starości sprzyja tradycja prowadzenia planów emerytalnych przez pracodawców oraz elastyczność rozwiązań i stosowane ulgi podatkowe⁵⁰. Z kolei, zgodnie z danymi KNF, Polacy nie są zainteresowani oszczędzaniem w ramach III filara - na koniec I półrocza 2017 r. w Polsce funkcjonowało 664,1 tys. Indywidualnych Kont Zabezpieczenia Emerytalnego i 932,5 tys. Indywidualnych Kont Emerytalnych⁵¹. Dodatkowo,

⁴⁷ *Pensions at a Glance 2017*, op. cit., s. 108.

⁴⁸ *Pensions at a Glance 2015*, OECD, s. 141, (<http://www.oecd-ilibrary.org>), data dostępu: 5.03.2018.

⁴⁹ J. Czapiński, M. Góra, *Świadomość emerytalna Polaków*, Warszawa 2016, s. 10, (<http://www.efcongress.com>), data dostępu: 10.02.2018.

⁵⁰ T. Bednarczyk, Ł. Szewdo, *Kanadyjski system emerytalny – model do naśladowania*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H Oeconomia”, vol. L, 4, Lublin, 2016, s. 35.

⁵¹ Na koniec I półrocza 2017 roku jedynie 26,5% ogółu kont IKE oraz 18,9% ogółu kont IKZE zostało zasilonych wpłatami. Więcej na ten temat w: *Indywidualne Konta Emerytalne i Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego w I połowie 2017 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017 r., (www.knf.gov.pl), data dostępu: 15.03.2018.

na koniec 2016 istniało 1036 Pracowniczych Programów Emerytalnych⁵². Brak dodatkowego oszczędzania na emeryturę potencjalnie może być również spowodowany częstymi zmianami legislacyjnymi w polskim systemie emerytalnym, które mogą wzmacniać poczucie tymczasowości wprowadzanych rozwiązań, a tym samym powodować spadek zaufania do instytucji państwa. Należy przyznać, że próba implementacji emerytury obywatelskiej na grunt uwarunkowań krajowych wiązałaby się nie tylko z dużym technicznym wyzwaniem, ale przede wszystkim ze zmianą świadomości Polaków i zwiększeniem ich skłonności do oszczędzania⁵³.

Celem porównania poziomu zamożności Polski z państwami, w których funkcjonuje emerytura obywatelska, w tabeli 2.2 zaprezentowano PKB per capita Polski oraz tych państw w 2017 roku.

Tabela 2.2. Nominalny PKB per capita Polski oraz PKB krajów, w których funkcjonuje emerytura obywatelska w 2017 r.

Kraj	Dania	Holandia	Australia	Kanada	Nowa Zelandia	Szwecja	Polska
PKB (w mln USD)	52,871	44,654	55,215	43,611	41,108	49,824	12,722

Źródło: opracowanie własne na podstawie *International Monetary Fund World Economic Outlook (April 2017)*, (<https://www.imf.org>), data dostępu 10.03.2018 r.

Wartość nominalnego PKB per capita Polski w 2017 r. wyniosła 12,722 mln USD oraz znacząco odbiegała od wartości nominalnego PKB per capita państw, w których funkcjonuje emerytura obywatelska. Wartość nominalnego PKB tych krajów wahała się w granicach 41,108 mln USD – 55,215 mln USD. Poziom zamożności obywateli Polski jest zatem średnio cztery razy niższy od poziomu zamożności obywateli państw, w których w ramach systemu emerytalnego zastosowano rozwiązania zaopatrzeniowe. Można zauważyć, że emeryturę obywatelską stosują kraje wysokorozwinięte, zamożne i stabilne ekonomicznie. Z kolei zgodnie z raportem Światowego Forum Ekonomicznego „*The Inclusive Growth and Development Report 2017*” Polska wciąż klasyfikowana jest jako kraj wschodzący i rozwijający się⁵⁴.

⁵² *Pracownicze Programy Emerytalnego w 2016 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017, s. 3, (www.knf.gov.pl), data dostępu: 11.04.2018.

⁵³ T. Bednarczyk, Ł. Szewc, *Kanadyjski ... op. cit.* s. 36.

⁵⁴ *The Inclusive Growth and Development Report 2017*, World Economic Forum, (www.weforum.org), data dostępu: 11.05.2018.

Z raportu GUS „*Emerytury i renty w 2016*” wynika, że przeciętna wysokość emerytury (średnia arytmetyczna) w 2016 r. wyniosła 2 049,15 zł, dla mężczyzn – 2 525,67 zł, dla kobiet – 1 722,09 zł. Połowa świadczeniobiorców (mediana) otrzymywała emeryturę w wysokości do 1 834,40 zł, połowa mężczyzn pobierała emeryturę w wysokości do 2 301,99 zł, natomiast połowa kobiet – w wysokości do 1 590,68 zł⁵⁵. Znacząca dysproporcja między świadczeniami emerytalnymi kobiet, a mężczyzn jest rezultatem niższego wieku przechodzenia na emeryturę, jak również dłuższego przeciętnego trwania życia kobiet, zgodnie z którym wyliczana jest emerytura. Dodatkowo wpływ na wysokość świadczeń emerytalnych mają statystycznie niższe zarobki kobiet w porównaniu do zarobków mężczyzn⁵⁶. Wprowadzenie emerytury obywatelskiej w Polsce mogłoby doprowadzić do częściowego wyrównania poziomu zamożności emerytów, co wydaje się istotne z perspektywy kobiet. Ponadto rozwiązanie takie mogłoby umocnić pozycję osób zajmujących się gospodarstwem domowym, które nie podejmują pracy zawodowej (z reguły są to właśnie kobiety)⁵⁷.

W kontekście rynku pracy należy mieć jednak na uwadze, że w idei emerytury obywatelskiej brakuje elementu odpowiedzialności za swoją przyszłość. W związku z powyższym może ona budzić kontrowersje jako ewentualna zachęta do bierności zawodowej⁵⁸. Należy też zwrócić uwagę na problem przywilejów emerytalnych występujący w polskim systemie emerytalnym, będący efektem obowiązywania regulacji wprowadzonych kilkanaście lub kilkadziesiąt lat temu. Przywileje emerytalne wiążą się z obniżonym wiekiem emerytalnym (np. służby mundurowe), prawem do opłacania niższych składek na ubezpieczenia społeczne (np. rolnicy) lub korzystniejszym wyliczaniem świadczeń emerytalnych (zgodnie z zasadą zdefiniowanego świadczenia, a nie zdefiniowanej składki). Obecnie nie powstają nowe przywileje emerytalne, niemniej jednak zmiany ujednociające rozwiązania emerytalne w Polsce następują wolno. Przywileje emerytalne generują wysokie koszty ekonomiczno-społeczne, które ponoszone są nie tylko przez ubezpieczonych, ale przez wszystkich obywateli. Najważniejszym pozaekonomicznym skutkiem funkcjonujących

⁵⁵ *Emerytury i renty 2016*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 27, (www.gus.pl), dostęp: 16.03.2018.

⁵⁶ Ogólnopolskie Badanie Wynagrodzeń przeprowadzone przez Sedlak&Sedlak w 2016 roku.

⁵⁷ M. Zawisza, *Emerytury od nowa, czyli o emeryturach obywatelskich*, „System emerytalny z perspektywy płci, Solidarność i godne życie”, Heinrich Böll Stiftung, Warszawa 2014, s. 30.

⁵⁸ M. Szczepański, *Ryzyko ubóstwa ...*, *op. cit.*, s. 450.

przywilejów jest negatywny wpływ na rynek pracy⁵⁹. Zastosowanie emerytury obywatelskiej w Polsce mogłoby okazać się korzystne, gdyż doprowadziłaby do likwidacji uprzywilejowania emerytalnego wybranych grup zawodowych. Z drugiej jednak strony należy mieć na uwadze, że próba prawnego uregulowania takiej formy gwarantowanego świadczenia emerytalnego, w równej wysokości dla każdego obywatela, na pewno napotkałaby opór ze strony tych właśnie grup społecznych.

Warto również bardziej wnikliwie spojrzeć na różnice w finansowaniu systemu emerytalnego metodą ubezpieczeniową, a zaopatrzeniową. Metoda ubezpieczeniowa jest podobna do oszczędzania – w okresie aktywności zawodowej dochody pokolenia pracującego są pomniejszane, a następnie w okresie wypłacania świadczenia pozostają w relacji do wpłacanych wcześniej kwot. Zapłacenie podatku nie powoduje powstania zobowiązania wobec osoby płacącej podatek, a zapłacenie składki skutkuje zaistnieniem takiego zobowiązania. Dobrze zaprojektowany system składkowy może działać tak, jak oszczędzanie, a co więcej, jeżeli taki system jest przejrzysty i wiarygodny to nie powiększa klina podatkowego. System zaopatrzeniowy z założenia finansowany jest podatkowo, co oznacza między innymi, że powiększa klin podatkowy, dlatego z ekonomicznego punktu widzenia wydaje się być rozwiązaniem mniej efektywnym⁶⁰. Jednakże, analizując historię działania tych systemów w kontekście zmian ludnościowych dokonujących się w XX w. możemy zauważyć, że system *beveridge'owski* (finansowany podatkowo) w mniejszym stopniu niż *bismarckowski* (finansowany ze składek) ucierpiał na braku automatycznego dostosowania do zmian⁶¹. Nie należy jednak wyciągać wniosku, że jest on efektywniejszy i powinno się go wprowadzić, z uwagi na to, że podatkowy charakter wciąż jest jego wadą, natomiast przejście demograficzne⁶², które zniósł lepiej od systemu *bismarckowskiego* już się dokonało

⁵⁹ D. Walczak, *Przywileje emerytalne – aspekt społeczno-ekonomiczny*, „Studia Oeconomica Posnaniensia”, Poznań 2017, nr 10, s. 51-54.

⁶⁰ A. Chłoń-Domińczak, M. Góra, J. Rutecka, *System emerytalny w kontekście finansów publicznych*, raport dla Izby Gospodarczej Towarzystw Emerytalnych, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2016, s. 30.

⁶¹ *Ibidem*, s. 30.

⁶² III faza rozwoju demograficznego, zaproponowana przez W. Thompsona w 1929 r. Okres przejściowy, wiążący się ze stopniowym spadkiem wskaźnika urodzeń oraz wskaźnika zgonów, jak również ze wzrostem średniej długości życia. Okresowi temu towarzyszą zmiany kulturowe: coraz większą rolę odgrywa edukacja i kariera, a moment założenia rodziny jest odsuwany. Dobrym przykładem takiego procesu jest sytuacja demograficzna Indii. IV i V faza są natomiast typowe dla obecnej sytuacji demograficznej krajów Europy Zachodniej i Wschodniej, Skandynawii, Australii, Ameryki Północnej.

(pozytywne skutki tej koincydencji już się nie powtórzą). Oznacza to, że wprowadzenie systemu zaopatrzeniowego w Polsce wiele dziesięcioleci temu mogło mieć sens, obecnie wątpliwe jest, że skutkiem takiego działania byłaby poprawa sytuacji finansów publicznych z uwagi na konieczność respektowania praw nabytych osób na emeryturze oraz silnych oczekiwań emerytalnych osób zaawansowanych w nabywaniu tych świadczeń. Jeśli nie nastąpiłoby unieważnienie należności, czyli odebranie zakumulowanych uprawnień emerytalnych, to przez dziesiątki lat osoby mające w przyszłości otrzymywać niską obywatelską emeryturę musiałyby płacić wysokie podatki na realizację wcześniejszych zobowiązań. W związku z tym, ulga jaką emerytura obywatelska miałaby przynieść finansom publicznym uwarunkowana jest pogwałceniem praw nabytych, gdyby natomiast prawa te respektować, skutkiem wdrożenia emerytury obywatelskiej byłoby pogorszenie, a nie poprawa finansów publicznych. Dlatego też koncepcja emerytury obywatelskiej (*de facto* emerytury podatkowej) jest w odniesieniu do funkcjonującego w Polsce systemu emerytalnego propozycją nieefektywną⁶³.

2.5. Podsumowanie

Na podstawie powyższych analiz można stwierdzić, że emerytura obywatelska funkcjonuje w krajach wysokorozwiniętych, zamożnych oraz stabilnych ekonomicznie. Polska natomiast wciąż jest krajem wschodzącym i rozwijającym się. W państwach, w których funkcjonuje filar pierwszy oparty na rozwiązaniach zaopatrzeniowych duże znaczenie mają pracownicze programy emerytalne (zarówno przymusowe, jak i dobrowolne) będące uzupełnieniem do relatywnie niskiej stopy zastąpienia z emerytury obywatelskiej. Z kolei Polacy nie są zainteresowani dodatkowym oszczędzaniem na emeryturę. Wdrożenie emerytury obywatelskiej do polskiego systemu emerytalnego wiązałoby się nie tylko ze sporym wyzwaniem technicznym, ale przede wszystkim ze zmianą świadomości Polaków oraz zwiększeniem ich skłonności do oszczędzania.

Próba implementacji emerytury obywatelskiej do polskiego systemu emerytalnego mogłaby okazać się korzystna z uwagi na wyrównanie poziomu zamożności emerytów, co wydaje się istotne z perspektywy osób zajmujących się gospodarstwem domowym i

---

⁶³ M. Góra, *System emerytalny w Polsce ... op. cit.*, s. 2.

---

niepodejmujących pracy zarobkowej (z reguły są to kobiety). Ponadto, wdrożenie emerytury obywatelskiej mogłoby rozwiązać występujący obecnie problem przywilejów emerytalnych generujących wysokie koszty ekonomiczno-społeczne.

Warto jednak mieć na uwadze, że niezależnie od wybranej metody finansowania (ubezpieczeniowej czy zaopatrzeniowej) głównym sponsorem systemu zabezpieczenia emerytalnego są zawsze obywatele danego kraju. Wydaje się, że wybór metody ubezpieczeniowej daje obywatelom większy i bardziej świadomy udział w finansowaniu systemu. Wprowadzenie systemu zaopatrzeniowego w Polsce wiele dziesięcioleci temu mogło mieć sens, obecnie wątpliwe jest, że skutkiem takiego działania byłaby poprawa sytuacji finansów publicznych, ze względu na konieczność respektowania praw nabytych osób na emeryturze oraz silnych oczekiwań emerytalnych osób zaawansowanych w nabywaniu tych świadczeń. W Polsce należałoby raczej dążyć do wydłużania aktywności zawodowej, rozwoju świadomości ubezpieczeniowej i skłonności do oszczędzania, jak również wysokiej przejrzystości i zrozumiałości zasad, zgodnie z którymi funkcjonuje system emerytalny.

Rozdział 3.

Funkcjonowanie IKE, IKZE, PPE oraz PPK

Edyta Sośniak*

3.1. Wprowadzenie

Funkcjonowanie polskiego systemu emerytalnego do 1998 roku opierało się na formule zdefiniowanego świadczenia i finansowaniu metodą repartycyjną. Powiększający się z każdym rokiem deficyt funduszu ubezpieczeń społecznych, niesprawiedliwe przywileje wybranych grup społecznych (m. in. wojskowych, strażaków, prokuratorów) czy zachęcanie do wcześniejszej dezaktywacji zawodowej to jedne z wielu przykładów wskazujące na dysfunkcyjny charakter tego systemu prowadzący w perspektywie długoterminowej do załamania się całego systemu.

W związku z powyższym, zrodziła się paląca potrzeba przeprowadzenia gruntownej reformy systemu emerytalnego, w której za główny cel przyjęto przywrócenie długoterminowej równowagi finansowej. W 1999 roku wprowadzono trójfilarowy system zabezpieczenia emerytalnego mający być odpowiedzią na narastające problemy. Zmiany w polskim systemie emerytalnym skłoniły autora do podjęcia problemu badawczego, który może zostać ujęty w postaci pytań: „w jakim stopniu instrumenty dostępne w ramach III filaru systemu emerytalnego są wykorzystywane przez Polaków?” oraz „czy projektowane pracownicze plany kapitałowe (PPK) przyczynią się do wzrostu oszczędności emerytalnych w Polsce?”. Ujęty w ten sposób problem badawczy stanowił podstawę do sformułowania hipotezy, zgodnie z którą uczestnicy systemu, którzy po przejściu na emeryturę chcą utrzymać dotychczasowy poziom życia, poza uczestnictwem w bazowej części systemu (I i II filar), powinni dodatkowo gromadzić oszczędności w III filarze.

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Mając na uwadze potrzebę weryfikacji postawionej hipotezy, za główny cel niniejszej publikacji przyjęto charakterystykę dobrowolnych instrumentów oszczędzania w ramach trzeciego filaru: indywidualnych kont emerytalnych (IKE), indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego (IKZE), pracowniczych programów emerytalnych (PPE) oraz nowej formy dodatkowego oszczędzania, która ma zostać wprowadzona w 2019 roku – pracowniczych planów kapitałowych (PPK). Natomiast za cele cząstkowe przyjęto odpowiednio: ustalenie wykorzystania IKE, IKZE i PPE przez Polaków oraz określenie potencjalnych perspektyw rozwoju i konsekwencji wprowadzenia PPK do polskiego systemu emerytalnego.

3.2. Charakterystyka IKE, IKZE i PPE jako instrumentów dodatkowego oszczędzania na emeryturę

Pierwszym z omawianych dobrowolnych sposobów oszczędzania w ramach III filaru, dającym szansę na satysfakcjonującą emeryturę, jest indywidualne konto emerytalne (IKE).

Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 roku o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, wpłat na IKE mogą dokonywać osoby fizyczne, które ukończyły 16 rok życia⁶⁴. Jednak prawo to jest ograniczone w przypadku osób małoletnich (do ukończenia 18 roku życia), które mogą dokonywać wpłat jedynie w roku kalendarzowym uzyskiwania przez nich środków z umowy o pracę.

Środki na koncie mogą być gromadzone wyłącznie przez jednego oszczędzającego⁶⁵. Roczne wpłaty nie mogą przekroczyć 300% szacowanego miesięcznego wynagrodzenia, natomiast tak ustanowiony limit nie może być niższy w kolejnym roku⁶⁶. Prognozowane miesięczne wynagrodzenie na 2018 rok wynosi 4443,00zł⁶⁷ zatem, zgodnie z zasadą, w roku 2018 maksymalny wymiar składki na IKE wyniesie 13329,00 zł.

Indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego są oferowane przez szereg podmiotów, które zostały przedstawione na rysunku 3.1.

⁶⁴ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, (Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.).

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ T. Szumlicz, *System emerytalny w Polsce – rozwój i organizacja*, [w:] *Ubezpieczenia*, pod red. W. Ronki – Chmielowiec, C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 500.

⁶⁷ Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie kwoty ograniczenia rocznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w roku 2018 oraz przyjętej do jej ustalenia kwoty prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia, (M.P. 2017 poz. 1174).

Rysunek 3.1. Instytucje finansowe oferujące Indywidualne Konta Emerytalne oraz Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie *IKE w pytaniach i*

odpowiedziach, (<https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoeczne/ubezpieczenie-emerytalne/indywidualne-konto-emerytalne/ike-w-pytaniach-i-odpowiedziach/>), dostęp: 2.02.2018 oraz Ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych, (Dz. U. 2011 nr 94 poz. 549).

W przypadku gdy osoba posiadająca IKE jest niezadowolona z jakości usług oferowanych przez daną jednostkę, może w każdym momencie dokonać transferu zgromadzonych przez siebie środków do innej instytucji finansowej⁶⁸. Co więcej, jeśli osoba fizyczna gromadzi środki również w ramach pracowniczego programu emerytalnego (PPE) to może przenieść je na indywidualne konto emerytalne w razie likwidacji PPE, zakończenia swojej aktywności zawodowej u podmiotu prowadzącego program lub rezygnacji z uczestnictwa w PPE .

Warunki, które należy spełnić, aby otrzymać prawo do zwolnienia z podatku od zysków kapitałowych to:

- wypłata oszczędności dokonywana jest po ukończeniu 60 roku życia lub uzyskano prawo do wcześniejszej emerytury w wieku 55 lat,
- wpłaty dokonywane były w minimum 5 latach kalendarzowych (dowolnych) lub więcej niż połowa wpłat została dokonana przez minimum 5 lat przed złożeniem wniosku o wypłatę⁶⁹.

⁶⁸ G. Szyburska-Walczak, *Ubezpieczenia społeczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s.159.

⁶⁹ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.).

Jeśli zdarzy się, że środki zgromadzone przez osobę fizyczną w ramach indywidualnego konta emerytalnego zostaną wypłacone wcześniej to trzeba liczyć się z koniecznością zapłaty podatku Belki⁷⁰.

IKE jest kontem rodzinnym, zatem oszczędzający zawierający umowę może w niej wskazać osobę bądź osoby, które otrzymają wypłatę zgromadzonych środków po jego śmierci. W każdym momencie prowadzenia konta można tą dyspozycję zmienić⁷¹. Jeżeli nie zostaną wskazane osoby do dziedziczenia w razie śmierci właściciela konta, pieniądze zostają wypłacane spadkobiercom. Natomiast, gdy IKE jest prowadzone przez zakład ubezpieczeń na życie to oszczędności zostają wypłacone najbliższej rodzinie (kolejność zawarta jest w ogólnych warunkach ubezpieczenia). Osoby uprawnione do oszczędności po zmarłym mogą je wypłacić lub przenieść na swoje IKE albo PPE⁷².

Oprócz IKE, jako forma dodatkowego oszczędzania emerytalnego wprowadzona w 2011 roku⁷³, występuje również IKZE, czyli indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego. Regulacje określające zasady funkcjonowania są bardzo podobne do obowiązujących w IKE. Jednakże warto zwrócić uwagę na system opodatkowania.

Na indywidualnym koncie zabezpieczenia emerytalnego oszczędności mogą być gromadzone wyłącznie przez jedną osobę fizyczną⁷⁴, która ukończyła 16 rok życia⁷⁵ (osoby małoletnie mogą wpłacać maksymalnie te dochody, które uzyskały w roku kalendarzowym obowiązującej umowy o pracę). W związku z tym, nie jest przewidziane prowadzenie indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego wraz z np. małżonkiem. Bez względu na to czy jest się już w posiadaniu IKE czy PPE, można założyć IKZE⁷⁶.

Roczne wpłaty na IKZE nie mogą przekroczyć 1,2 – krotności prognozowanego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia na dany rok. W kolejnym roku limit ten nie może

⁷⁰ W. Muszalski, *Ubezpieczenia społeczne*, PWN, Warszawa 2004, s. 180.

⁷¹ *Co trzeba wiedzieć o IKE?*, (<https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoeczne/ubezpieczenie-emerytalne/indywidualne-konto-emerytalne/co-trzeba-wiedziec-o-ike/>), dostęp: 2.02.2018.

⁷² M. Rogala, *III filar twojej emerytury*, EDINEM, Warszawa 2013, s. 23.

⁷³ Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych, (Dz. U. 2011 nr 94 poz. 549).

⁷⁴ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.).

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ *Indywidualne Konto Zabezpieczenia Emerytalnego*, (<https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoeczne/ubezpieczenie-emerytalne/ikze/indywidualne-konto-zabezpieczenia-emerytalnego/>), dostęp: 2.02.2018.

zostać obniżony. Ponadto będzie on podwyższany wprost proporcjonalnie do tempa wzrostu wynagrodzeń⁷⁷. W 2018 roku limit wpłat wyniesie 5331,60 zł⁷⁸.

Każda osoba fizyczna może założyć wyłącznie jedno IKZE. Przed ostatecznym zawarciem umowy o założenie IKZE należy złożyć stosowne oświadczenie o tym, że oszczędzający nie posiada już konta w innej instytucji bądź gdy je prowadzi, to należy dokonać z niej wypłaty transferowej⁷⁹. Oszczędności zgromadzone w ramach IKZE mogą zostać przeniesione wyłącznie do innej instytucji, w której prowadzone są IKZE. Taki transfer zwolniony jest z opodatkowania. Zgodnie z ustawą⁸⁰, nie ma możliwości transferu środków na IKE czy do PPE.

Indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego nie daje możliwości wypłaty części zgromadzonych środków. Można jedynie wypłacić całość pieniędzy, jednak należy liczyć się z tym, że taki zwrot podlega opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych według skali podatkowej⁸¹.

Cechą różniącą IKZE od IKE wymagającą podkreślenia jest forma korzyści podatkowych. Osoby posiadające indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego odliczają transfery na nie od podstawy opodatkowania podatku dochodowego od osób fizycznych⁸². Zgodnie z ustawą o podatku dochodowym od osób fizycznych od dnia 1 stycznia 2012 r. jedynie wypłaty transferowe środków zgromadzonych na IKZE są zwolnione z podatku:

- pomiędzy instytucjami finansowymi prowadzącymi indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego,
- na indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego osoby uprawnionej, po śmierci oszczędzającego,
- w postępowaniu likwidacyjnym lub upadłościowym na indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego oszczędzającego⁸³.

---

⁷⁷ T. Szumlicz, *op. cit.*, s. 501.

⁷⁸ Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie kwoty ograniczenia rocznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w roku 2018 oraz przyjętej do jej ustalenia kwoty prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia (M.P. 2017 poz. 1174).

⁷⁹ M. Denisiuk, *Zasady gromadzenia oszczędności na IKZE*, Monitor Ubezpieczeniowy nr 57, Rzecznik Ubezpieczonych 2014, (<https://mu.rf.gov.pl/57/art-13.html>), dostęp: 29.03.2018.

⁸⁰ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontaktach emerytalnych oraz indywidualnych kontaktach zabezpieczenia emerytalnego, (Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.).

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, (Dz. U. 1991 nr 80 poz. 360 z późn. zm.).

⁸³ Ibidem.

Warto w tym miejscu podkreślić, że wypłata z indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego, po zakończeniu oszczędzania, podlega opodatkowaniu zryczałtowanym podatkiem dochodowym według stawki 10%⁸⁴. Co więcej, wypłata oszczędności zgromadzonych w ramach IKZE na rzecz osoby uprawnionej na wypadek śmierci osoby oszczędzającej również podlegać będzie takiemu opodatkowaniu⁸⁵.

Pracownicze programy emerytalne (PPE) zostały utworzone wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych⁸⁶. Jednak obecnie podstawą ich funkcjonowania jest ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych⁸⁷. Pracownicze programy emerytalne łącznie z indywidualnym kontem emerytalnym i indywidualnym kontem zabezpieczenia emerytalnego są integralnym składnikiem szeroko pojętego zabezpieczenia emerytalnego.

Zasady funkcjonowania pracowniczego programu emerytalnego znajdują się w tzw. umowie zakładowej, którą zawiera się pomiędzy pracodawcą a pracownikami. Ponadto, aby założyć PPE niezbędne jest podpisanie przez pracodawcę umowy z instytucją finansową, której zobowiązaniem jest gromadzenie i inwestowanie środków. Poza umową zakładową oraz umową z instytucją finansową niezbędne jest dokonanie rejestracji pracowniczego programu emerytalnego przez Komisję Nadzoru Finansowego⁸⁸.

W ramach pracowniczego programu emerytalnego wyróżnia się dwie kategorie składek: podstawową i dodatkową.

Składka podstawowa, finansowana przez pracodawcę, zawarta jest w zakładowej umowie emerytalnej i zgodnie z ustawą może wynieść nie więcej niż 7% wynagrodzenia brutto pracownika. Składka ta nie wchodzi w skład wynagrodzenia będącego podstawą do ustalenia obowiązkowych składek na ubezpieczenie społeczne. Warto podkreślić, że w odróżnieniu od składek na ubezpieczenie emerytalne w I i II filarze, dozwolona jest wysokość składki na

---

⁸⁴Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, (Dz.U. 1998 nr 144 poz. 930).

⁸⁵Ulgi i zwolnienia w PIT dla oszczędzających na emeryturę, <http://ksiegowosc.infor.pl/podatki/pit/pit/ulgi-odliczenia/298310,IKZE-i-IKE-ulgi-i-zwolnienia-w-PIT-dla-oszczedzajacych-na-emeryture.html>, dostęp: 10.03.2018.

⁸⁶Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych, (Dz.U. 1997 nr 139 poz. 932).

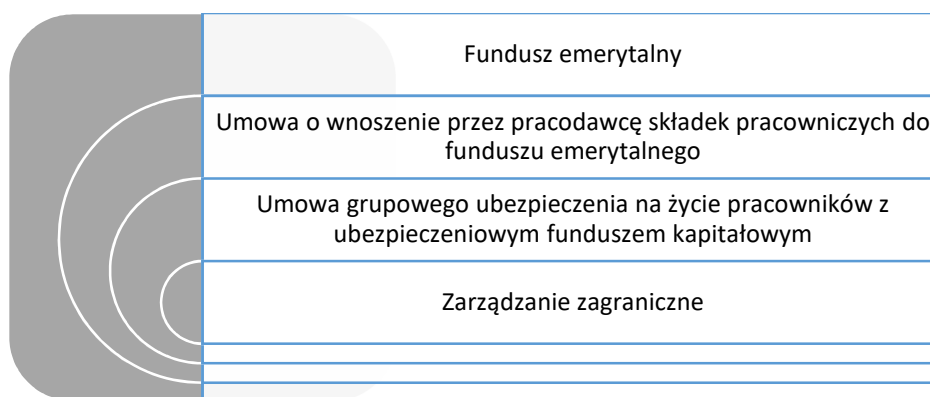
⁸⁷Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych, (Dz.U. 2004 nr 116 poz. 1207).

⁸⁸T. Jedynak, *III filar – formy, zasady, korzyści*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 67.

pracownicze programy emerytalne w kwocie przewyższającej trzydziestokrotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej na dany rok kalendarzowy⁸⁹.

Składka dodatkowa, finansowana przez pracownika, potrącana jest przez pracodawcę z wynagrodzenia po opodatkowaniu. Wysokość tej składki może zostać zmieniona bądź zadeklarowana w chwili przystąpienia do PPE lub później w postaci zmiany deklaracji uczestnictwa. Składka dodatkowa jest ustalona kwotowo bądź procentowo od wynagrodzenia w deklaracji przystąpienia. Według ustawy o pracowniczych programach emerytalnych⁹⁰, limit składki dodatkowej w ciągu roku kalendarzowego wynosi 4,5-krotność prognozowanego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej na dany rok. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w dniu 26 października 2017 roku wydał obwieszczenie w sprawie wysokości kwoty odpowiadającej sumie składek dodatkowych wniesionych przez uczestnika do jednego programu w roku 2018, która wynosi 19993,50 zł⁹¹.

Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych⁹² wyróżnia się cztery formy PPE. Ich zestawienie przedstawione zostało na rysunku 3.2.

Rysunek 3.2. Formy pracowniczego programu emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie K. Rubel, *Składka z tytułu uczestnictwa w pracowniczym programie emerytalnym*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, pod red. G. Szpor, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 248.

⁸⁹ K. Rubel, *Składka z tytułu uczestnictwa w pracowniczym programie emerytalnym*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, pod red. G. Szpor, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 261 – 262.

⁹⁰ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych, (Dz.U. 2004 nr 116 poz. 1207).

⁹¹ Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 października 2017 r. w sprawie wysokości kwoty odpowiadającej sumie składek dodatkowych wniesionych przez uczestnika do jednego programu w roku 2018, (M.P. poz. 993).

⁹² Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych, (Dz.U. 2004 nr 116 poz. 1207).

Na szczególną uwagę zasługuje przede wszystkim forma zarządzania zagranicznego, ponieważ jest ona najnowsza⁹³. Została wprowadzona w związku z przystosowaniem ustawy polskiej do standardów europejskich, znajdujących się między innymi w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady z 3 czerwca 2003 roku⁹⁴.

Wypłata z pracowniczego programu emerytalnego może być dokonana w ratach lub jednorazowo, w zależności od decyzji osoby oszczędzającej bądź uprawnionej⁹⁵. Środki zgromadzone w ramach PPE mogą zostać wypłacone w czterech następujących przypadkach:

- na wniosek uczestnika po ukończeniu przez niego 60 rok życia,
- na wniosek uczestnika po ukończeniu przez niego 55 roku życia i po okazaniu decyzji o nabyciu praw do emerytury,
- jeżeli uczestnik nie złożył wcześniej wniosku o wypłatę środków a ukończył 70 rok życia,
- na wniosek osoby uprawnionej przez uczestnika w razie jego śmierci⁹⁶.

Zgodnie z ustawą o PPE⁹⁷ dopuszczone jest również dokonanie wypłaty transferowej, w ramach której można przenieść całość zgromadzonych środków z PPE do innego PPE, na IKE uczestnika bądź osoby uprawnionej w razie jego śmierci⁹⁸.

3.3. Charakterystyka PPK jako nowego instrumentu dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego

Zgromadzone aktywa finansowe w Polsce są wciąż znacznie niższe niż wartość aktywów zgromadzonych przez obywateli innych państw. System emerytalny nie jest odpowiednio przystosowany do wydłużania się długości trwania życia. Ponadto obecna struktura i wartość zgromadzonych oszczędności źle wpływają na inwestycje krajowe jak również ograniczają rozwój lokalnego rynku kapitałowego (w tym tempa wzrostu PKB).

⁹³ J. Olszewski, *Fundusze emerytalne filar II i III*, INFOR, Warszawa 1999, s. 28.

⁹⁴ Dyrektywa 2003/41/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 3 czerwca 2003 r. w sprawie działalności instytucji pracowniczych programów emerytalnych oraz nadzoru nad takimi instytucjami, (Dz. U. L 235 z 23.9.2003).

⁹⁵ D. Małkowska, *Zanim wybierzesz..., czyli przewodnik po reformie ubezpieczeń społecznych dla pracodawcy i pracownika*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 1999, s. 121.

⁹⁶ T. Jedynek, *op. cit.*, s. 69.

⁹⁷ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych, (Dz.U. 2004 nr 116 poz. 1207).

⁹⁸ T. Jedynek, *op. cit.*, s. 69.

W odpowiedzi na wymienione problemy, Ministerstwo Finansów wyszło z propozycją pracowniczych planów kapitałowych dla przyszłych emerytów. Dnia 15 lutego 2018 roku został przekazany projekt ustawy o PPK do Rady Dialogu Społecznego oraz do konsultacji społecznych w celu analizy nowych rozwiązań⁹⁹.

Zgodnie z założeniami, pracownicze plany kapitałowe mają wejść w życie w styczniu 2019 roku, jednak system będzie wprowadzany etapami. Pracownicze plany kapitałowe będą systemem dobrowolnym oraz w pełni prywatnym. Jego nadrzędnym celem jest podwyższenie stanu oszczędności emerytalnych społeczeństwa polskiego. Skutkiem wprowadzenia pracowniczych planów kapitałowych mają być również wyższe świadczenia. Zgodnie z danymi podawanymi przez Ministerstwo Finansów, PPK ma być docelowo skierowany do więcej niż 11 mln pracowników.

Ministerstwo Finansów przewiduje zachęty fiskalne w projekcie ustawy oraz ustala strukturę i wysokość składek w ramach pracowniczych planów kapitałowych. Zgodnie z ustaleniami jednorazowa, tzw. powitalna składka od państwa ma wynieść 250 zł, natomiast roczna dopłata 240 zł. Wysokość składki podstawowej odprowadzanej przez pracodawcę wyniesie 1,5% podstawy składek na ubezpieczenie rentowe i emerytalne a wysokość składki dodatkowej 2,5%. Składka podstawowa odprowadzana przez pracownika kształtować się będzie na poziomie 2%. Tyle samo (2%) wyniesie płacona przez niego składka dodatkowa. Maksymalna składka (pracownika i pracodawcy) może wynieść 8%. Pracownik rozliczać będzie składki ze swojego wynagrodzenia netto. Według symulacji Ministerstwa Finansów, po 25 latach oszczędzania można będzie zbierać nawet 113 tysięcy złotych przy założeniu uiszczania minimalnej składki na poziomie 3,5% oraz średniej pensji w wysokości 4,5 tysiąca złotych¹⁰⁰. Symulacja ta po 40 latach uiszczania składki na pracownicze plany kapitałowe zakłada odłożenie, przy maksymalnej wysokości składki 8%, nawet 617 tysięcy złotych¹⁰¹.

Pierwsze jednostki, które zostaną objęte nową ustawą z początkiem 2019 roku są przedsiębiorstwa, które zatrudniają więcej niż 250 pracowników. Natomiast od połowy roku 2020 dołączą do tego grona również jednostki sektora finansów publicznych oraz małe

---

⁹⁹Pracownicze Plany Kapitałowe propozycją dla przyszłych emerytów, (https://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/aktualnosc/ministerstwo-finansow2/-/asset_publisher/M1vU/content/pracownicze-plany-kapitalowe-propozycja-dla-przyszlych-emerytow), dostęp: 29.03.2018.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

przedsiębiorstwa. W tabeli 3.1 zostały przedstawione przedsiębiorstwa, w zależności od liczby zatrudnianych pracowników, które zostaną objęte pracowniczymi planami kapitałowymi oraz termin planowanego włączenia do programu.

Tabela 3.1. Przedsiębiorstwa, w zależności od liczby zatrudnianych pracowników, objęte programem PPK i terminy początku obowiązywania

Liczba pracowników objęta programem PPK	Potencjalni uczestnicy	Początek obowiązywania
Powyżej 250	3,3 mln	1 stycznia 2019
50 – 249	2,0 mln	1 lipca 2019
20 – 49	1,1 mln	1 stycznia 2020
Reszta	5,1 mln	2 lipca 2020
łącznie	11 mln	

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Pracownicze Plany Kapitałowe od 2019 roku – projekt do konsultacji*, (<https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/pracownicze-plany-kapitalowe-od-2019-roku-projekt-do-konsultacji,815251.html>), dostęp: 29.03.2018.

Wypłata środków zgromadzonych w ramach pracowniczych planów kapitałowych, zgodnie z założeniami rządu Mateusza Morawieckiego, będzie możliwa po ukończeniu przez zainteresowanego 60 roku życia i złożeniu przez niego stosownego wniosku. Projekt ustawy przewiduje dwie możliwe opcje wypłat z PPK. Pierwsza to wypłata 25% oszczędności jednorazowo, natomiast 75% w 120 ratach przez okres 10 lat. Drugą opcją jest wypłata całości oszczędności w 120 ratach. Wcześniejsza wypłata środków zgromadzonych w ramach PPK będzie możliwa na sfinansowanie wkładu własnego (zakup domu bądź mieszkania), jednak środki te będzie trzeba zwrócić w następnych latach. Kolejnym przypadkiem, kiedy oszczędzający będzie mógł wypłacić oszczędności we wcześniejszym terminie to jego poważna choroba (lub dziecka czy małżonka), z której tytułu można będzie wnioskować o wypłatę 25%¹⁰².

¹⁰²*Pracownicze Plany Kapitałowe od 2019 roku – projekt do konsultacji*, (<https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/pracownicze-plany-kapitalowe-od-2019-roku-projekt-do-konsultacji,815251.html>), dostęp: 29.03.2018.

3.4. Zakres wykorzystania IKE, IKZE i PPE przez Polaków

Fakt samego istnienia i dostępności dodatkowego zestawu instrumentów (indywidualnych kont emerytalnych, indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego i pracowniczych programów emerytalnych), które umożliwiają dobrowolne odkładanie dodatkowych środków na starość oraz są wspierane licznymi ulgami podatkowymi, nie gwarantuje, że społeczeństwo polskie jest skłonne oszczędzać.

Poniżej przeprowadzono analizę, jakie było faktyczne wykorzystanie III filaru ubezpieczenia emerytalnego przez Polaków w latach 2004 – 2017.

Tabela 3.2. Liczba indywidualnych kont emerytalnych w latach 2004 – 2017 (w szt.)

Rok	Indywidualne konta emerytalne	w tym prowadzone przez:				
		Zakłady ubezpieczeń	Fundusze inwestycyjne	Podmioty prowadzące działalność maklerską	Banki	Dobrowolne fundusze emerytalne
2004	175 680	110 728	50 899	6 279	7 324	-
2005	427 865	267 529	103 624	7 492	49 220	-
2006	840 263	634 577	144 322	8 156	53 208	-
2007	915 492	671 984	192 206	8 782	42 520	-
2008	853 832	633 665	173 775	9 985	36 406	-
2009	809 219	592 973	172 532	11 732	31 982	-
2010	792 466	579 090	168 664	14 564	30 148	-
2011	814 449	568 085	200 244	17 025	29 095	-
2012	813 292	557 595	188 102	20 079	47 037	479
2013	817 651	562 289	182 807	21 712	49 370	1 473
2014	824 485	573 515	174 515	22 884	51 625	1 946
2015	855 220	573 092	201 989	25 220	52 371	2 548
2016	902 615	571 111	236 278	27 615	64 031	3 580
2017	951 576	568 518	275 796	30 418	71 922	4 922

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych liczbowych opublikowanych na stronie KNF w poszczególnych latach okresu 2004 - 2017, (<https://www.knf.gov.pl/>), dostęp: 26.03.2018.

Z danych przedstawionych w tabeli 3.2 wynika, że od momentu wprowadzenia indywidualnych kont emerytalnych w 2004 roku aż do roku 2007 ich liczba bardzo gwałtownie rosła. Jednak już w latach 2008 – 2010 można było zaobserwować ich spadek. Taka sytuacja na rynku IKE mogła być prawdopodobnie spowodowana przez kryzys gospodarczy na rynkach finansowych zapoczątkowany w Stanach Zjednoczonych, którego szczyt miał miejsce w latach 2008 – 2009. W latach 2012 – 2017 ponownie obserwuje się systematyczny wzrost liczby kont. Z obliczeń przedstawionych w serwisie Bankier.pl wynika, że mimo każdorocznego wzrostu liczby IKE, wciąż jedynie 5,7% Polaków pracujących ogółem posiada takie konto¹⁰³.

Tabela 3.3. Liczba indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego w latach 2012 – 2017 (w szt.)

Rok	Indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego	w tym prowadzone przez:				
		Zakłady ubezpieczeń	Fundusze inwestycyjne	Podmioty prowadzące działalność maklerską	Banki	Dobrowolne fundusze emerytalne
2012	496 821	363 399	5 202	559	19	127 642
2013	496 426	388 699	9 565	1 012	33	97 117
2014	528 142	418 935	17 510	2 797	81 105	80 795
2015	619 952	442 735	54 170	4 325	13 735	82 294
2016	643 112	446 054	87 510	6 201	18 585	87 762
2017	690 994	448 881	121 269	8 478	18 114	94 252

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych liczbowych opublikowanych na stronie KNF w poszczególnych latach okresu 2012 - 2017, (<https://www.knf.gov.pl/>), dostęp: 26.03.2018.

Na podstawie danych przedstawionych w tabeli 3.3 można zauważyć, że od 2012 roku (kiedy to utworzono indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego) ich liczba wzrasta z każdym rokiem. Znaczny udział indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego jest prowadzony przez zakłady ubezpieczeń, w drugiej kolejności przez fundusze inwestycyjne. Najmniejsza liczba IKZE w 2017 r. prowadzona była przez podmioty prowadzące działalność

¹⁰³Tylko 5,7 proc. pracujących Polaków ma IKE. IKZE jeszcze mniej, (<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Tylko-5-7-proc-pracujacych-Polakow-ma-IKE-IKZE-jeszcze-mniej-7554683.html>), dostęp: 26.03.2018.

maklerską. Mimo systematycznego wzrostu, jedynie 4% Polaków pracujących ogółem jest posiadaczem indywidualnego konta zabezpieczenia emerytalnego¹⁰⁴.

Tabela 3.4. Liczba uczestników korzystających z pracowniczych programów emerytalnych w latach 2006 – 2016

Rok	Uczestnicy pracowniczych programów emerytalnych	forma PPE:		
		Umowa grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń w formie grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym	Umowa o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszu inwestycyjnego	Pracowniczy fundusz emerytalny
2006	281 495	119 169	101 597	60 729
2007	312 121	133 895	118 168	60 058
2008	325 009	130 221	135 573	59 215
2009	333 544	133 989	141 199	58 356
2010	342 489	133 099	152 243	57 147
2011	344 643	133 859	152 605	58 179
2012	358 092	132 618	168 449	57 025
2013	374 988	128 797	189 142	57 049
2014	381 008	117 158	219 110	44 740
2015	392 615	117 659	230 438	44 518
2016	395 598	114 463	241 795	39 340

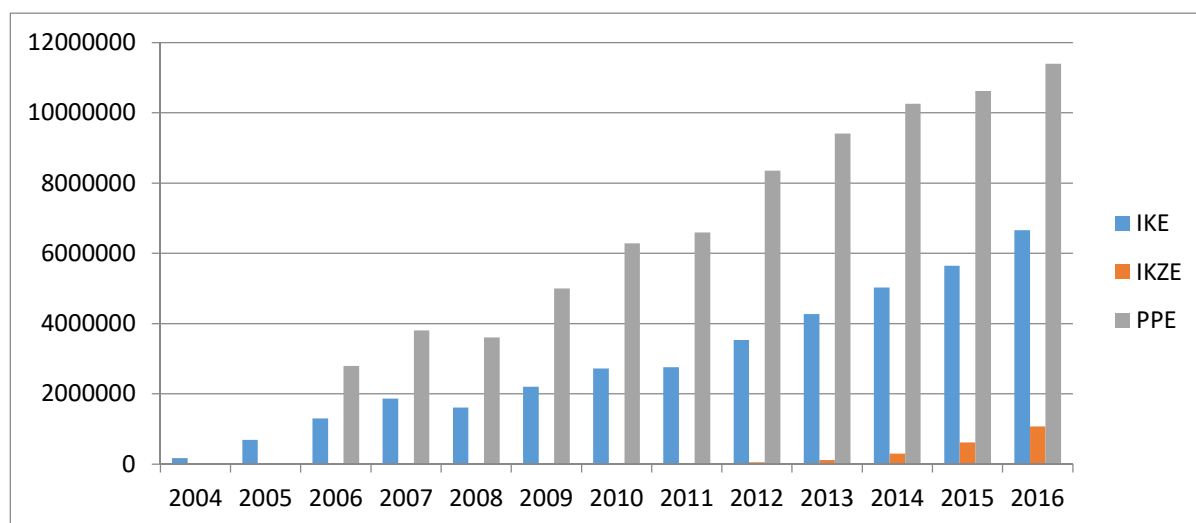
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych liczbowych opublikowanych na stronie KNF w poszczególnych latach okresu 2006 - 2016, (<https://www.knf.gov.pl/>), dostęp: 26.03.2018.

Z danych zamieszczonych w tabeli 3.4 wynika, że od roku 2006 liczba uczestników pracowniczych programów emerytalnych rośnie. Jest to wzrost powolny, aczkolwiek konsekwentny. Poziom powszechności PPE w Polsce jest jednak wciąż daleki od poziomu w innych krajach europejskich czy chociażby w Australii bądź Ameryce Północnej¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Rynek PPE w Polsce wciąż niewielki, (https://rf.gov.pl/aktualnosci-z-ryнку/zabezpieczenie-emerytalne2/Rynek_PPE_w_Polsce_wciąż_niewielki_21870), dostęp: 26.03.2018.

Analizując liczbę Polaków korzystających z III filaru ubezpieczeń emerytalnych, warto zwrócić również uwagę na ilości zgromadzonych środków w ramach IKE, IKZE oraz PPE.

Rysunek 3.3. Oszczędności zgromadzone w ramach IKE, IKZE i PPE (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych liczbowych opublikowanych na stronie KNF w poszczególnych latach okresu 2006 - 2016, (<https://www.knf.gov.pl/>), dostęp: 26.03.2018.

Na podstawie przywołanych powyżej danych można zauważyć, że środki zgromadzone w ramach pracowniczych programów emerytalnych w roku 2016 były najwyższe, ponieważ wyniosły 11,39 miliona zł. Najmniej oszczędności w 2016 roku, w porównaniu z IKE i PPE, zostało zgromadzone przez Polaków na indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (1,06 miliona zł). Z rysunku 3.3 wynika również, że oszczędności w ramach III filaru nieprzerwanie rosną od roku 2011.

Po przeprowadzeniu analizy dotyczącej wykorzystania IKE, IKZE oraz PPE przez Polaków można dojść do wniosku, że mimo licznych ulg podatkowych i promowaniu przez państwo III filaru ubezpieczeń emerytalnych, liczba uczestników jest wciąż niska. W opinii ekspertów, wynika to przede wszystkim z niskiej świadomości społeczeństwa polskiego o potrzebie systematycznego i samodzielnego oszczędzania na emeryturę. Polacy przyzwyczajeni są do tego, że to właśnie państwo po latach pracy i płacenia składek do ZUS wypłaci im godziwe emerytury¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Ibidem.

3.5. Perspektywy rozwoju oraz konsekwencje wprowadzenia PPK do polskiego systemu emerytalnego

Do momentu uchwalenia gotowej ustawy dotyczącej pracowniczych planów kapitałowych, ciężko mówić o poziomie faktycznego wzrostu dodatkowych oszczędności emerytalnych w Polsce wynikającego z programu. Jednak warto już teraz zauważyć, że projekt ustawy o PPK może w znacznym stopniu rozwinąć trójfilarową konstrukcję ubezpieczeń emerytalnych.

Wprowadzenie pracowniczych planów kapitałowych z pewnością zwiększy obciążenie pozapłacowymi kosztami pracy oraz zmniejszy wynagrodzenie netto oszczędzających. Zapowiadane programy mają na celu zwiększenie bezpieczeństwa socjalnego pracownika przy jednoczesnych niskich kosztach obsługi (co wydaje się szczególnie ważne mając na uwadze fakt, że jest to rozwiązanie długoterminowe)¹⁰⁷.

Tabela 3.5. Symulacja wielkości oszczędności po 25 latach uczestnictwa w PPK (w zł)

Wynagrodzenie brutto	Składka podstawowa 2% płacona przez pracownika	Składka podstawowa 1,5% płacona przez pracodawcę	Wielkość oszczędności po 25 latach uczestnictwa w PPK
2 100	42	31,5	50 203
3 000	60	45	67 846
4 000	80	60	87 451
5 000	100	75	107 055
6 000	120	90	126 659
7 000	140	105	146 263
8 000	160	120	165 867
9 000	180	135	185 472
10 000	200	150	205 076

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Kalkulator Twojej dodatkowej emerytury*, (<https://emerytura.pzu.pl/kalkulator>), dostęp: 5.05.2018.

¹⁰⁷Pracownicze Plany Kapitałowe w praktyce. Mniejsza pensja co miesiąc, ale więcej pieniędzy na starość, (<https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/pracownicze-plany-kapitalowe-w-praktyce,200,0,2398664.html>), dostęp: 30.03.2018.

W tabeli 3.5 przedstawiono symulację jak rozkładać się będzie składka płacona do pracowniczych planów kapitałowych dla pracodawcy i pracownika w zaokrągleniu do pełnych złotych. Obliczenia mają charakter szacunkowy. Założono, że pracodawca odprowadza składkę w wysokości 1,5% wynagrodzenia brutto, natomiast pracownik 2% wynagrodzenia brutto. W obliczeniach uwzględniono stopę zwrotu z tytułu zarządzania aktywami na poziomie 3% rocznie z kapitalizacją miesięczną oraz wzrost wynagrodzeń na poziomie 2% rocznie. Ponadto uwzględniono środki dopłacane przez państwo w wysokości 240 zł rocznie.

Z powyższych obliczeń wynika, że przykładowo przy minimalnym wynagrodzeniu brutto w wysokości 2,1 tysiąca złotych, oszczędzający skończywszy 60 rok życia będzie mógł jednorazowo wypłacić 25% (tj. 12550,75 zł) oszczędzonych pieniędzy. Kolejne 75% można rozłożyć w ratach na 10 lat, co oznaczałoby 314 złotych comiesięcznego świadczenia przez 120 miesięcy. Rozłożenie rat na 10 lat jest logicznym rozwiązaniem z tego względu, że w ten sposób uniknąć można podatku od zysków kapitałowych. Z drugiej jednak strony, 314 złotych za 25 lat będzie miało inną siłę nabywczą niż obecnie. Wartość realna tej kwoty za 25 lat, z uwzględnieniem 2% inflacji rocznie oraz rocznej stopy procentowej 5%, wynosić będzie 650,19 zł.

Jak zauważono wcześniej, składki odprowadzane w ramach pracowniczych planów kapitałowych zmniejszą miesięczne wynagrodzenie netto oszczędzających. Symulacja tego zjawiska została przedstawiona w tabeli 3.6, zakładając że oszczędzający jest zatrudniony na umowę o pracę i odkładać będzie składkę podstawową w wysokości 2%.

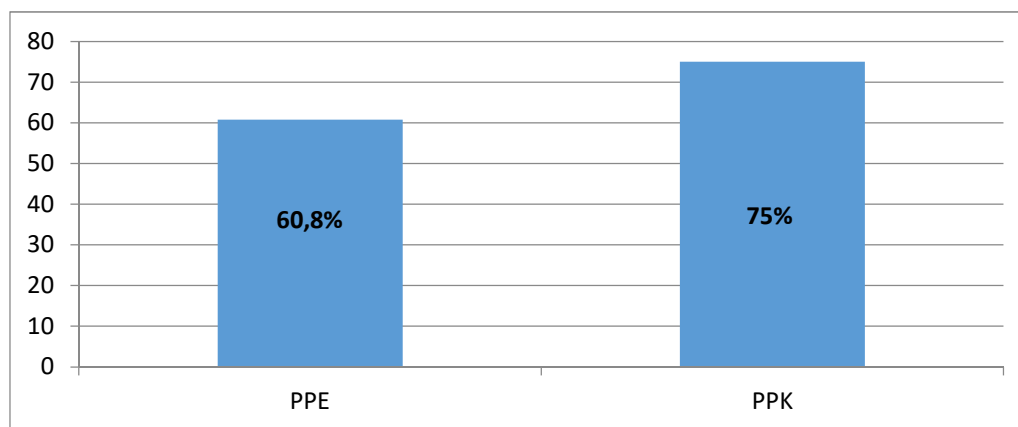
Tabela 3.6. Symulacja wysokości wynagrodzenia netto po odprowadzeniu składki do PPK (w zł)

Wynagrodzenie brutto	Wynagrodzenie netto z wyłączeniem PPK	Składka podstawowa 2% płacona przez pracownika	Wynagrodzenie netto z uwzględnieniem składki podstawowej na PPK
2 100	1 530,00	42	1 488,00
2 500	1 808,10	50	1 758,10
3 000	2 156,72	60	2 096,72
3 500	2 505,34	70	2 435,34
4 000	2 853,96	80	2 773,96

4 500	3 201,58	90	3 111,58
5 000	3 550,19	100	3 450,19

Źródło: opracowanie własne.

Zdaniem autora, najważniejszym miernikiem sukcesu pracowniczych planów kapitałowych będzie poziom uczestnictwa jak również zaangażowanie w proponowane rozwiązanie przez pracowników. Ważną kwestią wydaje się być jaka część pracowników zapisanych automatycznie do PPK przez pracodawców zrezygnuje z możliwości odkładania dodatkowych środków pieniężnych. Również kluczowym czynnikiem jest ile osób zapisanych do pracowniczych planów kapitałowych będzie korzystać z możliwości odprowadzania dodatkowej składki. Przy ocenie potencjalnego wzrostu oszczędności emerytalnych w Polsce, warto odwołać się do doświadczeń wynikających z prowadzenia pracowniczych planów emerytalnych. Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Komisję Nadzoru Finansowego, poziom partycypacji w PPE na koniec roku 2016 wynosił 60,8% co jest spadkiem do lat poprzednich, kiedy to wynosił około 70%. Na rysunku 3.4 przedstawiony został poziom uczestnictwa w PPE oraz prognozowany udział w PPK.

Rysunek 3.4. Poziom uczestnictwa w PPE i PPK (stan na 31.12.2016)

Rysunek 4.

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu *Pracownicze Programy Emerytalne w 2016 roku*, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_PPE_w_2016_57222.pdf), dostęp: 30.03.2018.

Analizując dane zawarte na rysunku 3.4, można dojść do wniosku, że prognozowany przez ustawodawcę udział uczestników na poziomie 75% jest w pewnym stopniu uzasadniony. W szczególności, gdy weźmiemy pod uwagę, że zgodnie z zasadą, do pracowniczych planów kapitałowych będzie automatycznie zapisana większość zatrudnionych (tzw. mechanizm

„auto-enrollment”), a dopiero potem uczestnik będzie mógł wystąpić z PPK (tzw. mechanizm „opt-out”)¹⁰⁸.

Ustalając potencjalne perspektywy i konsekwencje wprowadzenia PPK do polskiego systemu emerytalnego, nie sposób nie odnieść się do czynnika zawartego w planowanej konstrukcji pracowniczych planów kapitałowych, którym jest obowiązkowa składka podstawowa pracownika na poziomie 2% wynagrodzenia. Jej opłacanie będzie warunkiem możliwości uczestnictwa w pracowniczych planach kapitałowych oraz otrzymywania obowiązkowej składki podstawowej w wysokości 1,5% odprowadzanej przez podmiot zatrudniający. Takie rozwiązanie zwiększa ryzyko zmniejszenia udziału oszczędzających w PPK. W szczególności ryzyko to występować będzie u osób o najniższych dochodach, które z oczywistych powodów nie mogą pozwolić sobie na ekstrawagancję odkładania oszczędności na dodatkową emeryturę. Ponadto, mogą występować sytuacje, w których pracodawcy będą zachęcali pracowników do występowania z PPK w celu minimalizacji kosztów zatrudnienia. Jednak na takie praktyki przewidziane są przepisy karne, których celem jest zapobieganie nakłaniania uczestników do rezygnacji z pracowniczych planów kapitałowych¹⁰⁹.

Zdaniem autora, wprowadzenie pracowniczych programów emerytalnych niesie ze sobą wiele potencjalnych szans. Jedną z nich jest niewątpliwie dodatkowe źródło finansowania na okres emerytury dla wielu Polaków, co wydaje się szczególnie ważne ze względu na prognozowaną sytuację demograficzną w najbliższych latach. Zwiększaniu zaufania do indywidualnego oszczędzania oraz inwestowania powinna towarzyszyć powszechna i łatwa w odbiorze kampania edukacyjna. W ostatnich latach zaufaniu społeczeństwa nie sprzyjało bowiem wolne nadrabianie strat z okresu kryzysu finansowego w latach 2007-2009. Co więcej, dobrym pomysłem wydaje się być zapewnienie dużej oferty produktów w ramach pracowniczych programów emerytalnych, tak aby każdy mógł znaleźć coś odpowiadającego jego preferencjom. Do sukcesu PPK może przyczynić się sojusz pomysłodawców z pracodawcami czy związkami zawodowymi, które mogłyby nakłaniać do pozostania

---

¹⁰⁸Pracownicze Plany Kapitałowe – szansa czy miraż?, (<http://www.institutemerytalny.pl/wp-content/uploads/2017/08/Instytut-Emerytalny-raport-PPK-Grudzie%C5%84-2017.pdf>), dostęp: 3.04.2018.

¹⁰⁹ Ibidem.

pracowników w PPK. Nie powinno się w tym miejscu zapomnieć również o kluczowej roli państwa, która powinna prowadzić skuteczny nadzór nad PPK¹¹⁰.

3.6. Podsumowanie

Emerytura ma służyć jako zabezpieczenie sytuacji życiowej na starość osób, które w związku ze swoim wiekiem, nie mają już możliwości do pracy zarobkowej bądź ją utraciły w znacznym stopniu. Rozwiązaniem na zbyt niskie świadczenie emerytalne z I i II filaru wydają się być produkty oferowane w ramach III filaru, takie jak indywidualne konto emerytalne, indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego czy pracownicze programy emerytalne. Polski ustawodawca chcąc wyjść naprzeciw ciężkiej sytuacji demograficznej w państwie, przekazał w ostatnim czasie projekt ustawy o pracowniczych planach kapitałowych, które mają na celu zapewnić jeszcze większą ochronę na starość dla osób w nich lokującym swe oszczędności.

Analiza wykorzystania produktów funkcjonujących w ramach trzeciego filaru pokazała, że ilość osób zainteresowanych dodatkowym oszczędzaniem w Polsce jest wciąż bardzo mała. Wynikać może to z wciąż niedostatecznego stanu wiedzy większości Polaków w zakresie ubezpieczeń emerytalnych i konsekwencji jakie płyną w przyszłości z zaniedbania tego tematu. Ponadto poziom zaufania społeczeństwa do takich rozwiązań znacznie spadł po praktykach stosowanych podczas ostatniego kryzysu finansowego.

Celem niniejszej pracy było również przybliżenie czytelnikowi zasad, którymi rządzić się będą pracownicze plany kapitałowe mające wejść w życie w roku 2019. Analizując założenia PPK oraz przeprowadzone symulacje, można dojść do wniosku że wdrożenie pracowniczych planów kapitałowych może okazać się sporą szansą na zbudowanie zauważalnych, dodatkowych oszczędności. Jednakże koncepcja pracowniczych planów kapitałowych może równie dobrze nie spełnić swojej roli w związku z tym, że rozwiązania przyjęte i sprawdzające się w innych państwach, niekoniecznie mogą sprawdzić się w sytuacji Polski.

---

¹¹⁰ Ibidem.

Rozdział 4.

Wykorzystanie narzędzi ekonomii behawioralnej w kształtowaniu dodatkowych systemów emerytalnych w Polsce i na świecie

Natalia Kowalów*

4.1. Wprowadzenie

Subiektywno-marginalistyczny model rynku opierający się na założeniu, że jego uczestnicy są racjonalni i zdolni do obiektywnej, precyzyjnej oceny dostępnych sobie wariantów jest daleki od procesów jakie znajdują odzwierciedlenie w rzeczywistości.

Badania eksperymentalne przeprowadzone w drugiej połowie XX wieku przez ekonomistów i psychologów D. Kahnemana i A. Tversky'ego na temat procesu podejmowania decyzji w warunkach niepewności postawiły założenia neoklasycznej ekonomii w zupełnie innym świetle dowodząc, że na wybory uczestników rynku wpływa szereg systematycznych błędów poznawczych¹¹¹. Ekonomiści behawioralni zajmują się badaniem tych różnic oraz opisem procesu decyzyjnego jednostki postawionej w obliczu wyboru, z uwzględnieniem jej ograniczeń poznawczych, podczas gdy ta jest w posiadaniu niepełnych informacji na temat szans i zagrożeń płynących z poszczególnych wariantów.

Wnioski powstałe na gruncie dorobku behawiorystyki mogą okazać się pomocne przy konstruowaniu systemów finansowych, w tym również emerytalnych. Świadomość istnienia dysonansu między modelowym a rzeczywistym działaniem podmiotów rynku daje bowiem możliwość zaprojektowania systemu w taki sposób, by jego architekci rozumieli i wyprzedzali potrzeby odbiorców produktów działając tym samym w najlepszym interesie obywateli. Narzędzia, jakimi będą się oni posługiwać różnić mogą się w zależności od wielu zmiennych

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

¹¹¹ A. Tversky, D. Kahneman, *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, Science, 4157(185), 1974 s. 1124–1131.

takich jak odmienności prawne, ekonomiczne czy kulturowe w danym kraju, czy obszarze geograficznym.

Celem tego rozdziału jest analiza wpływu, jaki narzędzia ekonomii behawioralnej mogą mieć na kształtowanie dodatkowych systemów emerytalnych w Polsce i na świecie. W niniejszym opracowaniu podjęta została problematyka tworzenia systemu emerytalnego w taki sposób, aby decydenci w sposób domyślny dokonywali wyborów maksymalizujących wartość ich przyszłej emerytury. W pierwszej kolejności omówiony zostanie system emerytalny w Polsce oraz wpływ heurystyki wydawania sądów oraz anomalii i ramowania kształtujących wybory jednostki na gruncie wyborów dodatkowych systemów emerytalnych ze szczegółowym omówieniem jak mechanizmy te zostały wykorzystane przy konstrukcji Pracowniczych Planów Kapitałowych. Kolejna część artykułu skupi się na analizie porównawczej PPK do podobnych programów funkcjonujących w innych krajach.

4.2. System emerytalny w Polsce

Obecnie funkcjonujący w Polsce system emerytalny jest efektem gruntownej reformy z 1998 roku oraz późniejszych poprawek, które miały miejsce w kolejnych latach. Głównym celem zmian było zapewnienie samofinansowania się systemu, a co za tym idzie zawężenie źródeł finansowania świadczeń emerytalnych do środków zgromadzonych w postaci wpłacanych przez osoby ubezpieczone składek.

Zgodnie z art. 15 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych¹¹² wysokość składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i chorobowe wyrażona jest w formie stopy procentowej, jednakowej dla wszystkich ubezpieczonych¹¹³. Obecnie składka na ubezpieczenie emerytalne stanowi 19,52% podstawy wymiaru składki i jest ona finansowana przez pracodawcę i ubezpieczonego w równych częściach. Środki te trafiają kolejno: do funduszu emerytalnego (12,22%) oraz wedle uznania ubezpieczonego na jego subkonto w ZUS (7,30%) lub substytucyjnie na subkonto ZUS (4,38%) i OFE (2,92%)¹¹⁴.

¹¹² Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2016, poz. 693).

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 40.

Odejście od systemu zdefiniowanego świadczenia w kierunku zdefiniowanej składki przyczyniło się do niepokojącego spadku stopy zastąpienia. Przyszłemu potencjalnemu spadkowi standardu życia emerytów ma przeciwdziałać rozwój III filaru o charakterze fakultatywnym, który w przeciwieństwie do części składającej się ze składek bazowych nie zostanie w pełni objęty gwarancją wypłaty świadczeń. Należy podkreślić, że III filar nie posiada znaczenia normatywnego. W teorii prawa ubezpieczeń dzieli się go na dwa zasadnicze ujęcia: sensu stricto i sensu largo.

III filarem sensu stricto są IKE, IKZE i PPE¹¹⁵ czyli ogół alternatywnych form oszczędzania, zróżnicowanych ze względu na preferencje oszczędzającego.

Podczas gdy w myśl art. 67 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej każdy obywatel kraju posiada prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy spowodowanej chorobą lub inwalidztwem oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego¹¹⁶, o tyle celem III filaru jest zapewnienie lepszej jakości życia osoby decydującej się na gromadzenie dodatkowych oszczędności emerytalnych.

Wielofilarowy system zakłada większe niż dotychczas zaangażowanie podmiotów ubezpieczonych, transferując tym samym odpowiedzialność za przyszłe świadczenia na nich samych. Grudniowa prognoza OECD zawarta w raporcie „Pensions at a Glance 2017” przewiduje, że obecni 20-latkowie w przyszłości mają szansę otrzymać zaledwie 38,6% ich ostatecznej pensji netto tym samym plasując się na drugim (zaraz za Meksykiem) od końca miejscu czyniąc system emerytalny w Polsce wysoce nieadekwatnym dochodowo¹¹⁷. Dla porównania przeciętna i uznawana za optymalną wartość stopy zastąpienia dla państw członkowskich OECD jest równa 69,1%¹¹⁸. W kontekście relatywnego spadku wartości świadczeń zapewnianych przez bazowy system emerytalny a także starzenia się społeczeństwa podkreślić należy konieczność stymulowania rozbudowy i udoskonalenia dodatkowego systemu oszczędzania oraz polityki emerytalnej w kraju. Należy zadbać, by system ten

---

¹¹⁵ W. Muszalski, *Ubezpieczenie społeczne. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 180.

¹¹⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

¹¹⁷ *Measuring the Adequacy of Retirement Income: A Primer*, (<https://www.cbo.gov/publication/53191>), dostęp: 02.03.2017 r.

¹¹⁸ *OECD (2017) Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 indicators*, Paris: OECD Publishing (https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2017_pension_glance-2017-en#page1), dostęp: 02.03.2017 r.

determinował u jego uczestników chęć skorzystania z dodatkowych możliwości oraz poczucie współodpowiedzialności za wartość przyszłych świadczeń emerytalnych.

W myśl tej idei Ministerstwo Rozwoju opracowało Program Budowy Kapitału mający przyczynić się do polepszenia jakości życia Polaków po zakończeniu przez nich aktywności zawodowej oraz ogólnego wzrostu zamożności w kraju, mający szansę stać się największą rewolucją w systemie emerytalnym od 1999 roku. Jego kluczową częścią jest projekt Pracowniczych Planów Kapitałowych - nowatorska reforma systemu emerytalnego mającą na celu modyfikację III filaru oraz zwiększenie stopy oszczędności Polaków, jeszcze bardziej niż dotychczas transferując ryzyko i odpowiedzialność na obywateli¹¹⁹.

PPK oparte są o podobną budowę co komplementarne względem nich PPE. W świetle prawa mają być one instytucją dobrowolnego III filaru zarządzaną przez podmioty rynkowe. Ich finansowanie ma mieć charakter trójczłonowy a odpowiedzialne za nie będą: pracownicy, pracodawcy i budżet państwa. Zgromadzone w ten sposób środki w myśl projektu zostaną ulokowane w funduszach inwestycyjnych zdefiniowanej daty, przypisanych uczestnikom na podstawie ich daty urodzenia. Aktywa każdego funduszu podzielone będą następnie na dwa subportfele: krajowych papierów dłużnych i udziałowych, co wspierać ma misję budowy Polskiego kapitału. Przewiduje się wprowadzenie zachęty ze strony skarbu państwa w postaci 250 zł opłaty powitalnej dla każdego uczestnika i kolejnych 240 zł dopłaty rocznej¹²⁰. Obligatoryjne składki wynikające z przynależenia do programu wynosić mają kolejno: od 1,5% do 4% ze strony pracodawcy oraz 2% do 4% ze strony pracownika. Wdrożenie środków pracodawców jest pierwszą z szeregu zachęt programu mającą wzmożyć jego efektywność. Co więcej, konstrukcja PPK przewiduje automatyczny zapis wszystkich mieszczących się w przedziale wiekowym 19-55 lat. Zatrudnieni, którzy nie mieszczą się w tym przedziale również będą mogli zostać objęci planem, jednak w ich przypadku będzie to musiała być dobrowolna decyzja.

¹¹⁹ Wykaz prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów (<https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r19972221002,Projekt-ustawy-o-pracowniczych-planach-kapitalowych.html>), dostęp: 02.03.2018 r.

¹²⁰ *Pracownicze Plany Kapitałowe - szansa czy miraż?*, (<http://www.institutemerytalny.pl/wp-content/uploads/2017/08/Instytut-Emerytalny-raport-PPK-Grudzień-2017.pdf>), dostęp: 05.03.2018 r.

4.3. Wykorzystanie mechanizmów behawioralnych w Pracowniczych Planach Kapitałowych

Z behawioralnego punktu widzenia zastosowanie domyślnego zapisu to podjęcie walki z tendencją jednostek do zwlekania z podjęciem decyzji. Co więcej projekt ustawy o PPK przewiduje opcję *opt-out* umożliwiającą rezygnację z uczestnictwa w każdym momencie, lub jego czasowe zawieszenie. Asymetrycznie wykorzystana niechęć do wykazania inicjatywy i tendencja do prokrastynacji ma docelowo podnieść poziom partycypacji w programie, który jak przewiduje Ministerstwo Finansów powinien wynieść około 75%. Skuteczność automatycznego zapisu ma związek z jedną z anomalii zachowań ekonomicznych - chęcią inwestorów do utrzymania statusu quo w wyniku czego bieżącą sytuację postrzegają oni jest jako punkt referencyjny, zaś wszelkie możliwe warianty zmiany jawią im się w kategoriach potencjalnych strat. W kontekście planów emerytalnych z automatycznym zapisem efekt ten może być wykorzystany na korzyść ubezpieczonego, dla którego nowym statusem quo za sprawą automatycznego zapisu stanie się udział w programie.

Kolejnym zjawiskiem determinującym odracanie decyzji inwestycyjnych jest awersja do wieloznaczności (*ambiguity aversion*), czyli unikanie podjęcia określonej decyzji wywołane niezrozumieniem, lub niedokładnym zrozumieniem mechanizmów sterujących - w omawianym przypadku - świadczeniem emerytalnym. Na osoby młode wpływ może mieć również krótkowzroczność finansowa¹²¹ wywołana niską płacą i niezdolnością do oszacowania kosztów życia w okresie po zakończeniu aktywności zawodowej.

Ze względu na zjawisko framingu kognitywnego postrzeganie przez decydentów opcji wyboru znacząco różnić się będzie w zależności od przyjętego sposobu zaprezentowania dostępnych im opcji. Znaczenie może mieć tu również błąd dostępności (ang. *availability bias*) - termin ten opisuje tendencję do przypisywania zdarzeniom, które potrafimy odtworzyć w pamięci nieproporcjonalnie dużego prawdopodobieństwa. Dotyka głównie ludzi żyjących w dynamicznie zmieniającym się środowisku które przez swoją złożoność determinuje nadmierne upraszczanie ogólnodostępnych komunikatów (często odebranych za pośrednictwem mediów) i prowadzi tym samym do zachowań stadnych.

---

¹²¹ *Biuletyn Izby Gospodarczej Towarzystw Emerytalnych* (http://www.igte.pl/publikacjeBiuletyn_IGTE_12_2018.pdf), dostęp: 05.03.2018 r.

Zachowania te, zwłaszcza w przypadku osób dotkniętych błędem dostępności, to znaczy posiadających wybiórczą wiedzę na temat finansów, mogą być potęgowane dowodami anegdotycznymi, czyli generalizacjami opartymi na niereprezentatywnej, małej próbie. Pojawiają się one w momencie, gdy jednostka szukając odpowiedzi na swoje pytania zwróci się do kogoś, kto również jest w posiadaniu niepełnych, bądź wręcz niewłaściwych informacji. O błędne informacje zaś nietrudno - z raportu OECD wynika, że podstawy funkcjonowania systemu emerytalnego rozumie w przybliżeniu zaledwie co piąty Polak. Błąd dostępności w połączeniu ze zjawiskiem framingu kognitywnego oraz pozostałymi opisanymi wyżej tendencjami jednostek eksponuje jak istotną z punktu widzenia ekonomii behawioralnej częścią sukcesu PPK będzie odpowiednie zareklamowanie oferty jej odbiorcom.

R. H. Thaler niezdolność do odroczenia konsumpcji na rzecz oszczędzania przypisuje brakowi silnej woli¹²². Wywodząca się z teorii agencji Behawioralna Hipoteza Cyklu Życia stworzona w roku 1988 przez niego i Hersha Shefrina została oparta na systemie kont mentalnych z uwzględnieniem opisanego wyżej framingu kognitywnego i teorii samokontroli. Pojęcie kont mentalnych odchodzi od głównego nurtu ekonomii, w którym to pieniądz ma własność doskonale substytucyjnego środka płatniczego - w ujęciu behawioralnym poszczególne rodzaje przychodów i wydatków mają bowiem przypisane właściwe sobie kategorie, utworzone w oparciu o sposób ich pozyskania, lub przyszłego wydania. System taki zapewniać ma większą kontrolę decydenta nad przepływami pieniężnymi.

W teorii ekonomii behawioralnej zakłada się, że nieoczekiwane zyski inwestycyjne pozyskane bez proporcjonalnego do ich wartości nakładu pracy mogą być traktowane tożsamo do wygranej na loterii implikując porywczosć przy ich reinwestowaniu. W swoich pracach Shefrin i Thaler wyróżnili trzy podstawowe grupy, według których gospodarstwa kategoryzują swój majątek, którymi są: bieżące dochody, przyszłe dochody i bieżący majątek - każda z nich ma swój zespół subkont. Podział ten, jak sami podkreślają nie jest wyczerpujący jednak wystarczający, by wyjaśnić pewne zależności. Krańcowa skłonność do konsumpcji jest różna dla każdego z nich. Najbardziej zagrożone uszczupleniem jest konto dochodów bieżących. Pozostałe dwa - dochody przyszłe i bieżący majątek są o tyle trwalsze, że naruszenie ich

---

¹²² R.H. Thaler, *Anomalies: Saving, Fungibility, and Mental Accounts*, "E-Journal of Economic Perspectives" 1990, no. 4, s. 193–205.

wywołuje u jednostek poczucie dyskomfortu wyrażonego w postaci ujemnej użyteczności. Zjawisko to jest ściśle związane z oszczędnościami emerytalnymi - środki, które przeznaczamy na obowiązkowe ubezpieczenie emerytalne trafiają więc z konta dochodów bieżących (pomniejszonych o stopę oszczędności przeznaczonych na emeryturę) o krańcowej skłonności do konsumpcji bliskiej 1 na konto przyszłych dochodów (z subkontem środki gromadzone na przyszłą emeryturę) o krańcowej skłonności do konsumpcji oscylującej około 0. Przeniesione oszczędności na poczet przyszłych dochodów spowoduje więc zwiększenie oszczędności o tę samą wartość¹²³.

Oparta na wyżej opisanych zależnościach behawioralna hipoteza cyklu życia udowadnia, że wybór między konsumpcją bieżącą a oszczędzaniem jest wynikiem gry interpersonalnej, zaś konflikt rozgrywa się między krótkowzrocznym wykonawcą a dalekowzrocznym planistą. Podczas gdy planista dokonując wstępnych analiz uwzględniając konsekwencje dokonanych w czasie teraźniejszym wyborów, drugi - preferuje konsumpcję bieżącą¹²⁴ a jego funkcja użyteczności jest niezależna od skali konsumpcji w przyszłych okresach. Wybór rozwiązań emerytalnych dających łatwy dostęp do środków w okresie ich gromadzenia pozwala zniwelować różnice między kontami mentalnymi, dając decydentom większą elastyczność.

Krótkowzroczność decydentów jest efektem zjawiska dyskontowania hiperbolicznego stojącego w opozycji do aksjomatu niezmienności preferencji, opisującego tendencję podmiotów do wybierania wcześniejszych zysków nad późniejsze tym silniej, im oba z nich są mniej oddalone w czasie. Spadek wartości funkcji jest zasadny z punktu widzenia wartości pieniądza w czasie - wchodząc bowiem w posiadanie funduszy wcześniej można je zainwestować, minimalizując jednocześnie ryzyko potencjalnej dewaluacji. Niedoszacowanie bieżącej, zagregowanej wartości przyszłych kosztów w stosunku do korzyści płynących z możliwości pokrycia wydatków bieżących wiąże się z nadmierną konsumpcją gospodarstw domowych. Nieczułość na przyszłe zyski jest problematyczna na wielu płaszczyznach - zmniejsza ona zainteresowanie ludzi nie tylko inwestycjami, jakie mogłyby mieć zbawienny wpływ w saski globalnej takimi jak alternatywne źródła energii, czy walka z globalnym

¹²³ *Oszczędności i wybór międzyokresowy – podejście behawioralne* (https://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/ms208.pdf), s. 34-36, dostęp: 05.03.2018 r.

¹²⁴ R.H. Thaler, *Toward a Positive Theory of Consumer Choice*, "Journal of Economic Behavior & Organization" 1980, s. 55.

ociepleniem, ale również - determinuje niedbałość w skali mikroekonomicznej objawiającą się na przykład niedostatecznym oszczędzaniem w ramach III filaru.

E. Phelps i R. Pollak¹²⁵ uwzględnili jeszcze jedną istotną zmienną tworząc swoją quasi-hiperboliczną funkcję dyskonta uwzględniającą horyzont czasowy obejmujący następujące po sobie pokolenia a nie cykl życia jednostki. Zmienną tą jest poziom altruizmu oznaczony w ich badaniu jako δ (gdzie $\delta \in (0,1)$ i α będąca współczynnikiem dyskonta. Dla $t > 0$ $D(k) = \delta \alpha$ a co za tym idzie altruizm pokolenia obecnego ma znaczący wpływ na dobrobyt przyszłych pokoleń co jest szczególnie istotne w kontekście kształtowania polityki emerytalnej.

Analizując motywację do oszczędzania kolejnych pokoleń można dojść do wniosku, że interwencja państwa może być pomocna w zoptymalizowaniu racjonalności zachowań obywateli. Wykorzystując swoje narzędzia takie jak tworzenie rentownego systemu emerytalnego z szeregiem zachęt może ono doprowadzić w szerokim horyzoncie czasowym do wygładzenia poziomu konsumpcji w cyklu życia całości społeczeństwa w długim horyzoncie czasowym. Badania dotyczące amerykańskiego rynku planów emerytalnych przeprowadzone w 2002 roku dowiodły, że w aspekcie oszczędzania cechą wspólną dla zatrudnionych jest podążanie linią najniższego oporu - pracodawcy mają zatem dużą kontrolę nad przyszłymi emeryturami podwładnych kreując politykę dodatkowych funduszy emerytalnych w firmach¹²⁶.

Decyzje pracowników są zwykle pasywne - najczęściej decydują się oni, by pozostać przy zaproponowanej im wysokości składki oraz rodzaju funduszu, nie analizując wystarczająco innych opcji. W jeszcze większym stopniu niż na pracodawcach odpowiedzialność za kształtowanie systemów emerytalnych spoczywa na ustawodawcach, którzy mając dostęp z jednej strony do statystyk a z drugiej do aparatu prawnego są w stanie dostosować domyślne rozwiązania do potrzeb i tendencji społeczeństwa. Ważne, by kreując te rozwiązania pamiętać o części obywateli, która na bazie swojej wiedzy i analiz rynku będzie chciała zastosować

---

¹²⁵ E. S. Phelps, R. A. Pollak, *On Second-Best National Saving and Game Equilibrium Growth*, "Review of Economic Studies" 1968, s.185–199.

¹²⁶ J. Beshears, J. Choi, J. James, D. Laibson, B. C. Madrian, *Behavioral economics perspectives on public sector pension plans*, "Journal of Pension Economics and Finance, Cambridge University Press" 2011, vol. 10(02), s. 315-336.

spersonalizowane rozwiązania różniące się od tych przyjętych przez politykę emerytalną za wyjściowe¹²⁷.

Istotną częścią sukcesu powodzenia reform emerytalnych będzie objęcie ich kontrolą organów nadzoru celem uniknięcia nadużyć ze strony rządu a także zbudowanie zaufania między organami ustawodawczymi a społeczeństwem. Odpowiedzialność sektora emerytalnego ma charakter prakseologiczny, co oznacza, że organy sektora są odpowiedzialne za wprowadzane reformy, zaś emeryci mogą ocenić ich skuteczność na podstawie otrzymanych świadczeń. Jest to również odpowiedzialność o charakterze kwalifikowanym, przez co rozumie się, że instytucje te biorą pełną odpowiedzialność za swój błąd w przypadku zrealizowania się określonego ryzyka. III filar ze względu na swój nieobowiązkowy charakter objęty jest prawem prywatnym, więc zaufanie do niego należy analizować w kontekście zaufania do instytucji finansowych. Odpowiedzialność społeczna instytucji sektora emerytalnego powinna iść w parze z poczuciem odpowiedzialności przyszłych emerytów, którzy ze swojej strony powinni pogłębiać swoją wiedzę na temat mechanizmów sterujących rynkiem obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnych.

4.4. Dodatkowe systemy emerytalne Nowej Zelandii i Wielkiej Brytanii

Postępujący proces starzenia się społeczeństwa, wzrost liczebności pokolenia w wieku poprodukcyjnym w stosunku do liczebności populacji ogółem, determinuje potrzebę stałego udoskonalania dodatkowych systemów emerytalnych celem zapewnienia godziwej emerytury jego uczestnikom. Na ten moment jednym z najwyższych wskaźników partycypacji w dobrowolnych programach emerytalnych cieszy się Nowa Zelandia. Ich zakładowy program emerytalny *KiwiSaver* to dodatkowy, kapitałowy system zabezpieczenia. Program oparty jest na systemie automatycznego zapisu oraz szeregu zachęt mających na celu zachęcenie obywateli do akumulacji kapitału. Należy do nich opcja wystąpienia z programu (*opt-out*) która przysługuje jego uczestnikom objętym automatycznym zapisem. Ci z kolei, którzy do programu postanowili dołączyć z własnej woli nie mają takiej szansy. Uczestnik wybiera poziom odprowadzanej z jego pensji składki. Dostępne opcje to 3%, 4% i 8% przy czym domyślna jest

¹²⁷ *Defined Contribution Pensions: Plan Rules, Participant Choices, and the Path of Least Resistance*, (<http://www.nber.org/chapters/c10863>), s. 104, dostęp: 09.03.2018 r.

najmniejsza z nich. Dla uczestników, którzy dołączyli do programu przed dniem 21 maja 2015 przygotowano jednorazową dotację ze strony państwa w wysokości 1000 NZD. *KiwiSaver* oferuje również coroczne dopłaty rządowe, które począwszy od lipca 2011r. wynosić będą maksymalnie 521,43 NZD - 0,50 NZD za każdy 1 NZD odprowadzony do programu. Kwota ta zmalała o połowę w stosunku do oferowanej przed lipcem 2011. Dopłaty rządowe w tym przypadku mają przewagę nad zachętami podatkowymi, ponieważ są równe bez względu na wysokość uzyskiwanych dochodów - mogą na nie liczyć również bezrobotni decydując się na udział w programie.

Innymi zaletami programu jest możliwość skorzystania z wakacji składkowych dostępna już po upływie 12 miesięcy przynależności do programu oraz subsydia na zakup domu¹²⁸. Uczestnikowi programu o stażu dłuższym, niż 3 lata przysługuje: w przypadku kupna domu lub mieszkania z rynku wtórnego dopłata sięgająca od 3000 NZD do 5000 NZD - 1000 NZD za każdy rok uczestnictwa, zaś w przypadku budowy, lub zakupu na rynku pierwotnym - podwojona wartość, czyli 2000-10000 NZD, 2000 NZD za każdy rok przynależności do programu. Stosunek kobiet do mężczyzn jest dość wyrównany i według danych na rok 2017 wyniósł 51% (kobiety) do 49% (mężczyźni). Przeważająca wiekowo grupa, stanowiąca 36.5% objętych programem mieści się w przedziale 18 - 35 lat¹²⁹.

Reasumując program osiągnął wyznaczony mu cel - zmobilizował obywateli do dobrowolnego oszczędzania na emeryturę. Relatywnie wysoki poziom uczestnictwa wynika z szeregu zachęt oraz zabiegów behawioralnych zastosowanych w trosce o poziom przyszłych świadczeń emerytalnych.

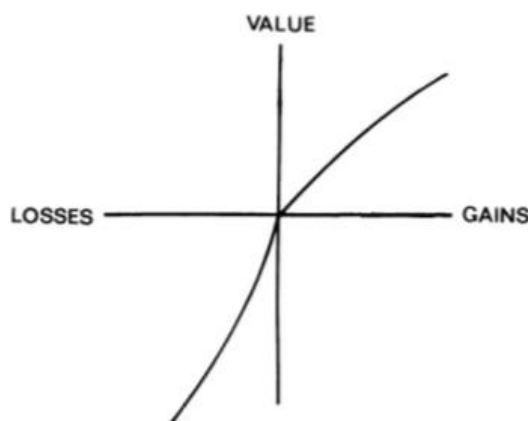
Program dodatkowego ubezpieczenia emerytalnego oparty o automatyczny zapis oraz system dopłat funkcjonuje również w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. NEST (*National Employment Saving Trust*) ma na celu wsparcie małych pracodawców, zapewniając obsługę dodatkowych funduszy emerytalnych małym firmom obniżając tym samym koszty administracyjne. Zapotrzebowanie na tego rodzaju rozwiązanie wynika w przypadku Zjednoczonego Królestwa z braku organizacji na kształt ZUS - składki pobierane są tam bowiem przez urząd skarbowy. Główne cechy programu to między innymi

¹²⁸ KiwiSaver, (<http://www.kiwisaver.govt.nz>), dostęp: 10.03.2018 r.

¹²⁹ KiwiSaver Report, (<https://fma.govt.nz/assets/Reports/FMA-KiwiSaver-Report-2017.pdf>), s. 6, dostęp: 10.03.2018 r.

niski poziom opłat - 1.8% od każdej płatności oraz roczna opłata pokrywająca koszt zarządzania w wysokości 0.3%. Co więcej system ten cechuje się dużą elastycznością - wpłaty nie muszą być dokonywane co miesiąc, zamiast tego można wybrać jednorazową, doroczną wpłatę, lub rozbić ją na mniejsze części - tak długo jak mieszczą się one w limicie. Kolejnym atutem programu jest niski poziom minimalny wpłat, bowiem najniższa składka to 10€ - jest ona odpowiedzią na prokrastynację pracowników osiągających skrajnie niskie dochody. Górna granica wpłat plasuje się na poziomie 4700€ (na rok 2015/16) - limit ten został wprowadzony, by NEST nie współzawodniczył z innymi formami dobrowolnego oszczędzania na emeryturę dla prywatnych administratorów funduszy a raczej wspierał małe przedsiębiorstwa na fundamentalnym, potrzebnym do osiągnięcia lepszej stopy zastąpienia poziomie.

Po raz kolejny zastosowano również system automatycznego zapisu zdejmując z ubezpieczonego obowiązki dopełnienia formalności. Istotnym zabiegiem wykorzystującym mechanizmy behawioralne jest utrata dopłat pracodawcy w przypadku wystąpienia z programu. Działa tu właściwa jednostkom awersja do strat stanowiąca konsekwencję efektu odbicia - inwestorzy inaczej poruszają się w sferze potencjalnych strat, niż potencjalnych zysków, co zaprezentowane zostało na rysunku 4.1.

Rysunek 4.1. Hipotetyczna funkcja wartości Kahnemana i Tversky'ego

Źródło: D. D. Kahneman, A. Tversky, *Prospect Theory: an Analysis of Decision under Risk*, "Econometrica" 1979, vol. 47., s. 279.

Wklęsłość funkcji w obszarze zysków i wypukłość połączona ze stromym nachyleniem w sferze strat wiążą się z malejącą wrażliwością na zmiany oraz silniejszym odczuwaniem strat, niż zysków. Punkt przecięcia osi współrzędnych stanowi aktualny status quo.

Program NEST dodatkowo oferuje swoim członkom pięć alternatywnych funduszy zróżnicowanych pod względem kosztów oraz stopnia dywersyfikacji portfela. Ograniczenie wyboru do 5 opcji zwalnia pracowników z tyranii wyboru - termin ten wykuty przez Barry'ego Schwartz'a oznacza, że mając zbyt wiele możliwości czujemy się przytłoczeni, zaś ograniczenie dostępnych opcji do minimum może mieć pozytywny wpływ na naszą decyzyjność. Ma to związek z akumulowaniem przez nas kosztów utraconych możliwości płynących z wyborów, których nie podjęliśmy¹³⁰.

NEST to składowa reformy systemu emerytalnego Zjednoczonego Królestwa mająca na celu transfer odpowiedzialności za dodatkowe systemy oszczędzania na pracodawców i pracowników, co w ostatnich latach stało się głównym trendem, jeśli chodzi o kształtowanie polityki emerytalnej na świecie.

Cechą wspólną rozwiązań zaproponowanych przez projektu PPK, *KiwiSaver* i NEST jest metoda automatycznego zapisu, uproszczenie procedur do koniecznego minimum oraz próba wzbudzenia poczucia świadomości wśród ubezpieczonych. Konsekwencją tych zabiegów w długim okresie ma być lepsza stopa zastąpienia a co za tym idzie lepsza jakość życia emerytów.

4.5. Analiza ryzyka w programach emerytalnych opartych o mechanizmy behawioralne

Z punktu widzenia podmiotu oferującego dodatkowe zabezpieczenie emerytalne obok typowych dla każdego innego systemu ryzyk takich jak ryzyko inflacji czy długowieczności w przypadku planów opartych o mechanizmy behawioralne często uwzględnić należy również ryzyko oraz idący w ślad za nim dodatkowy koszt potencjalnych wypłat z planu. *Opt-out* to częste udogodnienie proponowane przez fakultatywne programy oszczędzania a jego wprowadzenie determinuje potrzebę utworzenia specjalnej rezerwy celowej. Istnieje również ryzyko, że pomimo wprowadzenia domyślnego zapisu pracownicy podejmą decyzję o wypisaniu się z planu kierowani chęcią skorzystania z alternatywnych form oszczędzania lub z obawy przed utratą środków na konsumpcję bieżącą. Sumaryczny wzrost powyższych wartości zamortyzowany zostanie przez zminimalizowania ryzyka behawioralnego przejawiającego się w postaci nieracjonalnych decyzji podmiotów. Dodatkową korzyścią dla pracodawców będzie

---

¹³⁰ B. Schwartz, *The Paradox of Choice: Why More Is Less*, Nowy Jork 2004, s.122-123.

bodziec determinujący wzrost lojalności zatrudnionych pracowników oraz potencjalne zainteresowanie firmą przez szersze grono potencjalnych kandydatów,

Z punktu widzenia beneficjenta większe, niż w przypadku ubezpieczeń obowiązkowych jest też ryzyko rynkowe: stóp zwrotu, kursowe (jeśli aktywa inwestowane są za granicą) etc. Co więcej świadczenia zgromadzone w ramach PPK nie będą posiadały gwarancji skarbu państwa. Nie sposób jednak odbierać wyżej wymienionych ryzyk jako wad projektu PPK, ponieważ są one z reguły cechą wspólną wszystkich dodatkowych form oszczędzania stanowiących III filar. Programy emerytalne oparte o mechanizmy ekonomii behawioralnej obarczone są za to nieco większym niż ich alternatywy ryzykiem politycznym w postaci potencjalnej częściowej, lub pełnej nacjonalizacji zgromadzonych w ramach pracowniczych programów emerytalnych aktywów¹³¹, które wzrasta w przypadku wprowadzenia systemu ulg podatkowych. Stworzenie wysoce wydajnego systemu dobrowolnego oszczędzania może również w dłuższej perspektywie czasowej doprowadzić do rzadszej waloryzacji świadczeń gromadzonych w ramach PPE¹³².

4.6. Podsumowanie

Wybór instrumentu wykorzystanego do akumulacji środków na emeryturę stanowi wyzwanie i wymaga dokonania analizy dostępnych na rynku wariantów z uwzględnieniem zmieniających się w czasie parametrów takich jak oczekiwana długość życia, wartość pieniądza w czasie czy tempo starzenia się społeczeństwa.

W obliczu ilości składowych jak i braku odpowiednich kompetencji, czasu oraz motywacji społeczeństwo obok odpowiedniej edukacji oraz specjalistycznego, ogólnodostępnego doradztwa w zakresie rozwiązań emerytalnych potrzebuje architektury, która ochroni je przed zbagatelizowaniem istoty uczestnictwa w III filarze. Aby zagwarantować adekwatność systemu emerytalnego, czyli gwarancję, że płynące z niego świadczenia podtrzymają wcześniejszy standard życia oraz zapewnią odpowiednią stopę zastąpienia potrzebne jest stworzenie narzędzi, które skutecznie zmobilizują obywateli do przejęcia odpowiedzialności za ich przyszłe świadczenia gromadzone w ramach III filaru. Takim narzędziem może być stworzenie

¹³¹ M. Szczepański, *Badanie możliwości wykorzystania ekonomii behawioralnej w reformowaniu systemów emerytalnych*, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2017, s. 430.

¹³² *Ibidem*.

---

programu zbiorowego oszczędzania wykorzystującego odkrycia ekonomii behawioralnej, co pozwoli w większym niż dotychczas stopniu przeciwdziałać miopii i inercji jednostek. Jak podkreśla Gugerty kolektywny charakter narzędzi oszczędzania zwalcza tendencję do prokrastynacji oraz buduje poczucie zbiorowości pozwalającej na wzajemne dyscyplinowanie się¹³³.

Stworzenie programu na kształt Nowozelandzkiego KiwiSaver czy Brytyjskiego NEST pomogłoby Polsce osiągnąć główny cel systemu emerytalnego, którym jest wyłączenie konsumpcji w cyklu życia jednostki oraz międzypokoleniowa redystrybucja PKB¹³⁴.

---

¹³³ M. K. Gugerty, *You Can't Save Alone: Commitment in Rotating Savings and Credit Associations in Kenya*, University of Washington, Waszyngton 2005, s. 3.

¹³⁴ F. Chybalski, *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck., Warszawa 2016, s. 16-17.

Rozdział 5.

Znaczenie dodatkowego oszczędzania na starość w Polsce oraz pracownicze plany kapitałowe jako odpowiedź rządu na jego niskie upowszechnienie

Natalia Kaja*

5.1. Wprowadzenie

Przeprowadzona w 1999 r. reforma systemu emerytalnego w Polsce poskutkowała obniżeniem kosztów finansowania emerytur, a tym samym zwiększeniem stabilności finansów publicznych. Nowy system emerytalny opiera się na formule zdefiniowanej składki, w której emerytura zależy od wysokości odprowadzanych składek oraz od przeciętnej oczekiwanej długości życia. Oznacza to, że im dłuższa jest aktywność zawodowa oraz im wyższe są opłacane składki, tym wyższa będzie przyszła emerytura¹³⁵. Poziom zabezpieczenia emerytalnego mierzony jest stopą zastąpienia, która w najprostszym ujęciu jest definiowana jako stosunek wysokości pierwszej emerytury do wysokości ostatniej pensji¹³⁶. Szacowana stopa zastąpienia z części bazowej systemu emerytalnego na przestrzeni lat 2016-2050 będzie sukcesywnie spadać, nawet do poziomu około 35%, a więc będzie dwukrotnie niższa od stopy 70%, która przez OECD jest uznawana za optymalną.

Szczególnym zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania systemu emerytalnego jest pogłębiający się proces starzenia społeczeństwa. Jest on wynikiem obniżającego się z roku na rok współczynnika dzietności oraz wydłużającą się długością życia. Zgodnie z danymi

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

¹³⁵Sektor funduszy emerytalnych w Polsce - ewolucja, kształt, perspektywy, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, 2016, s. 7-8,

https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/knf_157592_Sektor_funduszy_emerytalnych_w_Polsce_2016_47307_56352.pdf, dostęp: 14.03.2018 r.

¹³⁶ System emerytalny, Ministerstwo pracy i Polityki Społecznej,

<https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoeczne/ubezpieczenie-emerytalne/system-emerytalny/>,
dostęp: 14.03.2018 r.

statystycznymi zawartymi w raporcie *Atlas demograficzny Polski* współczynnik dzietności w Polsce w 2016 roku wyniósł 1,37; natomiast dla zapewnienia zastępowalności pokoleń konieczny jest współczynnik w granicach 2,15¹³⁷. Rosnąca długość życia jest spowodowana przede wszystkim lepszym dostępem do usług medycznych a także poprawą warunków pracy oraz prowadzeniem zdrowego stylu życia.

Prognozy demograficzne przeprowadzone przez The Ageing Working Group na lata 2016-2070 wykazują, że na skutek wydłużania się życia, nastąpi zwiększenie odsetka ludności powyżej 65 roku życia w 2070 r. o około 17,1% w porównaniu do 2016 r., a udział starszych osób w ogólnej populacji Polski wyniesie wówczas 33,3%. Z powyższych badań wynika również, że w 2070 roku czas dalszego trwania życia wydłuży się w przypadku mężczyzn o 10,5 lat, a w przypadku kobiet o 7,9 lat w stosunku do 2016 r. Należy nadmienić, że wskaźnik obciążenia demograficznego w latach 2016-2070 wzrośnie niemal trzykrotnie, co oznacza, że w 2070 na 100 osób w wieku produkcyjnym będą przypadały 92 osoby w wieku poprodukcyjnym¹³⁸. Zmiany te niewątpliwie wpłyną na wzrost kosztów opieki nad osobami starszymi oraz prawdopodobnie spowodują zwiększenie wydatków z funduszy socjalnych przeznaczanych na najstarszą grupę populacji.

Mając na uwadze wszystkie powyższe zmiany, należy stwierdzić, że emerytury z części bazowej systemu w przyszłości będą pełniły funkcję zabezpieczenia jedynie przed ubóstwem, natomiast w celu względnego utrzymania poziomu życia koniecznym będzie gromadzenie dodatkowych oszczędności emerytalnych¹³⁹. Należy zatem zadać kluczowe pytania dla niniejszej pracy: *W jaki sposób Polacy zabezpieczają się na starość? Jaki odsetek Polaków rzeczywiście korzysta z dodatkowego systemu emerytalnego? Jakie są możliwe sposoby na poprawę powszechności dodatkowego systemu emerytalnego w Polsce?* Na podstawie tak postawionych pytań sformułowano hipotezy badawcze:

¹³⁷ *Atlas Demograficzny Polski*, GUS, 2017, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/atlas-demograficzny-polski,28,1.html>, dostęp: 14.03.2018 r.

¹³⁸ *The 2018 Ageing Report*, European Commission, 2017, s. 64, 204. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip065_en.pdf, dostęp: 14.03.2018 r.

¹³⁹ *Dodatkowy system emerytalny w Polsce - diagnoza i rekomendacje zmian*, pod red. J. Ruteckiej, Towarzystwo Ekonomistów Polskich, 2014, s. 5. https://www.researchgate.net/publication/273888576_Dodatkowy_system_emerytalny_w_Polsce_-_diagnoza_i_rekomendacje_zmian, dostęp: 14.03.2018 r.

1. Kluczowym powodem niskiego stopnia upowszechnienia trzeciego filaru emerytalnego jest niska świadomość emerytalna oraz niedostateczna znajomość zasad funkcjonowania poszczególnych form zabezpieczenia emerytalnego.
2. Na małe uczestnictwo w 3 filarze wpływa niskie zaufanie Polaków do systemu publicznego.
3. Sposobem na wzrost powszechności dodatkowego systemu emerytalnego jest wprowadzenie bezpośrednich zachęt ze strony państwa (dopłaty) oraz mechanizmu *auto-enrolment*.

W toku analizy i interpretacji danych statystycznych zawartych w raportach: Komisji Nadzoru Finansowego, Głównego Urzędu Statystycznego, Fundacji Kronenberga i Fundacji Thing! przy City Handlowym oraz TNS Polska podjęto próbę realizacji celów badawczych. Za główne cele opracowania przyjęto charakterystykę dodatkowego systemu emerytalnego, omówienie głównych barier rozwoju III filara oraz wskazanie możliwości zmian w zakresie funkcjonowania dobrowolnego systemu emerytalnego.

5.2. Charakterystyka dodatkowego systemu emerytalnego

Głównym celem systemu emerytalnego jest zabezpieczenie przed ryzykiem ubóstwa po okresie aktywności zawodowej. Zabezpieczenie to odbywa się poprzez przesunięcie konsumpcji w czasie – odkładając kwoty pieniężne w teraźniejszości, aby móc z nich korzystać w przyszłości. Z ekonomicznego punktu widzenia jest to podział PKB między pracowników i emerytów, gdyż to, co emeryci konsumują w okresie starości jest wyprodukowane przez kolejne pokolenie, a nie przez nich samych¹⁴⁰. Spośród możliwości zabezpieczania na starość najpowszechniejszy jest bazowy system emerytalny organizowany przez państwo. Jest to system obowiązkowy i gwarantowany przez instytucje państwowe. Środki zgromadzone za jego pośrednictwem mają służyć zaspokojeniu potrzeb na starość. Zważywszy na pogłębiający się proces starzenia społeczeństwa przejawiający się rosnącą relacją liczby osób starszych do liczby osób pracujących i malejącym wpływem z tytułu składek, państwo coraz bardziej jest obciążone wydatkami związanymi z funkcjonowaniem systemu emerytalnego. Zmniejszenie

---

¹⁴⁰ F. Chybalski, *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 16-17.

powstałej nierównowagi może odbywać się poprzez podnoszenie wieku emerytalnego, obniżanie minimalnych świadczeń, lub zmiany w wysokości obowiązkowo wpłacanych składek¹⁴¹. W obliczu nieefektywności obowiązkowego systemu emerytalnego szczególnego znaczenia nabierają również dobrowolne formy zabezpieczenia na starość.

Analizę funkcjonowania dodatkowych form zabezpieczenia na starość trzeba poprzedzić pomiarem adekwatności dochodowej systemu emerytalnego. Przez pojęcie adekwatności dochodowej należy rozumieć stopień, w jakim system emerytalny zapewnia utrzymanie standardu życia na poziomie zbliżonym do osiągniętego w okresie aktywności zawodowej. Obecnie najczęściej stosowanym narzędziem pomiaru adekwatności dochodowej jest stopa zastąpienia brutto. Miarę tę definiuje się jako relację pierwszej wypłaconej emerytury brutto do ostatniego wypłaconego wynagrodzenia brutto. Relacja ta jest łatwa w interpretacji, a jej konstrukcja prosta i intuicyjna, dlatego umożliwia porównywalność różnych systemów emerytalnych. Adekwatność dochodowa uważana jest za spełnioną, gdy stopa zastąpienia i stopa oczekiwana kształtują się na tym samym poziomie. Różnica między stopą zastąpienia a stopą oczekiwaną nazywana jest luką emerytalną¹⁴². Zgodnie z danymi OECD w 2017 r. wskaźnik zastąpienia wynosił dla Polski 31,6%, natomiast luka emerytalna wynosi 30%. Prognozy przeprowadzone przez OECD nie pozostawiają wątpliwości, że zmiany demograficzne będą prowadziły do powiększania luki emerytalnej w przyszłości¹⁴³.

Wobec powyższych prognoz istotnym jest, aby dążyć do zmniejszenia luki emerytalnej. Reforma obecnego systemu emerytalnego, prowadząca do wzrostu świadczeń z części bazowej jest jednym z możliwych rozwiązań, natomiast jest to trudny cel do zrealizowania, chociażby ze względu na zbytne obciążenie finansów publicznych a także ryzyko polityczne dla rządzących jakie niosą za sobą próby podejmowane w tym zakresie. Drugą możliwością

---

¹⁴¹J. Rutecka, *Dobezpieczenie emerytalne w racjonalizowaniu systemu zabezpieczenia społecznego*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2014, Nr. 16, https://rf.gov.pl/pdf/J_Rutecka_dozabezpieczenie_emerytalne_wersja_ost.pdf, s. 1-3.

¹⁴² T. Jedynak, *Ryzyko starości a dodatkowy system emerytalny w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2016, Nr 8/956, s. 9-10.

¹⁴³ *OECD Economic Surveys Poland*, OECD Publishing 2018, <http://www.oecd.org/eco/surveys/Poland-2018-OECD-economic-survey-overview.pdf>, dostęp: 28.03.2018 r.

jest upowszechnienie dodatkowego systemu zabezpieczenia emerytalnego; jest to sposób skuteczniejszy oraz łatwiejszy do wprowadzenia¹⁴⁴.

Dodatkowy system emerytalny, czyli III filar, można analizować *sensu largo* i *sensu stricte*. III filar *sensu largo* odnosi się do wszelkich możliwych form oszczędzania na starość, są to inwestycje w nieruchomości, lokaty bankowe, konta oszczędnościowe w bankach, fundusze inwestycyjne, inwestycje na GPW, itp.¹⁴⁵. Zgodnie z raportem Kronenberga przy City Handlowym i Fundacji Think! (2017) 16% Polaków zadeklarowało, że w 2017 roku regularnie co miesiąc odkładało pewną sumę pieniędzy, jednakże jedynie 8% oszczędności przeznacza na emeryturę, a odsetek ten zmalał o 13 punktów procentowych w stosunku do 2015 roku, co dowodzi, że emerytura nie jest celem oszczędzania większości Polaków. Z powyższego raportu wynika również, że oszczędności przypadające na jednego mieszkańca Polski na przestrzeni lat 2008-2017 wzrosły dwukrotnie, z czego niezmiennie połowa utrzymywana jest w postaci gotówki i depozytów¹⁴⁶. Według danych zawartych w raporcie *Skłonność Polaków do dodatkowego oszczędzania na emeryturę – mit czy rzeczywistość?* zrealizowanym dla Nationale Nederlanden 75% ankietowanych jest zdania, że opłacanie tylko obowiązkowych składek nie wystarczy do zapewnienia godnego życia na starość, dlatego 60% pytanym zamierza podjąć dodatkową pracę po przejściu na emeryturę. Z powyższych statystyk wynika, że nawet jeśli ludzie oszczędzają, to nie w celach zabezpieczenia starości, a raczej na planowane inwestycje np. kupno mieszkania¹⁴⁷.

Sensu stricte, III filar jest dobrowolnym systemem emerytalnym promowanym przez państwo. Zgodnie z przepisami prawa polskiego wyodrębnia się dwa typy planów emerytalnych: indywidualne i pracownicze. Do tych pierwszych należą Indywidualne Konta Emerytalne (IKE) oraz Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE), natomiast plany pracownicze stanowią Pracownicze Programy Emerytalne (PPE).

¹⁴⁴ T. Jedynak, *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w Polskich Gospodarstwach Domowych*, 2017, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2017, Nr 73, s. 134.

¹⁴⁵ I. Olejnik, *Zabezpieczenie emerytalne*, Wydawnictwo UEP, Poznań 2016, s. 57-59.

¹⁴⁶ *Postawy Polaków wobec finansów*, Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowym i Fundacja Think!, 2017, http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/postawy_polakow_wobec_finansow_-_raport_fundacji_kronenberga_fundacji_think.pdf, dostęp: 15.03.2018 r.

¹⁴⁷ *Skłonność Polaków do dodatkowego oszczędzania na emeryturę- mit czy rzeczywistość*, 2016, TNS Polska dla Nationale-Nederlanden, <http://www.tnsglobal.pl/coslychac/files/2016/03/Sklonnosc-do-oszczedzania-na-emeryture-2016-03-04.pdf>, data dostępu: 15.03.2018 r.

IKE i IKZE są dobrowolnymi oraz zindywidualizowanymi formami oszczędzania, które pozwalają na poprawę standardu życia po przejściu na emeryturę. IKE funkcjonuje od 2004 roku, natomiast IKZE powstało dopiero 7 lat później. Omawiane konta są prowadzone na podstawie umowy zawartej między oszczędzającym a instytucją finansową. Instytucje te to: fundusz inwestycyjny, dobrowolny fundusz emerytalny, podmiot prowadzący działalność maklerską, zakład ubezpieczeń lub bank. PPE jest również dobrowolnym planem emerytalnym, jednakże w odróżnieniu od IKE i IKZE polega na zbiorowym oszczędzaniu. Pracownicze Programy Emerytalne tworzone są przez pracodawców, a pracownik może do niego dołączyć na podstawie umowy zakładowej, zawieranej między pracodawcą a pracownikami. Gromadzenie oraz pomnażanie środków pieniężnych może odbywać się w oparciu o¹⁴⁸:

- pracownicze fundusze emerytalne,
- umowę o wnoszenie przez pracodawcę składek do funduszu inwestycyjnego,
- umowę grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym,
- zarządzanie zagraniczne.

W tabeli 5.1 zawarto zestawienie cech charakterystycznych obrazujących różnice między poszczególnymi formami zabezpieczenia. Cechy te zostały ograniczone jedynie do aspektów finansowych, gdyż jest to decyzyjny determinant dla oszczędzających.

Tabela 5.1. Zasady funkcjonowania poszczególnych form zabezpieczenia emerytalnego

Wyszczególnienie	IKE	IKZE	PPE	
			Składka podstawowa	Składka dodatkowa
Finansowanie	Oszczędzający	Oszczędzający	Pracodawca	Pracownik (oszczędzający)
Maksymalna liczba kont	Jedno	Jedno	Ilość odpowiadająca liczbie umów o pracę	

¹⁴⁸ T. Jedynek, *Charakterystyka systemu emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 67-73.

Limit wysokości składki	3-krotność przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego (2018-13 329,00 zł)	1,2-krotność przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego (2018-5 331,60 zł)	7% wynagrodzenia uczestnika	4,5-krotność przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego (2018-19 993,50 zł)
Opodatkowanie wpłat	Podlega opodatkowaniu PIT na zasadach ogólnych	Zwolnienie z podatku PIT	Pracownik jest obciążony podatkiem PIT	Potrącana z wynagrodzenia netto
Opodatkowanie wypłat	Zwolnienie z podatku PIT	Zryczałtowany podatek dochodowy od os. fizycznych (10%)	Zwolnienie z podatku PIT	Zwolnienie z podatku PIT
Podatek od zysków kapitałowych	Zysk z inwestowania zgromadzonych środków nie podlega opodatkowaniu podatkiem od zysków kapitałowych			
Dziedziczenie	Środki podlegają dziedziczeniu i są zwolnione z podatku od spadków			

Źródło: opracowanie własne na podstawie T. Jedynak, *Charakterystyka systemu emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 67-73.

Zgodnie z danymi statystycznymi udostępnionymi przez KNF i GUS, 56,2% ludności w Polsce było aktywnych zawodowo na koniec 2017 roku¹⁴⁹. Jednakże jedynie 5,4% tych osób posiadało IKE, 4% IKZE, natomiast odpowiednio w 2016 r. w PPE uczestniczyło tylko 2,3% osób aktywnych zawodowo. Co więcej, każda osoba może korzystać z trzech form naraz, dlatego ostatecznie odsetek osób oszczędzających w ten sposób maleje.

Tabela 5.2. Uczestnictwo Polaków w dodatkowym systemie emerytalnym

Wyszczególnienie	IKE			IKZE			PPE		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2016*
Rok	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2016*
Liczba kont (tys. sztuk)	818	855	952	496	597	691	375	393	396
Liczba kont aktywnych (tys. sztuk)	230	269	314	54	143	198	314	330	330
Aktywa (mln zł)	4271	5645	7961	119	620	1706	9407	10623	11394

¹⁴⁹ Aktywność ekonomiczna ludności Polski, GUS, Warszawa 2018, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-biemi-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-iii-kwartal-2017-roku,4,27.html>, dostęp: 19.03.2018 r., s. 115.

Wartość kont aktywnych (mln zł)	813	945	1205	62	369	608	-	-	-
Średnia wartość środków na koncie (tys. zł)	3,1	3,5	3,8	1,1	2,6	3,1	25,7	27,4	28,9

*brak danych za 2017 rok.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych opublikowanych przez KNF.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 5.2, zainteresowanie dodatkowymi formami zabezpieczenia emerytalnego z roku na rok rośnie. Największą popularnością cieszy się IKE – w 2017 r. prowadzonych było około 952 tysięcy IKE, natomiast IKZE posiadało 691 tysięcy osób. Należy jednak zauważyć, że liczba uczestników IKE w latach 2013-2017 wzrosła o 16%, w momencie kiedy liczba osób posiadających IKZE wzrosła o prawie 40%. Mimo, znaczącego wzrostu zainteresowania indywidualnymi kontami, liczba użytkowników jest wciąż bardzo niska w stosunku do ogółu osób pracujących. Negatywne statystyki dotyczące IKE i IKZE potęguje fakt, że liczba kont aktywnych w 2017 roku, czyli takich, na które wpłynęły składki, stanowi około 30% ogółu. Wartość aktywów IKE na koniec 2017 roku wynosiła 7961 mln zł i na przestrzeni lat 2013-2017 prawie podwoiła swoją wartość¹⁵⁰. W przypadku IKZE wartość aktywów na koniec 2017 roku wynosiła 1706 mln zł. Aktywa te rosną bardziej dynamicznie w porównaniu do IKE, mimo krótszego stażu na rynku finansowym. Na przestrzeni lat 2013-2017 można zaobserwować wzrost średniej składki przypadającej na jednego uczestnika IKE lub IKZE do poziomu odpowiednio 3,8 i 3,1 tys. zł na koniec 2017 roku. Należy jednak nadmienić, że kwoty te stanowią w przypadku IKE 30% maksymalnych limitów wpłat, natomiast w przypadku IKZE – 60%¹⁵¹.

Mimo wielu korzyści podatkowych, jakie proponuje państwo dla pracodawców jak i pracowników uczestniczących w PPE, wciąż zainteresowanie tą możliwością jest niewielkie, gdyż jedynie 2,3% ogółu pracujących oszczędzało w ten sposób w 2016 r. W przeciwieństwie do indywidualnych kont, uczestnicy PPE cechują się jednak niskim współczynnikiem bierności – na poziomie kilkunastu procent. Zgodnie z danymi KNF około 60,8% osób zatrudnionych przez pracodawców prowadzących PPE korzysta z tej formy oszczędzania. Warto zaznaczyć, że

¹⁵⁰ Informacje liczbowe o rynku IKE za 2017 rok, KNF, 2018, https://www.knf.gov.pl/?articleId=60970&p_id=18, dostęp: 19.03.2018 r.

¹⁵¹ Informacje liczbowe o rynku IKZE za 2017 rok, KNF, 2018, https://www.knf.gov.pl/?articleId=60974&p_id=18, dostęp: 19.03.2018 r.

mimo iż liczba uczestników jest najmniejsza w PPE, to stosunkowo suma zgromadzonych aktywów jest większa niż suma aktywów IKE i IKZE łącznie. Składkę całkowitą odkładaną na poczet PPE tworzą składka odprowadzana przez pracodawcę i składka dobrowolna odprowadzana przez pracownika. Limit składki dobrowolnej jest równy 4,5-krotności średniego miesięcznego wynagrodzenia, a mimo to jedynie 3% całej składki stanowi dobrowolna. W 2017 roku oznacza to, że przeciętny użytkownik odłożył jedynie 98 zł dobrowolnie, natomiast pozostałą kwotę (3549 zł) stanowi składka podstawowa¹⁵².

Pomimo tego, że z roku na rok zarówno liczba uczestników jak i wartość aktywów dodatkowego systemu emerytalnego rośnie, to jednak jest to niewielki i mało dynamiczny przyrost; nie daje on możliwości na pokrycie chociażby w części luki emerytalnej. Wynika to z istnienia pewnych barier, które ograniczają rozwój trzeciego filara w Polsce. Omówienie tychże barier oraz propozycje poprawy sytuacji są przedmiotem dalszej części niniejszego opracowania.

5.3. Bariery rozwoju dodatkowego systemu emerytalnego w Polsce

Pierwszym powodem braku oszczędności na emeryturę są niskie dochody gospodarstw domowych. Jest to teza bardzo intuicyjna i logiczna, gdyż ludzie prawie wszystkie zgromadzone środki wydają na bieżące potrzeby, a powstającą nadwyżkę dochodów nad wydatkami przeznaczają na potrzeby wyższego rzędu czy na oszczędności krótkoterminowe. W związku z tym brakuje środków lub zostaje ich bardzo mało na to, aby przeznaczyć na oszczędności emerytalne¹⁵³. Taka teoria była jak najbardziej prawdziwa w latach 2003-2010, kiedy nadwyżka dochodu rozporządzalnego nad wydatkami na osobę oscylowała w granicach 5%-15%. W takiej sytuacji nie było dużej możliwości wygospodarowania oszczędności, gdyż nadwyżka ta była przeznaczana na zaspokojenie kolejnych potrzeb, które wzrastały w miarę wzrostu dochodu¹⁵⁴. Jednakże w kolejnych latach nastąpiła znaczna poprawa sytuacji materialnej większości gospodarstw domowych. Dochód rozporządzalny na jednego członka

¹⁵² *Pracownicze Programy Emerytalne w 2016 r.*, KNF, Warszawa 2017, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_PPE_w_2016_57222.pdf, dostęp: 20.03.2018 r., s.10-15

¹⁵³ *Polacy o dodatkowym oszczędzaniu na emeryturę* [2010], Komunikat CBOS BS/77/2010, Warszawa 2010, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_077_10.PDF (data dostępu 20.03.2018).

¹⁵⁴ T. Jedynek, *Luka emerytalna...*, s. 138.

gospodarstwa domowego w 2016 r. wzrósł o 7% w stosunku do roku poprzedniego i tym samym wyniósł 1475 zł, natomiast wydatki wzrosły o 4,3% do poziomu 1132 zł. Oznacza to, że nadwyżka dochodu rozporządzalnego nad wydatkami osiągnęła 23,3%. Wzrost dochodów gospodarstw domowych nastąpił między innymi na skutek wprowadzenia programu Rodzina 500+; świadczenie z tego tytułu stanowiło przeciętnie 16,8% dochodu rozporządzalnego na jedną osobę. Według danych GUS, od 2012 roku spada odsetek gospodarstw domowych, które oceniają swoją sytuację materialną jako złą; w 2016 r. odsetek ten wyniósł 13%¹⁵⁵. Można zatem wnioskować, że większość gospodarstw domowych ma teoretyczną zdolność do gromadzenia dodatkowych oszczędności. Jak wynika z raportu CBOS, w ciągu ostatniej dekady odsetek Polaków, którzy zadeklarowali posiadanie oszczędności wzrósł dwukrotnie do poziomu 49% w 2016 r. Z tego samego raportu wynika też, że około 70% ankietowanych nie obawia się biedy¹⁵⁶. Należy jednak zauważyć, że potencjał do oszczędzania nie jest równoznaczny z możliwością oszczędzania na emeryturę, ponieważ gospodarstwa domowe nadwyżkę finansową w dużej mierze przeznaczają na inne cele, np. zakup mieszkania, samochodu, czy na pokrycie kosztów leczenia. Mimo wszystko, mając na uwadze różnorodność celów akumulowania środków pieniężnych, rzeczywiste oszczędności Polaków na emeryturę prezentują się znacznie poniżej oczekiwań. Według badań Fundacji Kronenberga i Fundacji Think! (2017) zaledwie 8% oszczędzających odkłada środki finansowe z myślą o emeryturze¹⁵⁷. Źródłem problemu zdaje się być zatem nie poziom dochodu gospodarstw domowych, a raczej błędne hierarchizowanie celów, które może być wynikiem niskiej świadomości Polaków co do ich przyszłej emerytury.

Poziom świadomości emerytalnej jest bardzo istotny dla powszechności dodatkowego systemu emerytalnego. Żaden system zachęt podatkowych nie zapewni ich szerokiego wykorzystania, ponieważ jeśli oszczędzający nie będą znali wysokości emerytury z systemu bazowego, to nie będą tym samym świadomi konieczności uzupełnienia jej poprzez nabywanie produktów ubezpieczeniowych¹⁵⁸. Jak wynika z raportu *Świadomość Emerytalna Polaków*,

¹⁵⁵ *Sytuacja gospodarstw domowych w 2016 roku w świetle wyników badania budżetów domowych*, GUS, Warszawa 2017, s. 25-26.

¹⁵⁶ *Sytuacja finansowa gospodarstw domowych*, CBOS, Komunikat z badań nr 127/2017, Warszawa 2017, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_127_17.PDF, dostęp: 23.03.2018 r., s. 4.

¹⁵⁷ *Postawy Polaków...*, s. 5.

¹⁵⁸ J. Rutecka, *Doubezpieczenie emerytalne...*, s. 10.

56% badanych ma świadomość, że w przyszłości stosunek świadczeń emerytalnych do zarobków będzie niższy, dodatkowo na przestrzeni lat 2000-2017 odsetek ten wzrósł dwukrotnie. Natomiast 11% Polaków oczekuje proporcjonalnie wyższej emerytury w przyszłości niż obecnie. Przewidywania co do kwoty przyszłych świadczeń emerytalnych są generalnie niezbyt optymistyczne. Co czwarta kobieta i co piąty mężczyzna spodziewa się emerytury co najwyżej na poziomie nieprzekraczającym minimalnego świadczenia. Mężczyźni w porównaniu do kobiet spodziewają się wyższych emerytur, bowiem 29% ankietowanych płci męskiej liczy na emeryturę przekraczającą 1500 zł, a wśród kobiet tylko 17% badanych uważa w ten sposób. Spośród respondentów wciąż prawie 40% nie wie jakiego świadczenia emerytalnego może oczekiwać w przyszłości¹⁵⁹. W obliczu zmian dotyczących obniżenia wieku emerytalnego, ponad 40% respondentów jest gotowa kontynuować pracę po przejściu na emeryturę w zamian za wyższe świadczenie. Zawężając grupę badanych do osób powyżej 50 roku życia, odsetek ten maleje do poziomu 33%. Jako powody kontynuowania pracy ankietowani wskazali stan zdrowia oraz dobre warunki pracy (m.in. praca dobrze płatna i lekka fizycznie). Dla wielu osób powodem, dla którego mogłyby zrezygnować z dalszej pracy, jest podniesienie wysokości minimalnych świadczeń emerytalnych¹⁶⁰. Ponadto, 60% respondentów udzieliła odpowiedzi, że myśli rzadko lub wcale o życiu na emeryturze, a około 80% ankietowanych nie podejmuje żadnych kroków w celu poprawy sytuacji materialnej po zaprzestaniu aktywności zawodowej. Dane te ukazują niski poziom świadomości emerytalnej oraz sygnalizują kolejną barierę rozwoju dodatkowego systemu emerytalnego, jaką jest niedostateczny poziom edukacji emerytalnej.

Zgodnie z danymi zawartymi w raporcie Fundacji Kronenberga i Fundacji Think!, w 2016 roku 49% Polaków zadeklarowało, że oszczędza regularnie. Aż połowa tych oszczędności jest zatrzymywana w postaci gotówki lub depozytów, natomiast pozostała część jest inwestowana w akcje (22%), fundusze emerytalne (9%) lub fundusze inwestycyjne (7%)¹⁶¹. Mimo, że oszczędności Polaków rosną, to jednak struktura ich inwestowania jest niezmienna. Argumentami przemawiającymi za przechowywaniem pieniędzy w formie gotówki lub

---

¹⁵⁹ *Przed obniżeniem wieku emerytalnego: jak zatrzymać Polaków na rynku pracy*, CBOS, Komunikat z badań nr 67/2017, Warszawa 2017, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_067_17.PDF, dostęp: 23.03.2018 r., s. 3-5.

¹⁶⁰ *Ibidem*, s. 7-11.

¹⁶¹ *Postawy Polaków...*, s. 3-5.

depozytów jest przede wszystkim ich prostota i płynność, dodatkowo respondenci cenią sobie bezpieczeństwo zgromadzonych środków. Z pewnością przyczyną takiej struktury oszczędności jest niedostateczna znajomość innych możliwości inwestowania. Zgodnie z raportem *Poziom edukacji finansowej Polaków 2018* ponad połowa społeczeństwa zadeklarowała brak wystarczającej wiedzy o finansach osobistych¹⁶². Niedostateczną wiedzę także w zakresie III filara potwierdzają badania przeprowadzone przez TNS dla Nationale-Nederlanden. Wynika z nich, że 53% Polaków nie jest w stanie wymienić żadnej formy dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. Dodatkowo, tylko 27% respondentów wie, jak korzystać z IKE, 14% zna IKZE, natomiast jedynie 6% zna PPE. Osoby zamożniejsze i lepiej wykształcone bardziej znają konstrukcję III filara, a co więcej, zainteresowanie dobrowolnym systemem emerytalnym rośnie wraz z wiekiem ankietowanych. Mimo, że blisko 70% ankietowanych uznaje PPE za atrakcyjną formę zabezpieczenia na starość, to jedynie 38% z nich deklaruje gotowość skorzystania z niej, natomiast taką możliwość ma tylko 7%. Należy zauważyć, że produkty ubezpieczeniowe są bardziej skomplikowane niż tradycyjne formy lokowania środków (tj. rachunek bankowy, fundusz inwestycyjny). Nie oznacza to jednak, że są one nieatrakcyjne dla potencjalnych oszczędzających, wymagają jedynie odpowiedniego poziomu świadomości i wiedzy finansowej¹⁶³. Ponadto wśród połowy Polaków panuje przekonanie, że to państwo powinno zatroszczyć się o dochody przyszłych emerytów¹⁶⁴. Wyniki badań wskazują jednoznacznie na potrzebę natychmiastowej edukacji finansowej ludzi, bowiem bez podjęcia tego kroku nie będzie możliwe upowszechnienie III filara i tym samym zapewnienie odpowiednich świadczeń emerytalnych w przyszłości¹⁶⁵.

Kolejną istotną barierą rozwoju dodatkowego systemu emerytalnego jest niskie zaufanie Polaków do instytucji finansowych. Z danych zawartych w raporcie *Moralność finansowa Polaków* wynika, że tylko 34% ankietowanych ma zaufanie do instytucji finansowych. Na taką ocenę wpływa wiele czynników poczynając od rzetelności ofert przedstawianych przez instytucje finansowe, po uwarunkowania historyczne. Aż 83% ankietowanych jest zdania, że

¹⁶² *Poziom edukacji finansowej Polaków 2018*, IBRIS na zlecenie Warszawskiego Instytutu Bankowości, 2018, http://inwestycje.pl/resources/Attachment/2018/03_15/file29137.pdf, dostęp: 21.03.2018 r., s. 9.

¹⁶³ *Skłonność polaków do dodatkowego oszczędzania...*, s. 7-8.

¹⁶⁴ *Diagnoza stanu wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków 2015*, NBP 2015, s. 26, (www.nbpportal.pl), data dostępu: 22.03.2018 r.

¹⁶⁵ J. Rutecka, *Dobezpieczenie emerytalne...*, s. 13.

oferty promowane przez instytucje finansowe są często nieprzejrzyste i niezrozumiałe dla klienta, ponadto instytucje finansowe w wielu przypadkach ukrywają niekorzystne warunki umowy nakłaniając tym samym do zakupu nieodpowiednich a nawet niebezpiecznych instrumentów finansowych. Niejednokrotnie problemy przeciętnego Polaka powstają poprzez nieznaną profesjonalnego języka finansowego, co prowadzi do błędnego rozumienia konstrukcji poszczególnych form inwestowania¹⁶⁶.

Długoterminowemu oszczędzaniu nie sprzyja dodatkowo czynnik historyczny. Zgodnie z danymi zawartymi w *Diagnozie Społecznej 2015*, instytucje finansowe wciąż nie odzyskały poziomu zaufania, którym były obdarzone przed kryzysem w 2008 r. Sięgając dalej, można zauważyć, że przed 1989 rokiem Polacy żyli bardzo skromnie, a jednocześnie widzieli poziom życia ludzi w krajach zachodnich. Zmiana ustroju doprowadziła do chęci odreagowania takiej sytuacji, a przejawiało się to gwałtownym wzrostem konsumpcji, który był niekoniecznie racjonalny, ale całkowicie naturalny. W związku z tym, przez kolejne lata utrzymywała się tendencja do wysokiej konsumpcji i przez to niskich oszczędności¹⁶⁷.

Ponadto, zaufanie Polaków do instytucji publicznych zostało bardzo naruszone w 2014 r., kiedy dokonano przesunięcia środków z OFE do ZUS. Niezależnie od interpretacji prawnych, duża część osób należących do OFE uznawała zgromadzone środki, jako prywatne, dlatego umorzenie obligacji było postrzegane przez Polaków jako uszczuplenie ich oszczędności. Reforma ta zredukowała motywację społeczeństwa do długoterminowego oszczędzania w formach wspieranych przez państwo, w obawie, że na nowo zgromadzone środki ponownie zostaną przejęte przez instytucje publiczne¹⁶⁸.

---

¹⁶⁶ A. Lewicka-Strzałecka, *Moralność finansowa Polaków, raport z badań, edycja II*, 2017, (<http://www.kpf.pl/pliki/raporty/moralnosc-finansowa-Polakow-raport-2017.pdf>), dostęp: 22.03.2018 r., s. 26-30.

¹⁶⁷ M. Stokłosa, *System opt-out jakko szansa na upowszechnienie III filaru systemu emerytalnego w Polsce*, [w:] *Kierunki rozwoju ubezpieczeń prywatnych i publicznych*, pod red. W. Sułkowskiej, M. Cyconia, Poltext, Warszawa 2017, s. 303.

¹⁶⁸ *Sektor funduszy emerytalnych...*, s. 6.

5.4. Pracownicze Plany Kapitałowe jako odpowiedź na niski poziom upowszechnienia dodatkowego oszczędzania w Polsce

Wiele państw podejmuje działania zachęcające do dobrowolnego oszczędzania w systemach emerytalnych, np. oferuje ulgi podatkowe, przekazuje jednorazowe dotacje dla nowych uczestników systemu, stosuje plany typu *auto-enrolment* oraz prowadzi kampanie reklamowe. Aby upowszechnić dobrowolne oszczędzanie emerytalne koniecznym jest wprowadzenie zmian w obecnym systemie, oferując różne instrumenty finansowe po akceptowalnych cenach. Co więcej, państwo powinno zatroszczyć się o skuteczną edukację emerytalną oraz dokonać zmian w systemie zachęt podatkowych, jednocześnie nie naruszając zbyt stabilności finansowej państwa¹⁶⁹.

Niezależnie od przedstawionych w poprzednim rozdziale barier rozwoju III filara, można zauważyć, że obecny system emerytalny nie jest spójny i nie spełnia swoich podstawowych zadań. Konstrukcja dodatkowych form oszczędzania jest skomplikowana dla przeciętnego Polaka, ze względu na niewielki stopień powiązania między poszczególnymi formami i odmiennosc mechanizmów działania¹⁷⁰. Powodem braku rozwoju IKE i IKZE jest mała przejrzystość tych produktów, zainteresowani nie mogą porównać efektywności i poziomu opłat proponowanych przez różne instytucje, ponieważ instytucje te nie informują klientów o osiągniętych stopach zwrotu z zainwestowanych środków, co stanowi utrudnienie oszczędzającym zweryfikowanie, czy inwestycja przyniosła oczekiwane korzyści i czy jest atrakcyjna na tle konkurencji. Co więcej, zachęty podatkowe oferowane w indywidualnych kontach są nieprawidłowo skonstruowane, ponieważ są niewystarczająco korzystne dla bogatych, a jednocześnie nie wspierają biednych. Wpłaty na IKZE są zwolnione z podatku dochodowego jednakowo dla wszystkich oszczędzających, co jest nieatrakcyjne dla najuboższych. Warto zauważyć, że wpłaty na IKE i PPE są opodatkowane według schematu TEE, czyli pracownicy płacą podatek od składek, natomiast dochody od zysków kapitałowych oraz wypłacane świadczenia są zwolnione. Jest to mniejszy bodziec do oszczędzania, niż w przypadku schematu EET, który zwalnia z opodatkowania składki oraz dochodów z zysków kapitałowych, natomiast nakłada podatek na wypłacane świadczenia. Kolejną uwagą są zbyt

¹⁶⁹ *Dodatkowy system emerytalny...*, s. 51.

¹⁷⁰ T. Jedynak, *Ryzyko starości...*, s. 17-18.

słabe bodźce fiskalne skierowane do pracodawców rozważających założenie PPE, bowiem są to tylko zwolnienie z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenia społeczne od składki podstawowej oraz wliczenie kosztów prowadzenia PPE w koszty działalności. Dodatkową barierą rozwoju PPE jest skomplikowany proces rejestracji w KNF. Składki dodatkowe pracowników są zwolnione z podatku od zysków kapitałowych i to również nie jest wystarczająca zachęta, tym bardziej, że pracownicy nie mogą w pełni dysponować tymi środkami. Ponadto, brak jednolitego wieku uprawniającego do skorzystania z zgromadzonych środków oraz możliwość transferowania oszczędności z PPE do IKE stwarza zagrożenie, że zgromadzone środki nie będą wykorzystane w celach emerytalnych¹⁷¹.

Odpowiedzią rządową na część problemów przedstawionych powyżej są Pracownicze Programy Kapitałowe (PPK). Projekt ustawy o PPK powstał 15 lutego 2018 r. jako element Programu Budowy Kapitału, działającego w ramach Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju¹⁷². Głównym celem PPK jest wzrost oszczędności indywidualnych Polaków, a przez to poprawa ich sytuacji finansowej po zaprzestaniu aktywności zawodowej. Zgodnie z art. 3 projektu ustawy, zgromadzone środki podlegają wypłacie po ukończeniu 60 roku życia¹⁷³. Jest to zatem ujednolicony wiek dla kobiet i mężczyzn zgodny z wymogami unijnymi dotyczącymi zasad równego traktowania kobiet i mężczyzn¹⁷⁴. Zdaniem minister finansów T. Czerwińskiej, wprowadzenie programu pozwoli na zmianę struktury oszczędności poprzez zwiększenie udziału oszczędności długoterminowych, które w długim horyzoncie pozwolą na rozwój polskiej gospodarki oraz w przyszłości poprawią również sytuację finansów publicznych¹⁷⁵. PPK będą się opierały na dwóch rodzajach umowy: pierwsza z nich to umowa o zarządzanie PPK zawarta między pracodawcą a instytucją finansową, natomiast druga to umowa o

¹⁷¹ *Dodatkowy system emerytalny...*, s. 40-44.

¹⁷² *Uzasadnienie do projektu PPK*, Ministerstwo Finansów, 2018, <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12308305/12491764/12491765/dokument329983.pdf>, dostęp: 25.03.2018 r., s. 1.

¹⁷³ *Projekt z dnia 8 lutego 2018 r. ustawy o pracowniczych planach kapitałowych*, Ministerstwo Finansów, 2018, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12308305/12491752/12491753/dokument329966.pdf>, dostęp: 25.03.2018 r., art. 3.

¹⁷⁴ *Uzasadnienie do projektu...* s. 3.

¹⁷⁵ *Pracownicze Plany Kapitałowe propozycją dla przyszłych emerytów*, Ministerstwo Finansów, http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/aktualnosci/ministerstwo-finansow2/-/asset_publisher/M1vU/content/pracownicze-plany-kapitalowe-propozycja-dla-przyszlych-emerytow, dostęp: 25.03.2018 r.

prowadzenie PPK, której stronami będą osoba zatrudniona i instytucja finansowa.¹⁷⁶ Najważniejszymi cechami nowego programu jest jego powszechność i dobrowolność. Powszechność będzie zagwarantowana poprzez zobligowanie pracodawców do zawarcia umowy o zarządzanie PPK po zatrudnieniu co najmniej jednej osoby¹⁷⁷. Obowiązek ten będzie wdrażany stopniowo, w zależności od ilości osób zatrudnionych¹⁷⁸:

- 1.01.2019 r. przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 250 osób (ok. 3,3 mln pracowników),
- 1.07.2019 r. przedsiębiorstwa zatrudniające od 50 do 249 osób (ok. 2 mln pracowników),
- 1.01.2020 r. przedsiębiorstwa zatrudniające od 20 do 49 osób (ok. 1,1 mln pracowników),
- 1.07.2020 r. przedsiębiorstwa zatrudniające od 1 do 19 osób oraz jednostki sektora finansów publicznych (ok. 5,1 mln pracowników).

Pracownicze Plany Kapitałowe są dobrowolne, należy jednak zauważyć, że dobrowolne będzie jedynie uczestnictwo w programie a nie dołączenie do niego. Zapisy będą bowiem dokonywane automatycznie na podstawie umowy o prowadzenie PPK. Dobrowolność będzie się zatem przejawiała w możliwości opuszczenia systemu w dowolnym momencie, mając jednak na uwadze, że po dwóch latach od rezygnacji nastąpi ponowne włączenie do programu. Automatyczne zapisy są zabiegiem mającym przeciwdziałać bierności uczestników, którzy mogą nie mieć wystarczającej wiedzy aby samodzielnie podejmować decyzje dotyczące zabezpieczenia swojej starości¹⁷⁹. Ponowny automatyczny zapis ma natomiast na uwadze uczestników, którzy świadomie zrezygnowali z PPK, ale po dwóch latach powody, dla których wystąpili z programu są już nieaktualne, a mimo to nie złożyli wniosku o ponowne odprowadzanie składek. Ponadto, obowiązek zawarcia umowy o prowadzenie PPK dotyczy osób zatrudnionych w wieku od 19 do 55 lat. Pracownicy, którzy osiągną wiek 55 lat, będą

¹⁷⁶ *Uzasadnienie do projektu...*, s. 3-4.

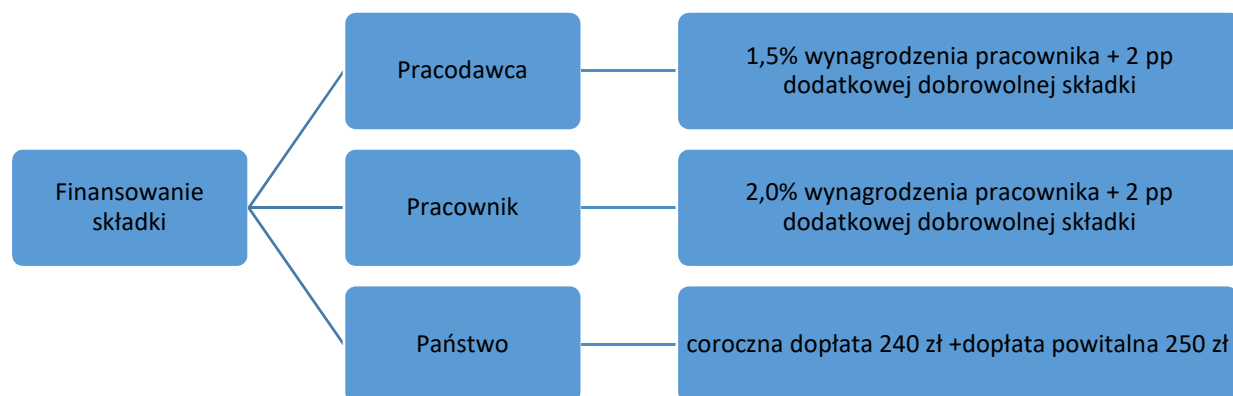
¹⁷⁷ *Projekt z dnia 8 lutego 2018 r. ustawy...*, art. 7.

¹⁷⁸ *Ibidem*, art. 115-116.

¹⁷⁹ S. Pieńkowska-Kamieniecka, *Rola i zakres udziału pracodawców we wspieraniu długoterminowych oszczędności emerytalnych- przykład programu automatycznego zapisu*, [w:] *Długoterminowe oszczędzanie, postawy strategii i rozwiązania*, pod red. J. Ruteckiej- Góry, Warszawa 2016, s. 291.

mogli sami zdecydować o dalszym uczestnictwie w programie¹⁸⁰. Obowiązek tworzenia PPK nie dotyczy zatrudniających, którzy realizują PPE odprowadzając składki w wysokości co najmniej 3,5% wynagrodzenia. Zasady finansowania składki przedstawia rysunek 5.1.

Rysunek 5.1. Zasady finansowania składki odprowadzanej w ramach PPK

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Strategia odpowiedzialnego rozwoju - Pracownicze Plany Emerytalne - Prezentacja*, Ministerstwo Finansów, 2018, (https://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=a8657df1-5264-433e-9bd7-7c93f10596c9&groupId=764034), s. 5.

W związku z pojawieniem się nowych obowiązków zarówno po stronie pracodawcy, jak i pracowników, nowy program przewiduje szereg zachęt fiskalnych, mających na celu wzrost motywacji uczestników do oszczędzania w ramach PPK. Jest to w szczególności zwolnienie odprowadzanych składek z opodatkowania składkami społecznymi oraz możliwość wliczenia tych składek w koszty prowadzenia działalności. Dodatkowo każdemu uczestnikowi będzie przyznawana kwota 250 zł na start ze środków publicznych, jako składka powitalna. Co więcej, z Funduszu Pracy co rok na konta uczestników będzie wpływała kwota 240 zł jako nagroda za uczestnictwo w PPK¹⁸¹. Naturalnym jest, że dla prawidłowego funkcjonowania nowego projektu będzie konieczne ponoszenie kosztów zarządzania. W projekcie ustawy określono górny limit tychże kosztów na poziomie nie wyższym niż 0,6% aktywów netto fundusz rocznie. 83% tej kwoty to opłata dla TFI za zarządzanie PPK, natomiast pozostałe 17% to „success fee”,

¹⁸⁰ Projekt z dnia 8 lutego 2018 r. ustawy..., art. 14-15.

¹⁸¹ *Pracownicze Plany Kapitałowe - bezpieczeństwo finansowe i wyższy standard życia Polaków na emeryturze*, Ministerstwo Finansów, https://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/aktualnosci/ministerstwo-finansow2/-/asset_publisher/M1vU/content/pracownicze-plany-kapitalowe-bezpieczenstwo-finansowe-i-wyzszy-standard-zycia-polakow-na-emeryturze/pop_up?_101_INSTANCE_M1vU_viewMode=print, dostęp: 25.03.2018 r.

czyli wynagrodzenie za osiągnięcie dodatniej stopy zwrotu z inwestycji nie niższej niż stopa referencyjna¹⁸².

Po zakończeniu 60 roku życia, uczestnik będzie miał wiele możliwości rozdysponowania zgromadzonych oszczędności¹⁸³:

- wypłata 25% kapitału jednorazowo, bez podatku od dochodów kapitałowych, pozostałe 75% kapitału wypłacane w 120 ratach, również bez podatku od dochodów kapitałowych,
- wypłata całości środków jednorazowo po potrąceniu podatku od dochodów kapitałowych,
- przekazanie środków na pokrycie wkładu własnego z tytułu zaciągnięcia kredytu na kupno bądź budowę mieszkania lub domu,
- wypłata jednorazowa 25% z przeznaczeniem na leczenie poważnych schorzeń zdrowotnych powodujących trwałą niezdolność do pracy.

W procesie tworzenia i rozwoju PPK będzie uczestniczył przede wszystkim Państwowy Fundusz Rozwoju S.A. którego zadaniem będzie koordynacja i wspieranie prawidłowego funkcjonowania PPK oraz zarządzanie portalem informacyjnym, natomiast kontrolę prawną nad funkcjonowaniem PPK oraz nadzór polityki inwestycyjnej PFR S.A. będzie sprawował KNF. Kluczowe znaczenie dla rozwoju nowego programu ma projektowany portal informacyjny, który pozwoli uczestnikom na kontrolowanie stanu swoich oszczędności oraz na porównywanie atrakcyjności ofert towarzystw inwestycyjnych. Co więcej, portal ten będzie pełnił funkcję edukacyjną na temat długoterminowego oszczędzania a także będzie zawierał wszystkie niezbędne informacje na temat PPK, jakie musi posiadać zatrudniająca.

Zgodnie z projektem ustawy, maksymalna wysokość składki to łącznie 8% wynagrodzenia, natomiast najmniejsza to 3,5%. Poniżej przedstawiono symulację wysokości świadczeń emerytalnych pochodzących z PPK w dwóch skrajnych przypadkach, przy założeniu realnej rocznej stopy zwrotu z inwestycji w wysokości 3,5% oraz realnego rocznego tempa wzrostu

---

¹⁸² *Uzasadnienie do projektu...*, s. 14.

¹⁸³ *Strategia odpowiedzialnego rozwoju - Pracownicze Plany Emerytalne - Prezentacja*, Ministerstwo Finansów, 2018, (https://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=a8657df1-5264-433e-9bd7-7c93f10596c9&groupId=764034), s. 10.

gospodarki na poziomie 2,8%. Ponadto obliczenia przeprowadzono dla osoby, której średnie wynagrodzenie wynosi 4500 zł¹⁸⁴.

Tabela 5.3. Symulacja przyszłych oszczędności z PPK

Wyszczególnienie		3,5%	8,0%
Oszczędzanie przez 25 lat	Zgromadzone aktywa	113 tys. Zł	242 tys. zł
	Miesięczne świadczenia	1,0 tys. Zł	23 tys. zł
	Wzrost stopy zastąpienia	12 p. p.	27 p. p.
Oszczędzanie przez 40 lat	Zgromadzone aktywa	288 tys. Zł	617 tys. zł
	Miesięczne świadczenia	2,7 tys. Zł	5,9 tys. zł
	Wzrost stopy zastąpienia	21 p. p.	45 p. p.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ocena skutków regulacji*, Ministerstwo Finansów, 2018, (<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12308305/12491752/12491753/dokument329968.pdf>), dostęp: 25.03.2018 r., s. 4.

Powyższa symulacja nie pozostawia wątpliwości, że zmiana systemu emerytalnego przyniesie oczekiwane korzyści. Szczególnie warto zwrócić uwagę na stopy zastąpienia, które w dłuższym horyzoncie czasu rosną nawet o 45 p.p. Zsumowanie nowych oszczędności ze świadczeniami z bazowego systemu emerytalnego pozwoli więc na wzrost stopy zastąpienia do poziomu stopy 70%, która przez OECD jest uznawana za optymalną. Należy też zauważyć, że nawet składki na najniższym wymaganym poziomie pozwolą na zwiększenie kwoty emerytury o około 1000 zł, co dla najbiedniejszej grupy emerytów z pewnością będzie stanowiło znaczną poprawę¹⁸⁵. Zmiany spowodowane wdrożeniem PPK będą szczególnie widoczne na rynku kapitałowym, na który wpłyną nowe środki. Co więcej, będą to środki pochodzące z krajowych źródeł i będą przeznaczone na finansowanie inwestycji, dlatego niewątpliwie poprawią stabilność rynku finansowego w Polsce¹⁸⁶.

¹⁸⁴ *Ocena skutków regulacji*, Ministerstwo Finansów, 2018, (<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12308305/12491752/12491753/dokument329968.pdf>), dostęp: 25.03.2018 r., s. 4

¹⁸⁵ *Ibidem*, s. 4.

¹⁸⁶ *Program budowy kapitału a przyszłe emerytury i rozwój polskiej gospodarki- ocena skutków planowanej reformy emerytalne*, PWC, 2018, <https://www.pwc.pl/pl/media/2018/2018-03-19-pwc-ppk-ocena-skutkow-reformy.html>, dostęp: 26.03.2018 r.

Mimo tak obiecujących prognoz, nowy projekt rządowy spotkał się z falą krytyki. Swoje uwagi zgłosił ZUS, podnosząc, że możliwość wypłaty 75% środków w ciągu 10 lat nie jest skutecznym zabezpieczeniem na starość, gdyż oszczędności te skończą się, gdy emeryci będą mieli 70 lat, natomiast dalsza przewidywana długość życia sześćdziesięciolatków wynosi około 20 lat¹⁸⁷. Podobną opinię przedstawił także NBP, sugerując, że dokonywanie świadczeń okresowych a nie dożywotnich przenosi ryzyko długowieczności na uczestników programu, a jak wynika z wielu badań, nie cechują się oni zbyt dużą przezornością¹⁸⁸. Tymczasem, K. Nowak, członek zarządu Mercer Polska, zaznaczył, że z punktu widzenia pracowników, możliwość wypłaty oszczędności jest bardzo istotna a ograniczenie jej byłoby dla nich zniechęcające. Potwierdza to fakt, że uczestnicy PPE po zakończeniu aktywności zawodowej chętnie przekazują oszczędności do IKE, aby móc je potem wypłacić; nie zraża ich nawet obowiązek opłacenia podatku od zysków kapitałowych, bowiem liczy się możliwość wypłaty, chociażby częściowej¹⁸⁹. Należy jednak zauważyć, że rozwiązania emerytalne oparte na systemie *opt-out* funkcjonują już w wielu państwach, np. w Wielkiej Brytanii, w Nowej Zelandii, w Niemczech, w Kanadzie oraz w wielu innych. Co więcej, przynoszą one oczekiwane korzyści w postaci wzrostu oszczędności długoterminowych i przez to skutecznym zabezpieczeniu obywateli na starość. Można zatem przypuszczać, że przy prawidłowo skonstruowanych zasadach funkcjonowania programu, PPK będzie skuteczne także w Polsce.

5.5. Podsumowanie

Dynamiczne zmiany demograficzne polegające na starzeniu się społeczeństwa są głównym zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania systemu emerytalnego. Rosnąca relacja osób w wieku poprodukcyjnych do osób aktywnych zawodowo oraz malejące wpływy z tytułu składek emerytalnych prowadzą do powiększania się luki emerytalnej. W związku ze spadkiem stóp zastąpienia z bazowego systemu emerytalnego koniecznym jest

---

¹⁸⁷ R. Skibińska, *ZUS krytykuje PPK*, 2018, (<http://www.parkiet.com/Finanse/303269947-ZUS-krytykuje-PPK.html>), dostęp: 26.03.2018 r.

<http://www.parkiet.com/Finanse/303269947-ZUS-krytykuje-PPK.html>, dostęp: 26.03.2018 r.

¹⁸⁸R. Skibińska, *ZUS chciałby dłuższych wypłat z PPK*, 2018,

<http://serwisemerytalny.rp.pl/zus-chcialby-dluzszych-wyp-lat-z-ppk/>, dostęp: 26.03.2018 r.

¹⁸⁹ R. Skibińska, *Czarne chmury nad pracowniczymi planami kapitałowymi*, 2018,

<http://serwisemerytalny.rp.pl/czarne-chmury-nad-pracowniczymi-planami-kapitalowymi/>, dostęp: 26.03.2018 r.

rozpowszechnianie dodatkowych form oszczędzania na starość, czyli IKE, IKZE i PPE. Rozwój tychże instrumentów jest hamowany przez wiele czynników. Do niedawna główną barierą dla upowszechnienia dodatkowego systemu emerytalnego były niskie wynagrodzenia. Obecnie jednak, w dobie nadwyżki dochodu rozporządzalnego nad wydatkami na poziomie 25%, wynagrodzenia stają się bardziej szansą na oszczędzanie niż ograniczeniem. Głównym problemem jest zatem błędne hierarchizowanie celów oszczędzania, które spowodowane jest niską świadomością emerytalną Polaków oraz niewystarczającą edukacją dotyczącą produktów emerytalnych. Obecny system emerytalny wymaga więc gruntownych zmian, aby mógł realizować przypisane mu cele. Dla właściwego rozwoju trzeciego filaru koniecznym jest kształtowanie świadomości emerytalnej społeczeństwa, edukacja w zakresie funkcjonowania systemu emerytalnego oraz przedstawienie mechanizmów pozwalających na obliczenie przewidywanej kwoty świadczenia z bazowego i dodatkowego systemu emerytalnego. Ważna jest też przejrzysta polityka informacyjna, która powinna umożliwić oszczędzającym wybór najbardziej atrakcyjnego dla nich produktu emerytalnego.

Przedstawione analizy potwierdziły słuszność postawionych hipotez badawczych, zgodnie z którymi niska świadomość emerytalna, niedostateczna znajomość konstrukcji trzeciego filaru oraz niskie zaufanie Polaków do instytucji publicznych są głównymi powodami niskiego odsetka osób korzystających z dobrowolnych form zabezpieczenia emerytalnego.

Ponadto, w trzeciej części artykułu przedstawiono nieprawidłowości w funkcjonowaniu IKE, IKZE i PPE oraz zobrazowano propozycję rządową pozwalającą na wzrost powszechności dodatkowego systemu emerytalnego, czyli projekt Pracownicze Plany Kapitałowe. Symulacja przyszłych oszczędności przeprowadzona przez Ministerstwo Finansów nie pozostawia wątpliwości, że wprowadzenie tych zmian pozwoli na poprawę sytuacji na rynku emerytalnym, doprowadzając do wzrostu oszczędności długoterminowych przyszłych emerytów. Nie ma zatem postaw do odrzucenia ostatniej hipotezy badawczej, mówiącej o skuteczności planów rządowych. Hipotezę tę potwierdzają również doświadczenia innych krajów, w których wprowadzone podobne rozwiązania przynoszą oczekiwane korzyści.

Rozdział 6.

Ocena wpływu wprowadzenia Pracowniczych Planów Kapitałowych na rozmiary luki emerytalnej w Polsce

Patrycja Wójciak*

6.1. Wprowadzenie

Obecnie obowiązujący polski system emerytalny wprowadzony w 1999 roku zastąpił wcześniejszy, który był niewydolny wobec postępujących zmian demograficznych i ekonomicznych związanych z transformacją ustrojową. Reformy z 1999 roku wprowadzały konstrukcję systemu opartego na trzech filarach i zdefiniowanej składce¹⁹⁰. Z biegiem lat wdrożony system okazał się nie być tak odporny na niesprzyjające zjawiska, jak zakładano, a co za tym idzie, wprowadzane są nadal liczne poprawki i zmiany. Odpowiedzią ze strony państwa na pogarszającą się sytuację systemu jest projekt ustawy zakładający wprowadzenie nowej formy oszczędzania w zakresie trzeciego filaru, a mianowicie Pracowniczych Planów Kapitałowych, które wejdą w życie z początkiem 2019 roku.

W ramach przedstawionej tematyki nasuwają się pytania: jaki wpływ na rozmiar luki emerytalnej będzie miało wprowadzenie PPK? Czy projekt jest w stanie odwrócić negatywny trend poszerzania się luki emerytalnej? Na podstawie tak zdefiniowanych pytań postawiona została hipoteza badawcza, zgodnie z którą proponowane zmiany wpłyną na zmniejszenie rozmiarów luki emerytalnej w Polsce. Aby zweryfikować tak sformułowaną hipotezę, określone następujące cele niniejszej pracy 1) analiza przyczyn i konsekwencji braku adekwatności obecnego systemu emerytalnego; 2) charakterystyka i wnikliwa analiza projektu

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

¹⁹⁰ Więcej na temat nowego systemu emerytalnego: T. Jedynak, *Charakterystyka systemu emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.

ustawy o pracowniczych planów kapitałowych zaproponowanego przez rządzących; 3) ocena wpływu PPK na poprawę adekwatności polskiego systemu emerytalnego.

6.2. Luka emerytalna w Polsce

W związku z zmieniającymi się tendencjami w krajach wysoko i średnio rozwiniętych panujący system emerytalny w Polsce okazuje się nie być sprawny. Według badań dotyczących efektywności systemów emerytalnych UE i EFTA, Polska plasuje się na 14 miejscu w zestawieniu¹⁹¹. Z racji tego, że aż 12,22% (oraz po zmianach wprowadzonych w 2014 r. dodatkowo 4,38% lub 7,30% zostaje ewidencjonowane na subkoncie kapitałowym) składki zostaje odprowadzone przez pracujących do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, które finansują bieżące emerytury filaru I na zasadzie systemu repartycyjnego, głównym problemem są zmiany demograficzne tj. malejący współczynnik urodzeń czy rozpowszechnienie modelu rodziny 2+1, których konsekwencją jest stopniowe wyludnianie Polski. Niekorzystne zmiany w liczbie ludności wpływają na przekształcenia w strukturze aktywnych zawodowo, co powoduje trudności w finansowaniu emerytur z bieżących składek. Z przeprowadzonych badań wynika, iż w latach 2014-2050 nastąpi spadek zaludnienia o ok. 4,5 mln, co stanowi 11,2% ludności Polski z roku 2013¹⁹².

Destrukcyjną zmianą jest również postępujący odsetek ludzi w wieku starszym w ogólnej strukturze ludności oraz wydłużanie się długości życia. Z danych prezentowanych przez GUS, można odczytać, że liczba ludności w wieku 80 lat i więcej wykazywana w bieżących bilansach w wielkości około 1,5 mln., wzrośnie w 2050 r. ponad dwukrotnie – do ponad 3,5 mln osób¹⁹³. Co ważne dla niniejszego opracowania, udział ludności w wieku powyżej 65 roku życia, będzie kształtował się w przedziale 31%-36% (zależnie od przyjętej prognozy)¹⁹⁴. Emerytura

¹⁹¹ A. Mikulec, *Konstrukcja syntetycznego miernika efektywności systemów emerytalnych*, [w:] *Ubezpieczenie emerytalne, społeczne i metody aktuarialne*, pod red. W. Ronki-Chmielowiec, Wrocław 2010.

¹⁹² *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, GUS 2014 r., (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-1,5.html>), dostęp: 07.03.2018 r.

¹⁹³ *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014–2050*, GUS 2014 r.,

(<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-osob-starszych-i-konsekwencje-starzenia-sie-ludnosc-polski-w-swietle-prognozy-na-lata-2014-2050,18,1.html>),

dostęp: 07.03.2018 r.

¹⁹⁴ *Ibidem*, dostęp: 07.03.2018 r.

wypłacana z części obowiązkowej, jest bezsprzecznie nieodporna na powyższe przekształcenia demograficzne.

Prognozując brak wystarczalności oszczędzanych środków z części bazowej, wprowadzono możliwość oszczędzania w ramach III filaru, który jest uzupełnieniem obecnego obowiązkowego systemu. Dotychczas funkcjonują trzy rozwiązania proponowane przez państwo:

- Pracownicze Plany Emerytalne (rok wprowadzenia: 1999);
- Indywidualne Konta Emerytalne (rok wprowadzenia: 2004);
- Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (rok wprowadzenia: 2011).

Poszczególne programy były wprowadzane stopniowo z uwagi na niską popularność programów funkcjonujących wcześniej. Jak okazuje się, pomimo ulg podatkowych i szeregu zachęt proponowanych w każdym z tych rozwiązań, nadal odsetek Polaków oszczędzających dodatkowo na emeryturę kształtuje się na bardzo niskim poziomie. Przyczyn tak niskiego zainteresowania w zabezpieczaniu się na przyszłość jest wiele. Jedną z głównych, to brak świadomości społeczeństwa na temat przyszłych świadczeń emerytalnych. Jak pokazują badania, tylko 8% aktywnie pracujących deklaruje chęć oszczędzania na emeryturę, a 45% ankietowanych błędnie szacuje wysokość swojej przyszłej emerytury¹⁹⁵. Według najnowszego raportu Komisji Nadzoru Finansowego w pierwszym półroczu 2017, odsetek osób posiadających konta IKE i IKZE wynosiło odpowiednio: 5,7% i 4% w ogóle liczby pracujących¹⁹⁶.

Konsekwencją powyższego stanu rzeczy, jest jak już wspomniano na wstępie, niewielka efektywność systemu emerytalnego, ściśle wiążąc się z terminem adekwatności dochodowej. Pojęcie to, w literaturze emerytalnej, definiuje się jako możliwość zapewnienia przez system emerytalny świadczeń w wysokości umożliwiającej utrzymanie wcześniejszego standardu życia po przejściu na emeryturę¹⁹⁷. Powszechnie przyjmowanym miernikiem adekwatności dochodowej jest stopa zastąpienia brutto, która wyraża stosunek pierwszej emerytury brutto

¹⁹⁵ *Postawy Polaków wobec finansów* – badanie Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, wrzesień 2017 r., (<http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/10199.htm>), dostęp: 12.03.2018 r.

¹⁹⁶ *Indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego w I połowie 2017 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017 r. (https://www.knf.gov.pl/?articleId=59884&p_id=18), dostęp: 12.03.2018 r.

¹⁹⁷ T. Jedynek, *Luka emerytalna a potencjał w polskich gospodarstwach domowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2017, Nr 73, s. 129.

do ostatniego wynagrodzenia brutto. System uważa się za adekwatny dochodowo, jeżeli po przejściu na emeryturę przeciętny emeryt jest w stanie zaspokoić swoje podstawowe potrzeby. Jednakże trzeba mieć na uwadze, iż pojęcie dobrobytu indywidualnie dla każdego oznaczają inne potrzeby materialne.

Trudności w sprecyzowaniu optymalnej stopy zastąpienia sprawiają również zróżnicowane potrzeby emerytów w zależności od fazy starości. Rezultaty większości badań teoretycznych i empirycznych wskazują, iż docelowa (oczekiwana) stopa zastąpienia dla emerytów mieści się w przedziale 60-80%¹⁹⁸. Jeżeli wartość rzeczywistej stopy zastąpienia jest niższa od docelowej to mamy do czynienia z występowaniem luki emerytalnej. Lukę emerytalną można określić więc, jako różnicę między pożądaną wysokością emerytury, a poziomem realnego świadczenia otrzymywanego z zgromadzonych środków¹⁹⁹.

Według szacunków Aviva z 2016 roku, aktualna stopa zastąpienia w Polsce jest jedną z najwyższych w Europie, kształtując się na poziomie 54%, aczkolwiek prognozuje się spadek do 37% w 2047 roku²⁰⁰. Z powyższej analizy, można wywnioskować, że luka emerytalna w Polsce będzie mieć tendencje wzrostową, która jest konsekwencją m. in. zjawisk demograficznych i społecznych przedstawionych powyżej. Z kolei z badań przeprowadzonych przez OECD w 2015, w których przyjęto jeszcze 67 jako wiek przejścia na emeryturę wynika, iż stopa zastąpienia była na poziomie 54%, estymując spadek do 43% w 2061 roku dla przeciętnie zarabiających uczestników systemu. Jednakże, najnowszy opublikowany raport OECD w 2017 roku, w którym uwzględniono obniżenie wieku emerytalnego, kalkuluje stopę zastąpienia w wartości 37,2% dla mężczyzn oraz 35,3% dla kobiet²⁰¹. Zatem, bezspornie można stwierdzić, że obecnie występująca luka emerytalna w Polsce wynosi ok. 20-30% w zależności od przyjętej oczekiwanej stopy zastąpienia brutto i będzie ulegać zwiększeniu w kolejnych latach.

Co więcej, na podstawie raportów OECD można wywnioskować, że powrót do pierwotnego wieku przejścia na emeryturę tj. odpowiednio 65 i 60 dla mężczyzn i kobiet

---

¹⁹⁸ *Ibidem*, s. 130.

¹⁹⁹ J. Rutecka, *Świadczenia emerytalne a zaspokajanie podstawowych potrzeb w okresie dezaktywizacji zawodowej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”, nr 8/2015, s. 193.

²⁰⁰ *Mind The Gap report*, Aviva, wrzesień 2016 r.

(<https://www.aviva.com/social-purpose/thought-leadership/europe-pensions-gap/>), dostęp: 12.03.2018 r.

²⁰¹ *Pensions at Glance 2017 OECD and G20 Indicators*, OECD 2017 r.

(http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-at-a-glance_19991363)   dostęp: 18.03.2018 r.

stawia obecnych jak i przyszłych emerytów w znacznie gorszej sytuacji materialnej, istotnie powiększając szacunki luki emerytalnej. W związku z przejściem na system zdefiniowanej składki w 1999 roku, występowanie tak wysokiej luki emerytalnej dotknie przede wszystkim osoby, które miały najkrótszy staż pracy, najniższe zarobki lub w okresie późnej starości będą charakteryzowały się niedołęstwem, co zwiększa koszty utrzymania²⁰². Nie ulega wątpliwości, więc że będzie znacznie dotkliwsza i powszechna wśród kobiet, co widać w stopach zastąpienia oszacowanych przez OECD.

Redukcja luki emerytalnej, a co się z tym wiąże zapewnienie optymalnych dochodów w czasie dezaktywacji zawodowej jest kluczowym wyzwaniem dla panujących władz. Drogi rozwiązania lub możliwości umniejszania skali luki są zasadniczo dwie. Pierwszą z nich jest przeprowadzenie pełnej reformy parametrycznej lub strukturalnej części obowiązkowej systemu, która jest kontrolowana przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych²⁰³. Ważną przesłanką do podjęcia działań w tym kierunku są regularnie napływające informacje o permanentnym deficycie Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, który jest finansowany z państwowego budżetu, powiększając tym samym dług publiczny. Jednakże według badań drugą, skuteczniejszą, korzystniejszą dla budżetu oraz przede wszystkim zwawszą metodą na pokrycie luki jest wdrożenie nowych rozwiązań w zakresie dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego, czyli III filaru. Wychodząc naprzeciw, rząd przedstawił projekt ustawy wprowadzający nową możliwość oszczędzania środków na poczet przyszłych emerytur. Pracownicze Plany Kapitałowe (w skrócie PPK), bo tak nazywa się nowa forma wchodząca w ramy III filaru, zostanie szczegółowo omówiona i zanalizowana w dalszej części opracowania.

6.3. Funkcjonowanie Pracowniczych Planów Kapitałowych – podstawowe założenia²⁰⁴

Pracownicze Plany Kapitałowe mają pełnić bardzo istotną rolę w polskim systemie emerytalnym. Z założenia uczestnictwo osób aktywnych zawodowo w tym programie ma zwiększyć stopę zastąpienia brutto, w związku z tym wysokość wypłat w okresie emerytury nie

²⁰² J. Rutecka, op. cit., s. 195.

²⁰³ T. Jedynek, op. cit., s. 134.

²⁰⁴ Rozdział opracowano na podstawie *Projekt Ustawy o Pracowniczych Planach Kapitałowych* oraz *Uzasadnienie PPK* (<https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r19972221002,Projekt-ustawy-o-pracowniczych-planach-kapitalowych.html>), dostęp: 10.03.2018 r.

powinny tak dalece odbiegać od zarobków z tytułu wykonywanej pracy. Projekt skierowany jest do pracowników do 55 roku życia, po osiągnięciu tego wieku, a przed ukończeniem 70 lat udział w programie jest opcjonalny dla osób, które wystosowały odpowiednie oświadczenie i wolę uczestnictwa. Jak wypowiada się samo Ministerstwo Finansów, projekt ma być powszechny, przeznaczony do 11 mln pracujących, ale przewidywana jest partycypacja na poziomie ok. 8,5 mln osób.

Obowiązek zawarcia umowy o zarządzanie PPK z funduszem inwestycyjnym będzie leżało po stronie zatrudniającego. Powszechność w tym kierunku będzie przeprowadzana etapowo. W pierwszych latach, obowiązek zakładania PPK dla swoich pracowników będą miały tylko przedsiębiorstwa zatrudniające minimum 250 osób. Stopniowo liczba pracowników jako główne kryterium do zawierania PPK będzie maleć, aż do 01.01.2020 roku, gdy zatrudnienie jednej osoby przez okres 90 dni będzie obligowało pracodawcę do zawarcia umowy o „zarządzanie” PPK. Ustawa przewiduje możliwość zwolnienia z obowiązku zakładania PPK, jeżeli firma posiada założone w ramach swojej działalności PPE (Pracownicze Programy Emerytalne) opłacając tym samym składkę obowiązkową 3,5% na rzecz zatrudnionego.

Stronami umowy o „zarządzanie” PPK będzie pracodawca oraz instytucja finansowa, natomiast indywidualnie każdy pracownik danego przedsiębiorstwa, podlegający wpisowi do PPK, będzie stroną umowy o „prowadzenie” PPK. Wybór instytucji, która będzie odpowiedzialna za powierzone fundusze należy do pracodawcy, który po zasięgnięciu opinii od reprezentacji pracowników zawrze umowę z wybraną instytucją. Na podstawie takiej umowy będą pobierane składki i przeliczane na jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych. Zbiór instytucji tj. towarzystw funduszy inwestycyjnych, które będą posiadać uprawnienia do prowadzenia PPK będzie opublikowany na platformie portal PPK. Portal PPK będzie utworzony w celu gromadzenia, udzielania informacji, a przede wszystkim rozpowszechniania wiadomości na temat funkcjonowania systemu.

Z projektu ustawy wynika, iż gromadzenie środków będzie odbywało się do 60 roku życia zarówno dla kobiet i mężczyzn. Identyczny wiek dla obu płci w tej kwestii wynika głównie z regulacji unijnych o równym traktowaniu kobiet i mężczyzn w kwestiach dobrowolnego oszczędzania. Z racji funkcjonowania tego systemu w III filarze, najważniejszą wytyczną jest dobrowolność, jednak PPK odróżnia od innych proponowanych rozwiązań tym, że brak chęci

w uczestnictwie trzeba będzie potwierdzić stosowną deklaracją złożoną u zatrudniającego. Z tym jednak, że owa deklaracja będzie ważna tylko 2 lata, a po tym okresie, pracownik automatycznie będzie wpisywany do PPK. W celu uniknięcia ponownego wpisu, trzeba będzie odnowić oświadczenie braku zainteresowania dodatkowym oszczędzaniem, jak zakłada projekt do ostatniego dnia lutego, jednakże obowiązek o poinformowaniu uczestnika o zbliżającym się terminie składania ewentualnej rezygnacji będzie spoczywał na pracodawcy. Aby zapobiec sytuacji wymuszania przez pracodawcę składania takich deklaracji, ustawodawca przewiduje karę ograniczenia lub pozbawienia wolności do lat dwóch. Co ważne, każdy uczestnik pomimo złożonego oświadczenia będzie mógł w każdej chwili ponownie przystąpić do PPK. Dopuszczona jest również możliwość posiadania więcej niż jednego PPK adekwatnie do ilości stosunków pracy.

Zgodnie z założeniami ustawy składka podstawowa finansowana przez zatrudniającego wynosić będzie 1,5% wynagrodzenia, stanowiącego podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe. Dodatkowo, pracodawca będzie miał możliwość zwiększenia tej stawki o 2,5%, jeżeli ustali tak w umowie o zarządzanie PPK z wybraną instytucją. Maksymalna stawka finansowana przez zatrudniającego będzie mogła wynosić 4%, ustawodawca zastrzega, że stawka będzie mogła mieć różny wymiar dla poszczególnych grup w zależności od długości stażu pracy. Podmiot zatrudniający będzie mógł dokonywać również zmian w wysokości składki dodatkowej lub z niej zrezygnować za pomocą zmian w umowie o zarządzanie PPK. Druga część składki podstawowej natomiast będzie finansowana przez pracownika, minimalnie wynosząc 2%, również z możliwością zwiększenia do 4% na wniosek zainteresowanego. Podstawą wymiaru składki w tym przypadku będzie wynagrodzenie i proponowane jest potrącanie jej po opodatkowaniu i odprowadzenie przez pracodawcę. Identycznie jak w przypadku zatrudniającego, uczestnik będzie mógł w każdej chwili dokonać zmian w wysokości składki dodatkowej. Wszelkie modyfikacje w odniesieniu składki będą obowiązywać od miesiąca następującego po wprowadzonych zmianach.

Nowym, interesującym rozwiązaniem proponowanym przez władze w projekcie jest dopłata powitalna oraz systematyczne dopłaty roczne. Ustawodawca przewiduje 250 zł dopłaty do rachunku na sam początek, a w późniejszych latach 240 zł co roku, które będą finansowane z Funduszu Pracy. Jedynym wymogiem do spełnienia, aby taka dopłata do

rachunku uczestnika miała miejsce, będzie wpłata 3,5% składki należnej od 6-krotności minimalnego wynagrodzenia brutto obowiązującego w danym roku. Podmiot będzie w stanie wyliczyć ile powinien wpłacić na swój rachunek PPK, aby dostać dopłatę roczną, dzięki następującemu wzorowi: $3,5\% \times \text{wynagrodzenie brutto} \times 6$. Prawodawca zastrzega sobie jednak dopuszczalność korygowania wysokości dopłaty rocznej w drodze rozporządzenia uchwalonego przez radę ministrów. Przyczynami takich zmian może być jak podaje „istotna zmiana jej realnej wartości” czyli w tej sytuacji chodzi o zjawiska inflacyjne lub też „sytuacja finansów publicznych”. W drugim przypadku można się spodziewać radykalnej obniżki dopłaty rocznej lub nawet jej całkowitemu zatrzymaniu w wypadku problemów z wysokim deficytem budżetowym w danym roku. Co ważne w sytuacji posiadaczy więcej niż jednego PPK, dofinansowanie roczne będzie przekazywane na rachunek, który został założony jako ostatni.

W celu zapewnienia ochrony funduszom zdeponowanym na rachunkach przyszłych emerytów, projekt przewiduje komplet norm zapobiegawczych, które znacznie ograniczą ryzyko inwestycyjne. Jednym z głównych założeń jest fakt, iż jak w przypadku innych publicznych funduszy inwestycyjnych, podmioty świadczące będą podlegać szczególnym wymogom dywersyfikacji ryzyka mając na celu bezpieczeństwo i ważny charakter powierzonych środków. Aktywa funduszu inwestycyjnego będą mogły być inwestowane w aktywa w walucie polskiej lub w walutach denominowanych przez kraje Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru gospodarczego lub Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Jednakże przyjęto, że udział lokat funduszu inwestycyjnego w aktywach w walucie obcej nie może przekroczyć progu 30% w ogóle. Jest to związane z niepewnością rynku międzynarodowego a także ograniczenie możliwych strat w wyniku nieprzewidywalnych wahań kursów walutowych.

Ponadto, instytucje odpowiadające za powierzone środki będą zobligowane do prowadzenia zróżnicowanej polityki inwestycyjnej w zależności od wieku uczestnika systemu. Jak czytamy w art. 37, każdy podmiot będzie obowiązany do prowadzenia przynajmniej czterech funduszy z odmiennym ryzykiem, przydział do każdego funduszu będzie związany z potrzebą ograniczania ryzyka wraz z wiekiem członków. Jak powszechnie wiadomo, inwestycje bardziej ryzykowne charakteryzują się wyższą stopą zwrotu, dlatego ustawodawca chce zapewnić przyszłym emerytom możliwe większe zyski, a przy tym zagwarantować

bezpieczeństwo w późniejszych latach oszczędzania. Rozwiązanie takie jest bardzo istotne, ponieważ podjęcie niekorzystnych decyzji inwestycyjnych w momencie gdy członek niedawno rozpoczął aktywność zawodową, umożliwi instytucji na rekompensację strat.

Dodatkowo w celu zwiększenia zaufania wobec podmiotów finansowych, zakazane ustawowo będzie reklamowanie swoich usług, przedstawiając zafałszowany obraz instytucji lub po prostu wprowadzać uczestników w błąd. Biorąc pod uwagę publicznoprawny charakter działalności oraz kwestie, że będzie to poniekąd instytucja zaufania publicznego, będzie podlegać kontroli Komisji Nadzoru Finansowego w zakresie zgodności z prawem polskim i przewidzianym w ustawie.

Nowatorsko ujęto również dopuszczalne kwestie wypłat zaoszczędzonych pieniędzy. Sposoby wypłaty przedstawione są w szerokim wachlarzu wariantów na wniosek:

- uczestnika, po ukończeniu 60. roku życia;
- uczestnika, na cele związane z zakupem nieruchomości;
- uczestnika, w przypadku nagłego, poważnego zachorowania lub członka z jego najbliższej rodziny;
- osoby uprawnionej, w momencie śmierci uczestnika.

Pierwsza z wymienionych możliwości przewiduje jednorazową wypłatę 25%, jednakże będzie istniała możliwość wypłaty tej części środków ratalnie zgodnie z decyzją przyszłego emeryta. Pozostałe 75% środków zostanie rozłożone na 120 rat. Każdy zainteresowany inną ilością wypłat, może takiej zmiany dokonać, aczkolwiek w razie zmniejszenia liczby wypłat poniżej 120, będzie obowiązany odprowadzić podatek od dochodów kapitałowych tzw. podatek belki. Jednakże niezależnie od przyjętej ilości rat, jeżeli w przypadku wyliczeń, pierwsza miesięczna wypłata będzie poniżej 50 zł, środki te zostaną wypłacone jednorazowo. Możliwe będzie również odroczenie rozpoczęcia wypłacania z zgromadzonego kapitału, co będzie szczególnie opłacalne, zważywszy na fakt, że kapitał będzie dłużej inwestowany. Identyczny mechanizm działa w przypadku zwiększenia ilości rat, ponieważ wolniejsze wypłacanie wiąże się z dłuższą okazją do wypracowywania odsetek od pracującego kapitału. Renta wypłacana na cele emerytalne będzie mogła być również w formie świadczenia małżeńskiego, poprzez scalenie rachunków.

Warte uwagi są pozostałe przedstawione sytuacje w których będzie dopuszczone świadczenie na rzecz oszczędzającego. Każdy pracownik raz w życiu będzie mógł dokonać wypłaty 100% zgromadzonych pieniędzy na cele mieszkaniowe tj. pokrycie wkładu własnego w sytuacji zaciągniętego kredytu hipotecznego lub nabycia nieruchomości poprzez zawarcie stosownej umowy z instytucją zarządzającą PPK. Umowa ta będzie określać m.in. sposób zwracania w pełnej wysokości środków na rachunek. Termin zwrotu nie będzie mógł rozpocząć się później niż 5 lat od wypłaty, a także trwać dłużej niż 15 lat. W momencie braku spłaty w określonym terminie, uczestnik będzie zmuszony do uiszczenia podatku od dochodów kapitałowych w części w jakiej nie zostały zwrócone na rachunek.

Przewidziano także, udostępnienie kapitału w razie nagłego zachorowania na pokrycie kosztów związanych z leczeniem lub opieką. Taka sytuacja będzie obejmowała samego oszczędzającego, współmałżonka lub też dziecko. Świadczenie będzie dotyczyć do 25% zgromadzonych środków na wniosek zainteresowanego i po przedłożeniu zaświadczenia lekarskiego. Dodatkowo, prawodawca przewiduje, iż oszczędzane środki nie będą podlegać egzekucji sądowej, ale będą podlegać dziedziczeniu oraz podziałowi majątkowemu w momencie rozvodu. Pozostałe rozwiązania związane z wypłatą czy wypłatą transferową środków przedstawione w ustawie są analogiczne i podobne do rozwiązań przyjętych w innych systemach III filaru.

6.4. Wpływ Pracowniczych Planów Kapitałowych na rozmiar luki emerytalnej

W celu wnikliwej analizy wpływu omawianego rozwiązania należy przedstawić jego najmocniejsze i najslabsze strony. Na korzyść projektu przemawia przede wszystkim automatyczny, ponowny zapis kandydata co dwa lata, a także obowiązek spoczywający na każdym pracodawcy zawierania umowy o prowadzenie PPK. Biorąc pod uwagę brak świadomości i zainteresowania części pracujących na pewno zwiększy to partycypację w nowym systemie. Atrakcyjne są również innowacyjne aspekty związane z wypłatą środków, takie jak zakup mieszkania czy zabezpieczenie w przypadku choroby. Jak powszechnie wiadomo, obecnym wyznacznikiem dobrobytu jest własne mieszkanie, aktualne trendy odchodzą od współdzielenia mieszkania z rodzicami lub dziedziczenia. Dla coraz większej ilości młodych osób, najważniejszym celem jest budowa domu lub jego zakup. Możliwość

oszczędzania na przyszłość, a także wykorzystanie tych środków w celach mieszkaniowych, bez dodatkowych odsetek w momencie spłaty, powinno pozytywnie oddziaływać na popularność PPK.

Projekt wyróżnia się z pośród pozostałych form, zachęcającymi dopłatami rocznymi ze strony państwa. Stosując wzór z poprzedniego rozdziału ($6 \times \text{wynagrodzenie brutto} \times 3,5\%$) oraz przyjmując minimalne aktualne wynagrodzenie brutto na poziomie 2100 zł, należałoby odprowadzić na rachunek PPK 441 zł w ciągu roku, aby otrzymać 240 zł dopłaty z Funduszu Pracy. Bezdyskusyjnie widać, że w przypadku najmniej zarabiających, dopłaty te będą mieć niebagatelne znaczenie.

Jedną z najsłabiej prezentujących się kwestii w projekcie jest standardowa długość wypłat drugiej części (75%) zaoszczędzonej sumy w 120 ratach. Największe zapotrzebowanie emerytów na dodatkowe pieniądze koncentruje się w okresie związanym z ujawniającym się niedołatwstwem, które wiąże się z dodatkowymi wydatkami na leki czy opiekę. Proponowany 10 letni okres wypłat w stosunkowo w czasie jeszcze dobrej kondycji zdrowotnej (60-70 lat) może nie spełnić swojej pierwotnej roli, czyli poprawy dobrobytu uczestników systemu. Nie mniej jednak, należy brać pod uwagę, że zwiększenie ilości rat, spowoduje znaczne zmniejszenie świadczenia, co przełoży się na marginalnym znaczeniu dodatkowych pieniędzy w budżecie domowym emeryta. Jednym sensownym wyjściem byłoby odroczenie rozpoczęcia procesu wypłat na lata późniejszej emerytury, co przyczyniło by się na kumulacji kapitału, ze względu na dłuższy okres inwestycyjny.

Czynnikiem, który może również zniechęcać pracowników jest fakt, iż deponowane środki podlegają wspólnocie małżeńskiej i w chwili rozwodu będą podlegać podziałowi. Zwiększający się odsetek rozwodów z roku na rok może wpłynąć na negatywne postrzeganie PPK. Jednakże najbardziej kluczowym elementem przemawiającym za rezygnacją z systemu, są miesięczne opłaty, które będą obciążać pracownika. Dla osób zarabiających minimalne wynagrodzenie (2100 zł brutto w 2018 roku) dodatkowe 40-50 zł w skali miesiąca wydaje się być znacznym wydatkiem. Część osób będzie mogła z tego powodu rezygnować. Oczywiście, dodatkowe wydatki pracownika to tylko jedna strona medalu, wprowadzenie PPK zwiększy koszty prowadzenia działalności przedsiębiorców, co może odbić się nieznacznie na najmniejszych przedsiębiorstwach.

Dodatkowo chcąc lepiej przybliżyć rzeczywistość PPK, wykonano przybliżoną kalkulację środków, które wpłyną na konto emeryta. Jednakże, chcąc uprościć obliczenia, a także lepiej zobrazować znaczenie PPK, pominięto przyjęty okres 10 lat wypłat oraz podział kapitału na 25% i 75%. W obliczeniach skupiono się na kwocie jaka przypadłaby na każdy miesiąc od momentu przejścia na emeryturę (60 i 65 lat) do przewidywanego czasu trwania życia tj. 82 i 74 lata dla kobiet i mężczyzn²⁰⁵. Założono również zarobki na poziomie 4000 zł brutto, minimalną obowiązującą stawkę 3,5%, a także stałą stopę zwrotu z inwestycji na poziomie 2%. Dane zaprezentowane w tabeli 6.1 dowodzą wpływu PPK na budżet przeciętnego emeryta, co przełoży się na zmniejszenie luki emerytalnej. Jak widać, w przypadku oszczędzania przez cały okres zawodowy, wypłaty oscylowały by wokół 900 zł w przypadku mężczyzn oraz 300 zł kobiet. Tak duża rozbieżność wynika z krótszego stażu pracy kobiet oraz o 8 lat dłuższego przeciętnego trwania życia. Wyrażna jest również kwestia długości uczestniczenia w PPK, wraz z późniejszym przystąpieniem, kapitał zgromadzony w wieku emerytalnym ulega sporemu obniżeniu.

---

²⁰⁵ Dane pochodzą z GUS, (<http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/TrwanieZycia.aspx>) dostęp: 29.03.2018 r.

Tabela 6.1. Szacunkowa wielkość świadczeń z PPK

Płeć	Kobiety				Mężczyźni			
	25	35	45	55	25	35	45	55
Wiek przystąpienia do PPK	25	35	45	55	25	35	45	55
Stopa składki (%)	3,50	3,50	3,50	3,50	3,50	3,50	3,50	3,50
Zgromadzone środki (zł)	85 056,69	54 434,96	29 359,83	8 826,63	102 820,99	68 981,55	41 271,56	18 580,75
Szacunkowa miesięczna wielkość świadczenia (zł)	398,51	255,04	137,56	41,35	1041,09	698,46	417,89	188,14

Źródło: opracowanie własne na podstawie Projektu Ustawy o PPK, (<https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r19972221002,Projekt-ustawy-o-pracowniczych-planach-kapitalowych.html>) dostęp: 28.03.2018 r.

Tabela 6.2. Stosunek świadczenia PPK do ostatniego wynagrodzenia

Płeć	Kobiety				Mężczyźni			
	25	35	45	55	25	35	45	55
Wiek	25	35	45	55	25	35	45	55
Aktualna kwota miesięcznego wynagrodzenia brutto (zł)	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000	4000
Średni roczny współczynnik wzrostu wynagrodzeń (%)	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Przybliżona wartość ostatniego wynagrodzenia przed przejściem na emeryturę (zł)	11255,45	8375,11	6231,87	4637,10	13048,15	9709,05	7224,44	5375,67
Szacunkowa wielkość świadczenia z środków PPK (zł)	398,51	255,04	137,56	41,35	1041,09	698,46	417,89	188,14
Stosunek świadczenia z PPK do ostatniego wynagrodzenia (%)	3,54	3,05	2,21	0,89	7,98	7,19	5,78	3,50

Źródło: opracowanie własne.

Ponadto, aby zobrazować rozmiar wpływu PPK na lukę emerytalną, skonfrontowano wielkość świadczeń z PPK z wysokością wynagrodzeń przed odejściem na emeryturę. W obliczeniach uwzględniono indywidualny wzrost wynagrodzeń oraz zmieniającą się wartość pieniądza w czasie, a co za tym idzie zmieniającą się wielkość wynagrodzenia na przestrzeni lat (przyjęto roczny współczynnik wzrostu płac na poziomie 3%). W obliczeniach przyjęto dla każdego wariantu, niezależnie od wieku, początkowe zarobki na poziomie 4000 zł brutto oraz założono, iż w tym samym momencie hipotetyczna osoba przystępuje do PPK. Jak wspomniano wcześniej, najczęstszym miernikiem jest stopa zastąpienia brutto, której optymalna wartość oscyluje wokół 70% oraz luka na poziomie 20-30%. Obliczenia w tabeli 6.2 prezentują jaki będzie stosunek miesięcznego świadczenia z PPK do ostatniego wynagrodzenia, czyli o ile % zmniejszy lukę emerytalną. Zaprezentowane dane świadczą o marginalnym i niewystarczającym pokryciu luki.

6.5. Podsumowanie

Powyższe badania nad projektem ustawy o PPK, pozwalają na sformułowanie szeregu wniosków badawczych. Po pierwsze, przedstawiona charakterystyka luki emerytalnej dowodzi, iż jej rozmiary będą ulegać stopniowemu zwiększaniu, której powodem są m. in. problemy demograficzne i społeczne przedstawione w pierwszym rozdziale. Po drugie, przedstawiony projekt przez władze jest innowacyjnym i wartym uwagi rozwiązaniem, niestety jego znaczenie w przypadku pokrycia luki będzie niewystarczające. Po trzecie, co najważniejsze, po zanalizowaniu PPK, nie ulega wątpliwości twierdzenie, że każda osoba aktywna zawodowo powinna we własnym zakresie zabezpieczyć się przed ryzykiem długowieczności. Niestety znaczna część społeczeństwa polskiego wykazuje się brakiem zainteresowania własną sytuacją materialną po przejściu na emeryturę. Wynika to przede wszystkim z braku świadomości o złej kondycji systemu w Polsce, chociaż nie mniejszy wpływ ma mentalność i uwarunkowania kulturowe. W związku z powyższymi wnioskami, wszystkie cele badawcze przedstawione na wstępie zostały osiągnięte.

Mając na uwadze problemy demograficzne i ekonomiczne naszego państwa, a także rozwiązania przyjęte w projekcie ustawy o Pracowniczych Planach Kapitałowych, stwierdzono że brak jest podstaw do odrzucenia postawionej we wstępie hipotezy badawczej. Oznacza to,

że zmiany proponowane przez rząd w zakresie wprowadzenia PPK będą miały wpływ na zmniejszenie rozmiarów luki emerytalnej w Polsce. Nie można jednak oczekiwać, że PPK umożliwią całościowe rozwiązanie problemu. Jednakże, zdaniem autora, proponowana forma oszczędzania na przyszłość jest zachęcająca zwłaszcza, iż dodatkowe oszczędzanie dla ludzi wchodzących na rynek pracy jest jedynym zabezpieczeniem niskich stóp zastąpienia z części obowiązkowej.

W kontekście przeprowadzonych badań trzeba jednak zauważyć, iż wszelkie analizy były przeprowadzane w odniesieniu do sytuacji aktualnej oraz w okresie rozkwitu gospodarczego. Historia pokazuje, że każda gospodarka charakteryzuje się dużą cyklicznością, a także przejściowymi kryzysami gospodarczymi, które mogą negatywnie wpłynąć na nasze oszczędności deponowane na rachunkach, które będą inwestowane chociażby na giełdzie, odznaczająca się wysokim ryzykiem inwestycyjnym. Jak można przewidywać 2% stopa zwrotu z inwestycji w długim okresie może nie być wystarczająca.

Podsumowując przeprowadzone badania, warto odnotować, że mogą one stanowić przyczynek do dalszych pogłębionych badań nad funkcjonowaniem PPK. Przykładowo kluczową sprawą jest powszechność udziału w projekcie. Biorąc pod uwagę niski współczynnik uczestnictwa w pozostałych rozwiązaniach filaru trzeciego, interesujące będą wyniki badań nad zainteresowaniem PPK. Należy wziąć pod uwagę automatyczny zapis co dwa lata oraz przewidziane kary grzywny i pozbawienia wolności nakładane na pracodawców gdyby występowały wymuszenia na pracownikach w celu odstąpienia od PPK. Inną sprawą, nad którą można się zastanawiać to zainteresowanie składką dodatkową wśród partycypujących. Jak pokazuje historia naszego systemu emerytalnego, mały odsetek ludzi jest zainteresowany dodatkowym oszczędzaniem, a jeżeli już jest to wpłacane są głównie składki podstawowe. Wysokie zainteresowanie składką dodatkową PPK świadczyłoby o zaufaniu do projektu oraz wpłynęłoby na wielkość luki emerytalnej. Równie ważną kwestią, która może stanowić potencjalny dalszy kierunek badań w tym temacie są procesy inflacyjne, które mogą realnie zagrażać naszemu kapitałowi, ponieważ ustawodawca nigdzie nie ujął rozwiązania w takiej sytuacji.

Rozdział 7.

Wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego na sytuację ekonomiczną seniorów w Polsce

Klaudia Soluch*

7.1. Wprowadzenie

Od 2011 roku liczba ludności w Polsce systematycznie spada. W latach 2011-2016 liczba ludności spadła o około 105 tysięcy osób i w 2016 roku wynosiła 38,4 mln²⁰⁶. Jedną z głównych przyczyn zmniejszania się liczby ludności w Polsce jest spadek liczby urodzeń. W latach 1990 - 2016 roku liczba urodzeń spadła o 168 256 osób rocznie, czyli o 30,5%.²⁰⁷ Ponadto wydłuża się długość życia Polaków. Przeciętne trwanie życia kobiet w latach 1990 – 2016 wzrosło o 6,7 lat i w 2016 roku wynosiło 81,9 lat, natomiast przeciętne trwanie życia mężczyzn w tym czasie wzrosło o 7,7 lat i w 2016 roku wynosiło 73,9 lat²⁰⁸.

Efektem spadku liczby urodzeń i wydłużającego się przeciętnego trwania życia jest proces starzenia się społeczeństwa. Proces starzenia się ludności polega na wzroście udziału osób starszych w społeczeństwie przy jednoczesnym spadku udziału dzieci²⁰⁹.

W latach 1990 - 2016 liczba osób w wieku emerytalnym w Polsce zwiększyła się o 2,88 mln i w 2016 roku wynosiła 7,76 mln, co stanowiło 20,2% ogólnej liczby ludności Polski²¹⁰. Zgodnie z prognozami GUS liczba osób starszych nadal będzie systematycznie wzrastać

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

²⁰⁶ *Ludność i ruch naturalny w 2016 r.*, GUS, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa 2017, s. 3, www.stat.gov.pl, data dostępu: 01.02.2018 r.

²⁰⁷ *Urodzenia w latach 1970-2016*, GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 01.02.2018 r.

²⁰⁸ *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2016 r., Stan w dniu 30 XII 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017, s. 48, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.02.2018 r.

²⁰⁹ P. Błądowski, B. Szatur-Jaworska, Z. Szweda-Lewandowska, P. Kubicki, *Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2012, s. 16, www.senior.gov.pl, data dostępu: 02.02.2018 r.

²¹⁰ *Stan i struktura ludności według wieku w latach 1989-2016*, GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 04.02.2018 r.

i w 2050 roku ich udział w polskim społeczeństwie będzie wynosić 36,5%²¹¹. W wyniku wydłużającego się przeciętnego trwania życia okres pobierania świadczeń emerytalnych przez osoby starsze zdecydowanie się wydłuży. Będzie miało to wpływ na spadek wartości wypłacanych emerytur i w konsekwencji na pogarszającą się sytuację ekonomiczną seniorów.

W 2016 roku 3,9% emerytów żyło poniżej granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)²¹². Ponadto stopa zastąpienia obniża się z każdym rokiem. Zgodnie z raportem Komisji Europejskiej stopa zastąpienia w 2013 roku wynosiła 53%, natomiast w 2060 roku będzie wynosić 28,7%²¹³.

Starzenie się polskiego społeczeństwa i ubóstwo gospodarstw domowych seniorów sprawiają, że osoby starsze będą poszukiwać dodatkowego źródła utrzymania. Jednym z tych źródeł może być odwrócony kredyt hipoteczny.

Problem badawczy tej pracy można zaprezentować w postaci poniższych pytań: Jak wygląda sytuacja ekonomiczna seniorów w Polsce? Jakie są główne źródła utrzymania osób starszych w Polsce? Z jakich instytucji Polacy pobierają emerytury? Jakie są wysokości tych świadczeń? Jakich wysokości świadczeń będą mogli oczekiwać potencjalni kredytobiorcy z odwróconego kredytu hipotecznego? Od czego będą zależeć wysokości tych świadczeń i jaki będą miały wpływ na budżety domowe osób starszych? Na podstawie tych pytań sformułowano następującą hipotezę badawczą: Świadczenia wypłacane w ramach odwróconego kredytu hipotecznego w znacznym stopniu będą mogły poprawić sytuację ekonomiczną osób starszych w Polsce.

W celu weryfikacji tej hipotezy za główne cele pracy przyjęto: przedstawienie sytuacji ekonomicznej seniorów w Polsce, symulację świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego, zbadanie wpływu świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego na budżety gospodarstw domowych seniorów.

W artykule dokonano analizy danych zawartych w raportach Głównego Urzędu Statystycznego, Krajowego Rejestru Długów oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

---

²¹¹ *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014, s. 135, www.stat.gov.pl, data dostępu: 04.02.2018r.

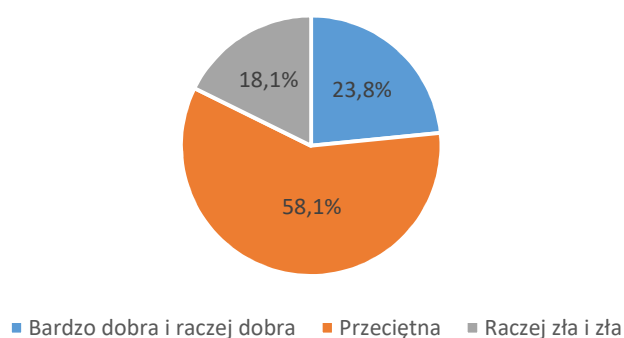
²¹² *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017, s. 11, www.stat.gov.pl, data dostępu: 04.02.2018 r.

²¹³ *The 2015 Ageing Report, European Commission, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*, European Economy 3/2015, s. 359, www.ec.europa.eu, data dostępu: 10.02.2018 r.

Symulację świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego wykonano wykorzystując rachunek rent życiowych, tablice trwania życia z 2015 roku oraz dane zawarte w *Ogólnopolskim raporcie o kredytach mieszkaniowych i cenach transakcyjnych nieruchomości*²¹⁴.

7.2. Sytuacja ekonomiczna seniorów w Polsce

Seniorzy, czyli osoby w wieku emerytalnym, stanowią obecnie około 20% polskiego społeczeństwa. Ich głównym źródłem utrzymania są emerytury i renty. Na rysunku 7.1 przedstawiono subiektywną ocenę sytuacji materialnej gospodarstw domowych emerytów i rencistów.

Rysunek 7.1. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych emerytów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Emerytury i renty w 2016r.*, GUS, Warszawa 2017, www.stat.gov.pl, data dostępu: 05.02.2018 r.

Większość gospodarstw domowych emerytów i rencistów ocenia swoją sytuację jako przeciętną. 23,8% uważa, że ich sytuacja materialna jest bardzo dobra i raczej dobra. Niepokojące jest to, że aż 18,1% tych gospodarstw ocenia swoją sytuację materialną jako raczej złą i złą. Powodem występowania wysokiej liczby gospodarstw domowych ze złą sytuacją materialną może być zakończenie aktywności zawodowej przez seniorów i utrzymywanie się wyłącznie z niezarobkowych źródeł utrzymania, które często zapewniają niski dochód. Tabela 7.1 przedstawia główne źródła dochodów osób starszych w Polsce.

²¹⁴ *Ogólnopolski raport o kredytach mieszkaniowych i cenach transakcyjnych nieruchomości*, Raport AMRON–SARFIN, 3/2016, listopad 2016, s. 11, www.zbp.pl, data dostępu: 05.02.2018 r.

Tabela 7.1. Główne źródła dochodów osób starszych w Polsce

Źródło dochodu	Odsetek osób starszych
Dochód z pracy	9,4%
Dochód ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i świadczeń pozostałych	86,5%
w tym z:	
- emerytur	71,9%
- rent	11,7%
Dary od osób prywatnych	3,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja gospodarstw domowych w 2016 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2017, s. 1, www.stat.gov.pl, data dostępu: 05.02.2018r.

Niewielki jest odsetek pracujących seniorów – jedynie 9,4% dochodów osób starszych uzyskano z pracy. Natomiast głównym źródłem dochodu są emerytury i renty, czyli świadczenia z ubezpieczeń społecznych. Tabela 7.2 przedstawia instytucje wypłacające emerytury i renty w Polsce i liczbę osób otrzymujących świadczenia z tychże instytucji. ZUS wypłaca aż 82% wszystkich wypłacanych emerytur i rent w Polsce. Kolejną instytucją jest KRUS – wypłaca 13% emerytur i rent w Polsce. MON, MSWiA, MS wypłacają niewielki ułamek emerytur i rent.

Tabela 7.2. Przeciętna liczba emerytów i rencistów według instytucji wypłacających świadczenia w 2016 roku (w tys.)

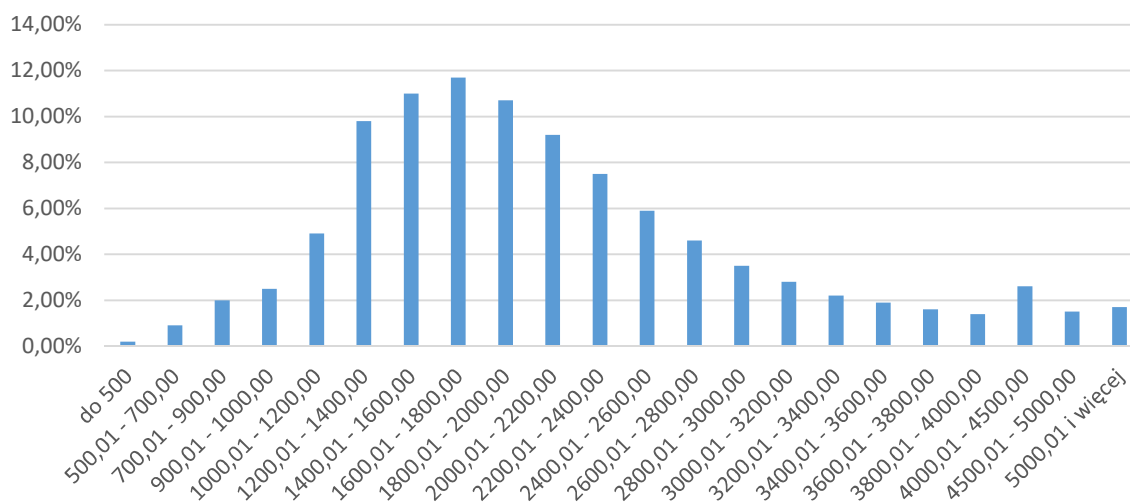
Instytucja wypłacająca świadczenia	Liczba osób pobierających świadczenia
Zakład Ubezpieczeń Społecznych	7 312,8
Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	1 194,4
Ministerstwo Obrony Narodowej	163,5
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	206,1
Ministerstwo Sprawiedliwości	32,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Emerytury i renty w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017, www.stat.gov.pl, data dostępu: 08.02.2018 r.

Najwięcej seniorów pobiera emerytury z ZUS. Przeciętne świadczenie emerytalne

z ZUS w marcu 2017 roku wyniosło 2 085,60 zł²¹⁵. Rysunek 7.2 przedstawia strukturę emerytów otrzymujących emerytury z ZUS według wysokości świadczeń.

Rysunek 7.2. Struktura emerytów, którym ZUS wypłaca emerytury według wysokości świadczeń – marzec 2017r.

Źródło: *Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji i podwyższeniu świadczeń najniższych w marcu 2017 roku*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych, Warszawa 2017, s. 9, www.zus.pl, data dostępu: 9.02.2018 r.

Najwięcej emerytów pobiera świadczenia z ZUS w wysokości 1600 - 1800 zł - aż 11,7%. Natomiast 5,6% emerytów otrzymuje świadczenia poniżej najniższego gwarantowanego świadczenia emerytalnego z ZUS, które od 1 marca 2017 roku wynosi 1000zł²¹⁶. Są to głównie osoby posiadające za krótki staż pracy. Liczba osób pobierających emerytury rośnie wraz ze wzrostem świadczenia do kwoty 1800 zł. Powyżej 1800 zł im większe świadczenie tym mniej osób je otrzymuje. Jedyny wyjątek stanowią świadczenia w przedziale kwotowym 4000 – 4500 zł, które są pobierane przez 2,6% emerytów oraz świadczenia powyżej 5000zł, które pobiera 1,70% emerytów.

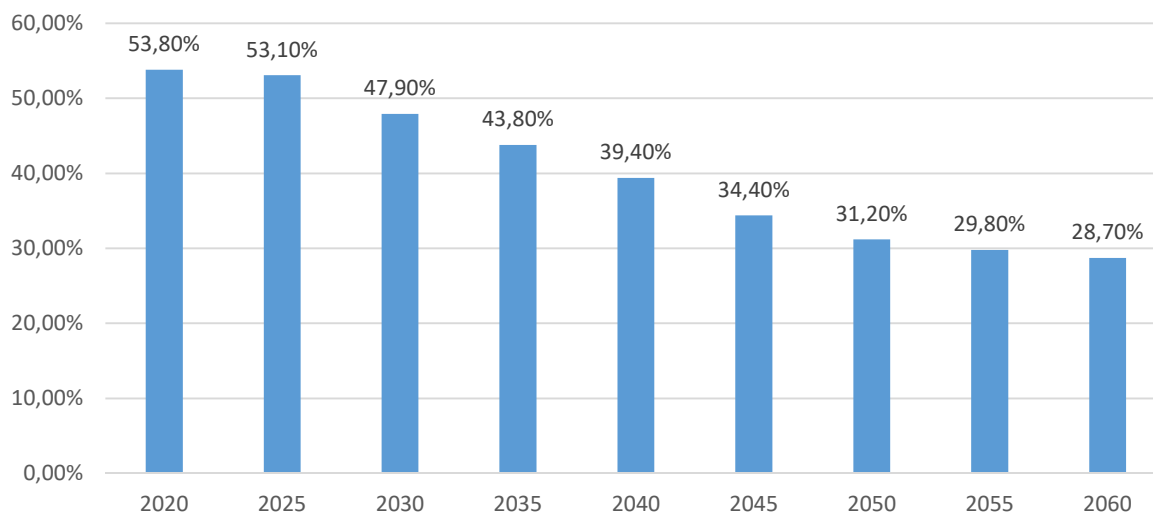
Powyższe dane wskazują, że większość emerytów otrzymuje świadczenia na poziomie wystarczającym do godnego życia. Jednak zgodnie z prognozami stopa zastąpienia będzie się zmniejszać z każdym rokiem. Oznacza to coraz trudniejszą sytuację materialną emerytów. Stopa zastąpienia to relacja pomiędzy wartością pierwszego świadczenia emerytalnego do

²¹⁵ *Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji i podwyższeniu świadczeń najniższych w marcu 2017 roku*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych, Warszawa 2017, s. 19, www.zus.pl, data dostępu: 9.02.2018 r.

²¹⁶ Emerytury i renty, www.zus.pl, data dostępu: 10.02.2018 r.

wartości wynagrodzenia otrzymanego bezpośrednio przed przejściem na emeryturę²¹⁷.

Wykres 3 przedstawia prognozowaną przeciętną stopę zastąpienia w Polsce kolejnych latach.

Rysunek 7.3. Prognozowa stopa zastąpienia w Polsce do 2060 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *The 2015 Ageing Report, European Commission, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*, European Economy 3/2015, s. 359, www.ec.europa.eu, data dostępu: 10.02.2018 r.

W 2020 emerytury będą stanowić przeciętnie 53,8% ostatniego wynagrodzenia. Między rokiem 2020 a 2060 stopa zastąpienia spadnie o 25,10 punktów procentowych i w 2060 roku będzie wynosić jedynie 28,7%. Oznacza to, że emerytura osób urodzonych w latach 90. XX wieku nie będzie stanowić nawet 30% ostatniego wynagrodzenia tych ludzi. Spadek wartości wypłacanych emerytur będzie wynikać z formuły zdefiniowanej składki i wydłużającego się trwania życia. W Polsce funkcjonuje system zdefiniowanej składki, w którym wysokość emerytury stanowi kwota zgromadzonych składek podzielona przez tzw. średnie dalsze trwanie życia²¹⁸. Polacy żyją coraz dłużej, a to oznacza, że suma zgromadzonych składek będzie dzielona przez coraz większą liczbę lat.

Malejąca z każdym rokiem stopa zastąpienia powinna zachęcić ludzi do oszczędzania na emeryturę. Jednak zgodnie z raportem *Świadomość „emerytalna” Polaków 78,5%* społeczeństwa nie podejmuje żadnych działań mających zapobiec pogorszeniu materialnego

²¹⁷ *Wysokość emerytur w nowym systemie ubezpieczeń społecznych*, Urząd Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych, Departament Analiz, Komunikacji Społecznej i Informacji, Warszawa 2003, s. 35.

²¹⁸ L. Jabłońska-Porzuczek, W. Łuczka, *Powszechny system emerytalny a aktywność zawodowa emerytów*, Difin, Warszawa 2016.

standardu życia na emeryturze, a 39,5% Polaków nie myśli w ogóle o emeryturze²¹⁹. Ponadto spada odsetek Polaków oszczędzających na emeryturę – w 2015 roku 21% Polaków oszczędzało na emeryturę, a w 2017 jedynie 8%²²⁰. Biorąc pod uwagę badania przeprowadzone przez TNS Polska dla Nationale-Nederlanden niskie zarobki są głównym powodem nieoszczędzania na emeryturę (62% badanych)²²¹. Jednak zgodnie z danymi GUS sytuacja materialna Polaków poprawia się. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę ciągle wzrasta i powiększa się nadwyżka dochodów nad wydatkami²²². Daje to gospodarstwom domowym większe możliwości oszczędzania. Z tego powodu brak skłonności do oszczędzania na emeryturę nie może być tłumaczony jedynie sytuacją dochodową Polaków.

Polacy uważają, że to państwo powinno się zatroszczyć o przyszłe emerytury – aż 26% respondentów w badaniu TNS Polska dla Nationale-Nederlanden wskazuje to jako powód braku oszczędności emerytalnych. Jednak tylko 9% badanych wierzy, że emerytury z ZUS wystarczą do zapewnienia odpowiednich warunków życia²²³. Niski jest również poziom wiedzy ekonomicznej Polaków. Aż 37% społeczeństwa twierdzi, że nie posiada żadnej wiedzy na temat produktów emerytalnych, a 34% sądzi, że posiada jedynie podstawową wiedzę. Ponadto 86% Polaków nie zna żadnych produktów finansowych umożliwiających oszczędzanie w III filarze²²⁴.

Brakowi oszczędności emerytalnych towarzyszy coraz większe zadłużenie osób starszych. Wykres 4 przedstawia zadłużenie emerytów w ciągu ostatnich kilku lat według danych Krajowego Rejestru Długów. Zadłużenie emerytów wzrasta z każdym rokiem. W 2013 roku zadłużenie osób starszych wynosiło 728,41 milionów złotych i w ciągu 4 lat wzrosło o 2 140,1 milionów złotych, czyli prawie czterokrotnie. W KRD notowanych jest 233 171

²¹⁹ J. Czapiński, M. Góra, *Świadomość „emerytalna” Polaków*, Warszawa 2016, Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego, s. 10, www.efcongres.com, data dostępu: 10.02.2018r.

²²⁰ *Postawy Polaków wobec finansów*, Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowym i Fundacji Think!, październik 2017, s. 5, www.citibank.pl, data dostępu: 10.02.2018r.

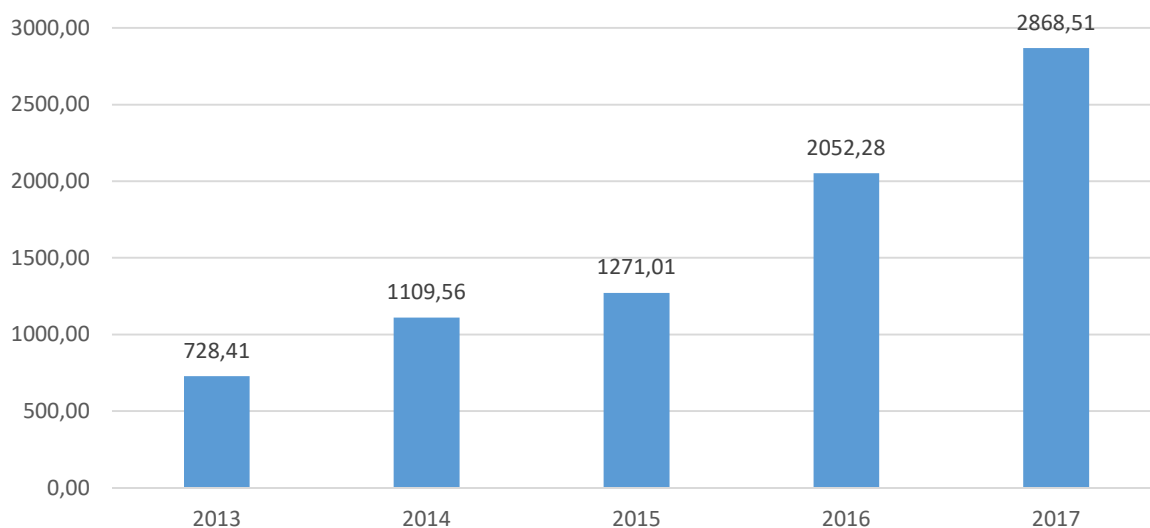
²²¹ *Skłonność Polaków do dodatkowego oszczędzania na emeryturę – mit czy rzeczywistość?*, marzec 2016, TNS Polska dla Nationale-Nederlanden, s.9, www.tnsglobal.pl, data dostępu: 13.02.2018r.

²²² *Sytuacja gospodarstw domowych w 2016 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2017, s. 1, www.stat.gov.pl, data dostępu: 14.02.2018r.

²²³ *Skłonność Polaków do dodatkowego...*, op.cit., s. 9.

²²⁴ E. Leśna-Wierszołowicz, *Świadomość emerytalna Polaków*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 475, 2017, s.165-167.

emerytów. Oznacza to, że średni dług emeryta wynosi 12 302,17 zł. Powodami zadłużenia emerytów są między innymi: niewystarczające dochody, śmierć współmałżonka i zaciąganie zobowiązań dla młodszych członków rodziny.

Rysunek 7.4. Zadłużenie emerytów w kolejnych latach (w mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Zadłużone jest życie staruszka – emeryci toną w długach*, www.krd.pl, data dostępu: 12.02.2018 r.

Pomimo zadłużenia osób starszych i zmniejszającej się stopy zastąpienia sytuacja materialna gospodarstw domowych seniorów na tle innych gospodarstw jest relatywnie dobra. W Polsce w 2016 roku poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę wyniósł 1475 zł, natomiast poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwach domowych emerytów wyniósł 1569 zł, czyli był o 6% wyższy²²⁵. Jednak wydatki gospodarstw domowych osób starszych są wyższe niż innych gospodarstw. Jest to szczególnie widoczne w przypadku jednoosobowych gospodarstw seniorów. Przeciętne miesięczne wydatki na jedną osobę w tych gospodarstwach są o 45% wyższe niż przeciętne miesięczne wydatki na jedną osobę w innych gospodarstwach²²⁶. W kolejnych latach wydatki osób starszych będą wzrastać, jest to związane z nowymi potrzebami osób starszych m.in. opieką długoterminową, którą rodzina będzie zapewniać w coraz mniejszej skali.

²²⁵ *Sytuacja gospodarstw domowych...*, op. cit., s. 3.

²²⁶ *Informacja o sytuacji osób starszych...*, op. cit., s. 7.

7.3. Symulacja świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego

Odwrócony kredyt hipoteczny nie jest jak na razie oferowany w Polsce. Podstawą prawną do oferowania tego typu produktów jest Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym²²⁷. Jednak żaden bank, do chwili obecnej, nie zdecydował się na wprowadzenie tego typu produktu. Wykorzystując rachunek rent życiowych policzono szacunkowe wartości świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego jakich mogą spodziewać się potencjalni kredytobiorcy. Wartości świadczeń zostały obliczone w zależności od następujących zmiennych: wartość nieruchomości, wiek i płeć kredytobiorcy, długość wypłaty świadczeń, częstotliwość wypłaty świadczeń.

Wzór na wartość renty terminowej²²⁸ n-letniej pobieranej przez osobę w wieku x na początku każdego roku²²⁹:

$$b = \frac{RW * \alpha}{\ddot{a}_{x:\bar{n}}}$$

gdzie:

b – wysokość rocznego terminowego świadczenia uzyskiwanego przez osobę x-letnią,

$RW * \alpha$ – kwota odwróconego kredytu hipotecznego wyznaczona jako część wartości rynkowej nieruchomości w chwili zawierania umowy odwróconego kredytu hipotecznego (w wielu krajach kwota ta wynosi 50% wartości rynkowej nieruchomości w chwili zawierania umowy),

$$\ddot{a}_{x:\bar{n}} = \sum_{k=0}^{n-1} v^k {}_k p_x$$

${}_k p_x$ – prawdopodobieństwo przeżycia przez osobę w wieku x dalszych k lat,

v – czynnik dyskontujący:

$$v = \frac{1}{1+r}$$

²²⁷ Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym (Dz.U. 2014 poz. 1585).

²²⁸ Zgodnie z artykułem 7 Ustawy z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym (Dz.U. 2014 poz. 1585) wypłata oznaczonej kwoty środków pieniężnych następowałaby jednorazowo albo w ratach przez okres określony w umowie (nie dłużej jednak niż do dnia śmierci kredytobiorcy). Dlatego też do obliczenia świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego wykorzystano wzór na wartość renty terminowej, a nie dożywotniej.

²²⁹ P. Kowalczyk-Rólczyńska, T. Rólczyński, *Odwrócony kredyt hipoteczny – dodatkowe źródło zabezpieczenia emerytalnego*, „Wiadomości ubezpieczeniowe”, nr 3/2014, s. 141-142.

r – stopa procentowa.

Obliczenia wykonano korzystając z tablic trwania życia dla mężczyzn i dla kobiet w 2015 roku²³⁰ i średniego oprocentowania kredytu hipotecznego w 2015 roku, które wynosiło 3,52%²³¹. Za α przyjęto 0,5.

W obliczeniach nie wzięto pod uwagę prowizji oraz innych kosztów inkasowanych przez bank, kosztów ubezpieczenia nieruchomości, indeksacji wypłacanych świadczeń.

Tabela 7.3 przedstawia wartość świadczeń terminowych z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 15 lat, natomiast tabela 7.4 przedstawia wartość świadczeń terminowych z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 20 lat.

Tabela 7.3. Wartość świadczeń terminowych z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 15 lat (w PLN)

Wartość nieruchomości	Płeć kredytobiorcy	Częstotliwość wypłaty świadczeń	Wiek kredytobiorcy			
			65 lat	70 lat	75 lat	80 lat
200 000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	8893,79	9481,45	10660,53	12812,61
		Miesięczne świadczenie	741,15	790,12	888,38	1067,72
	Mężczyzna	Roczne świadczenie	9965,50	10895,55	12449,69	14913,00
		Miesięczne świadczenie	830,46	907,96	1037,47	1242,75
300 000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	13340,68	14222,17	15990,80	19218,92
		Miesięczne świadczenie	1111,72	1185,18	1332,57	1601,58
	Mężczyzna	Roczne świadczenie	14948,24	16343,32	18674,54	22369,50
		Miesięczne świadczenie	1245,69	1361,94	1556,21	1864,13
500 000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	22234,47	23703,62	26651,33	32031,53
		Miesięczne świadczenie	1852,87	1975,30	2220,94	2669,29

²³⁰ *Trwanie życia w 2015 r.*, GUS, Warszawa 2016, s. 62-65, www.stat.gov.pl, data dostępu: 14.02.2018 r.

²³¹ Obliczono na podstawie danych zawartych w: *Ogólnopolski raport o kredytach...*, op. cit., s. 11.

	Mężczyzna	Roczne świadczenie	24913,74	27238,86	31124,23	37282,50
		Miesięczne świadczenie	2076,15	2269,91	2593,69	3106,88
700 000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	31128,26	33185,06	37311,86	44844,15
		Miesięczne świadczenie	2594,02	2765,42	3109,32	3737,01
	Mężczyzna	Roczne świadczenie	34879,24	38134,41	43573,92	52195,50
		Miesięczne świadczenie	2906,60	3177,87	3631,16	4349,63

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7.4. Wartość świadczeń terminowych z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 20 lat (w PLN)

Wartość nieruchomości	Płeć kredytobiorcy	Częstotliwość wypłaty świadczeń	Wiek kredytobiorcy			
			65 lat	70 lat	75 lat	80 lat
200 000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	7751,34	8550,19	10007,38	12452,33
		Miesięczne świadczenie	645,95	712,52	833,95	1037,69
	Mężczyzna	Roczne świadczenie	8985,34	10127,78	11929,81	14632,54
		Miesięczne świadczenie	748,78	843,98	994,15	1219,38
300 000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	11627,01	12825,29	15011,07	18678,49
		Miesięczne świadczenie	968,92	1068,77	1250,92	1556,54
	Mężczyzna	Roczne świadczenie	13478,01	15191,67	17894,72	21948,82
		Miesięczne świadczenie	1123,17	1265,97	1491,23	1829,07
500 000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	19378,35	21375,48	25018,45	31130,82
		Miesięczne świadczenie	1614,86	1781,29	2084,87	2594,24
	Mężczyzna	Roczne świadczenie	22463,35	25319,45	29824,53	36581,36

		Miesięczne świadczenie	1871,95	2109,95	2485,38	3048,45
700000 zł	Kobieta	Roczne świadczenie	27129,7	29925,68	35025,83	43583,15
		Miesięczne świadczenie	2260,81	2493,81	2918,82	3631,93
	Mężczyzna	Roczne świadczenie	31448,69	35447,23	41754,34	51213,91
		Miesięczne świadczenie	2620,72	2953,94	3479,53	4267,83

Źródło: opracowanie własne.

Występują duże różnice w kwotach potencjalnych świadczeń. Świadczenia wypłacane kobietom są niższe od świadczeń wypłacanych mężczyznom, ponieważ kobiety żyją przeciętnie dłużej od mężczyzn. Im wyższy wiek kredytobiorcy tym większa różnica pomiędzy świadczeniami dla kobiet a świadczeniami dla mężczyzn. Świadczenia wypłacane przez 15 lat są wyższe niż świadczenia wypłacane przez 20 lat. Jednak różnica pomiędzy świadczeniami wypłacanymi przez 15 i 20 lat zmniejsza się wraz ze wzrostem wieku kredytobiorcy.

7.4. Rola odwróconego kredytu hipotecznego w budżecie gospodarstw domowych seniorów

Najniższa wartość gwarantowanych świadczeń emerytalnych w Polsce od 1 marca 2017 roku wynosi 1000 zł, brutto czyli 853 zł netto. Tabela 7.5 przedstawia wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 15 lat na budżety seniorów otrzymujących najniższe gwarantowane świadczenie emerytalne z ZUS. Natomiast tabela 7.6 przedstawia wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 20 lat na budżety seniorów otrzymujących najniższe gwarantowane świadczenie emerytalne z ZUS.

Tabela 7.5. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (uzyskanych z najniższych emerytur z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 15 lat

Wartość nieruchomości	Płeć kredytobiorcy	Wiek kredytobiorcy			
		65 lat	70 lat	75 lat	80 lat
200 000 zł	Kobieta	86,89%	92,63%	104,15%	125,17%
	Mężczyzna	97,36%	106,44%	121,63%	145,69%

300 000 zł	Kobieta	130,33%	138,94%	156,22%	187,76%
	Mężczyzna	146,04%	159,66%	182,44%	218,54%
500 000 zł	Kobieta	217,22%	231,57%	260,37%	312,93%
	Mężczyzna	243,39%	266,11%	304,07%	364,23%
700 000 zł	Kobieta	304,11%	324,20%	364,52%	438,10%
	Mężczyzna	340,75%	372,55%	425,69%	509,92%

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 7.3 i wartości najniższego gwarantowanego świadczenia emerytalnego z ZUS.

Tabela 7.6. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (uzyskanych z najniższych emerytur z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 20 lat

Wartość nieruchomości	Płeć kredytobiorcy	Wiek kredytobiorcy			
		65 lat	70 lat	75 lat	80 lat
200 000 zł	Kobieta	75,73%	83,53%	97,77%	121,65%
	Mężczyzna	87,78%	98,94%	116,55%	142,95%
300 000 zł	Kobieta	113,59%	125,30%	146,65%	182,48%
	Mężczyzna	131,67%	148,41%	174,82%	214,43%
500 000 zł	Kobieta	189,32%	208,83%	244,42%	304,13%
	Mężczyzna	219,45%	247,36%	291,37%	357,38%
700 000 zł	Kobieta	265,04%	292,36%	342,18%	425,78%
	Mężczyzna	307,24%	346,30%	407,92%	500,33%

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 7.4 i wartości najniższego gwarantowanego świadczenia emerytalnego z ZUS.

Świadczenia z odwróconego kredytu hipotecznego spowodują wzrost dochodów osób starszych otrzymujących najniższą gwarantowaną emeryturę minimalnie o 75%, a maksymalnie o 509%. Oznacza to istotną poprawę sytuacji ekonomicznej seniorów, których dochody prawdopodobnie nie wystarczają na pokrycie wydatków bieżących.

Najniższe emerytury z ZUS pobiera jedynie około 150 tysięcy osób. Dlatego zbadano również wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego na budżety seniorów

otrzymujących emeryturę w wysokości 1861,32 zł²³², czyli medianę emerytury z ZUS. Tabela 7.7 przedstawia wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 15 lat na budżety seniorów otrzymujących emeryturę w wysokości 1861,32 zł. Natomiast tabela 7.8 przedstawia wpływ świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 20 lat na budżety seniorów otrzymujących emeryturę w wysokości 1861,32 zł.

Świadczenia z odwróconego kredytu hipotecznego będą miały mniejszy wpływ na budżety seniorów otrzymujących emeryturę w wysokości mediany emerytury z ZUS niż na budżety seniorów otrzymujących najniższe gwarantowane świadczenie emerytalne z ZUS. Jednak wpływ ten będzie nadal istotny. W wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego wzrost dochodów osób starszych otrzymujących emeryturę w wysokości mediany emerytury z ZUS będzie wynosił od 34% do 233%.

Tabela 7.7. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (otrzymujących emeryturę w wysokości mediany emerytury z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 15 lat

Wartość nieruchomości	Płeć kredytobiorcy	Wiek kredytobiorcy			
		65 lat	70 lat	75 lat	80 lat
200 000 zł	Kobieta	39,82%	42,45%	47,73%	57,36%
	Mężczyzna	44,62%	48,78%	55,74%	66,77%
300 000 zł	Kobieta	59,73%	63,67%	71,59%	86,05%
	Mężczyzna	66,93%	73,17%	83,61%	100,15%
500 000 zł	Kobieta	99,55%	106,12%	119,32%	143,41%
	Mężczyzna	111,54%	121,95%	139,35%	166,92%
700 000 zł	Kobieta	139,36%	148,57%	167,05%	200,77%
	Mężczyzna	156,16%	170,73%	195,09%	233,69%

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 7.4 i mediany emerytury z ZUS.

²³² *Struktura wysokości emerytur...*, op. cit., s. 20.

Tabela 7.8. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (otrzymujących emeryturę w wysokości mediany emerytury z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 20 lat

Wartość nieruchomości	Płeć kredytobiorcy	Wiek kredytobiorcy			
		65 lat	70 lat	75 lat	80 lat
200 000 zł	Kobieta	34,70%	38,28%	44,80%	55,75%
	Mężczyzna	40,23%	45,34%	53,41%	65,51%
300 000 zł	Kobieta	52,06%	57,42%	67,21%	83,63%
	Mężczyzna	60,34%	68,01%	80,12%	98,27%
500 000 zł	Kobieta	86,76%	95,70%	112,01%	139,38%
	Mężczyzna	100,57%	113,36%	133,53%	163,78%
700 000 zł	Kobieta	121,46%	133,98%	156,81%	195,13%
	Mężczyzna	140,80%	158,70%	186,94%	229,29%

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 7.4 i mediany emerytury z ZUS.

7.5. Podsumowanie

Osoby starsze w Polsce utrzymują się głównie z emerytur wypłacanych przez ZUS. Pomimo, że sytuacja materialna seniorów na tle innych gospodarstw jest relatywnie dobra to otrzymywane przez nich świadczenia mogą być za niskie ze względu na wysokie wydatki osób starszych. Dotyczy to szczególnie gospodarstw jednoosobowych seniorów, w których przeciętne miesięczne wydatki na jedną osobę są o 45% wyższe niż w innych gospodarstwach. Wydatki osób starszych będą w kolejnych latach wzrastać, co jest związane z nowymi potrzebami osób starszych m.in. opieką długoterminową, którą rodzina będzie zapewniać w coraz mniejszej skali. Ponadto poziom zabezpieczenia emerytalnego w Polsce będzie się zmniejszać – stopa zastąpienia do 2060 roku obniży się prawie dwukrotnie i będzie wynosić niecałe 30%. Obniżenie wartości przyznawanych emerytur będzie wynikać przede wszystkim z systemu zdefiniowanej składki i wydłużającego się trwania życia. Z powodu wzrastających wydatków oraz spadku wartości wypłacanych emerytur osoby starsze będą potrzebować nowego źródła dochodu.

Jednym z rozwiązań pogarszającej się sytuacji ekonomicznej seniorów może być odwrócony kredyt hipoteczny. Nie jest on jeszcze oferowany w Polsce. Obecnie na polskim rynku działają fundusze hipoteczne, które oferują usługi *equity release* w modelu sprzedażowym. Jednak ze względu na brak szczególnych regulacji prawnych klienci funduszy hipotecznych nie są odpowiednio chronieni. Podmioty te nie są objęte wymogami kapitałowymi, a przeniesienie prawa własności nieruchomości następuje w momencie zawarcia umowy, co może stwarzać niebezpieczeństwo dla klientów tych funduszy²³³. W 2014 roku weszła w życie Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym²³⁴ regulująca usługi *equity release* w modelu kredytowym. Zgodnie z tą ustawą podmiotami oferującymi odwrócony kredyt hipoteczny mogłyby zostać banki, czyli instytucje zaufania publicznego podlegające Prawu bankowemu²³⁵. W przypadku odwróconego kredytu hipotecznego przeniesienie prawa własności następuje dopiero po śmierci kredytobiorcy, a wierzytelność banku jest zabezpieczona poprzez ustanowienie hipoteki na nieruchomości oraz ujawnienie w księdze wieczystej roszczenia o przeniesienie własności nieruchomości²³⁶. Dzięki tym regulacjom odwrócony kredyt hipoteczny mógłby być postrzegany jako produkt bardziej bezpieczny niż produkty oferowane obecnie przez fundusze hipoteczne. Symulacja świadczeń z odwróconego kredytu hipotecznego pokazuje, że miałby on istotny wpływ na poziom życia seniorów, szczególnie osób posiadających najniższe emerytury, które mogą nie wystarczać na pokrycie bieżących wydatków. Wysokość świadczeń byłaby oczywiście zależna od wielu zmiennych, między innymi od: wieku i płci kredytobiorcy, wartości nieruchomości, okresu wypłaty świadczeń. Należy także podkreślić, że świadczenia niekoniecznie byłyby oparte na 50% wartości nieruchomości (jak przyjęto w obliczeniach), ponieważ zależałoby to od decyzji banku.

Pomimo, że świadczenia z odwróconego kredytu hipotecznego mogą poprawić w znaczącym stopniu sytuację materialną osób starszych to jedną z głównych barier wprowadzenia tego produktu w Polsce jest bariera natury psychologicznej dotycząca potencjalnych kredytobiorców. Polacy wykazują ogromne przywiązanie do posiadanych

²³³ A. Durłak, Ł. Ciesek, Zagrożenia związane z funkcjonowaniem rent dożywotnich w Polsce, [w:] W. Sułkowska (red.), Rynek ubezpieczeń. Współczesne problemy, Difin, Warszawa 2013, s. 292-293.

²³⁴ Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym (Dz.U. 2014 poz. 1585).

²³⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (Dz.U. 1997 nr 140 poz. 939).

²³⁶ Art. 5 Ustawy z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym (Dz.U. 2014 poz. 1585).

nieruchomości stanowiących często dorobek życia. Wynika to z silnych więzi rodzinnych i chęci przekazania dzieciom posiadanych nieruchomości²³⁷.

---

²³⁷ T. Czech, *Odwrócony kredyt hipoteczny. Komentarz*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015, s. 23.

Rozdział 8.

Ochrona konsumentów usług equity release

Aleksandra Dankowska, Anna Fielek*

8.1. Wprowadzenie

Od początku lat 90. XX wieku obserwowany jest proces starzenia się społeczeństwa²³⁸. Według danych GUS, opracowanych w 2016 roku, przeciętne dalsze trwanie życia 65-letniego mężczyzny będzie wynosiło 16 lat, a 65-letniej kobiety 20,4 roku²³⁹. Zgodnie z prognozami demograficznymi, przedstawionymi przez GUS, przeciętna długość trwania życia będzie nadal wzrastała. W rezultacie w 2050 r. wskaźnik przeciętnego dalszego trwania życia ma wzrosnąć o 2,8 lat w przypadku mężczyzn oraz o 3 lata u kobiet, w porównaniu do 2016 roku²⁴⁰. Proces starzenia się społeczeństwa wpływa negatywnie na wysokość wypłacanych emerytur. Wynika to bezpośrednio z formuły zdefiniowanej składki, w oparciu o którą obliczane są świadczenia emerytalne w zreformowanym systemie emerytalnym, gdzie suma zwaloryzowanych składek powiększona o ewentualny kapitał początkowy dzielona jest przez przeciętną dalszą długość trwania życia²⁴¹. Zatem im większą wartość przyjmuje przeciętna dalsza długość trwania życia, tym mniejsza jest wartość wypłacanej emerytury (*ceteris paribus*).

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

²³⁸Starzenie się społeczeństwa to proces polegający na wzroście liczby osób w starszym wieku i ich udziału w ogólnej liczbie ludności przy jednoczesnym spadku liczby dzieci i młodzieży i ich udziału w ogólnej liczbie ludności. J. Szymańczak, *Starzenie się polskiego społeczeństwa - wybrane aspekty demograficzne*, „Studia BAS” 2012, nr 30, s. 9.

²³⁹*Przeciętne dalsze trwanie życia w 2016 r. według województw*, Główny Urząd Statystyczny, 2016, (www.stat.gov.pl), dostęp: 24.04.2016 r.

²⁴⁰*Prognoza ludności na lata 2014-2050*, Główny Urząd Statystyczny, 2014, (www.stat.gov.pl), dostęp: 24.04.2016 r., s. 121.

²⁴¹W. Sułkowska, *System ubezpieczeń społecznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 62.

Liczba osób w wieku emerytalnym cały czas wzrasta. Prognozuje się, że w 2050 roku będzie wynosić ona około 10 mln osób. Będzie to stanowiło około 30% ogółu ludności²⁴². W dodatku, problemem jest też stopa zastąpienia. Informuje ona o tym, jakiego spadku w naszych finansach możemy się spodziewać, jeśli będziemy polegać tylko na powszechnym systemie emerytalnym. Obecna stopa zastąpienia w Polsce wynosi około 50%. Jednak według raportu Komisji Europejskiej, do roku 2050 zmniejszy się ona do poziomu około 31%²⁴³. Co więcej, Polacy nie korzystają z formy dodatkowego oszczędzania, jaką jest III filar systemu emerytalnego. Z raportu KNF wynika, że w 2017 r. wśród osób aktywnych zawodowo tylko 5,54% osób posiadało IKE²⁴⁴, a 4,02% IKZE²⁴⁵. Dodatkowo raport KNF pokazuje, że 2,42% ogółu liczby pracujących uczestniczy w pracowniczym programie emerytalnym²⁴⁶. Czy wobec tego Polacy oszczędzają w alternatywny, pozasystemowy sposób? Jak wynika z raportu ZUS, aż 75% badanych w ogóle nie oszczędza, aby zabezpieczyć swoje dochody na starość²⁴⁷. Podobne wyniki (78,5%) przynosi badanie Europejskiego Kongresu Finansowego²⁴⁸. W związku z tym, istnieje potrzeba wprowadzania alternatywnych metod zabezpieczenia emerytalnego.

Jednym ze sposobów umożliwiających emerytom pozyskanie dochodów w celu sfinansowania konsumpcji w okresie starości są usługi *equity release*. Działanie tych usług polega na tym, że osoby starsze w zamian za przekazanie prawa własności do nieruchomości instytucji finansowej, otrzymują od niej comiesięczne świadczenie pieniężne lub wypłatę jednorazową oraz mają zagwarantowane dożywotnie korzystanie ze swojego lokalu²⁴⁹. Nieruchomości oraz prawa do nieruchomości, które są akceptowane przez instytucje to domy, a także inne obiekty posiadające wartość kapitałową. W związku z tym, problem badawczy niniejszej pracy może być przedstawiony w postaci następujących pytań: Czy rynek usług *equity release* w Polsce wyposażony został w instrumenty ochrony konsumentów? Jeżeli tak,

²⁴²Proгноza ludności..., op.cit.,s. 149.

²⁴³The 2015 Ageing Report, European Commission, Belgium 2015, s. 255.

²⁴⁴Informacje liczbowe o rynku IKE za 2017 rok, Komisja Nadzoru Finansowego, 2018, (www.knf.gov.pl), dostęp: 25.04.2018 r.

²⁴⁵Informacje liczbowe o rynku IKZE za 2017 rok, Komisja Nadzoru Finansowego, 2018, (www.knf.gov.pl), dostęp: 25.04.2018 r.

²⁴⁶Pracownicze programy emerytalne w 2016 roku, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017, s. 3.

²⁴⁷Ibidem.

²⁴⁸J. Czapiński, M. Góra Świadomość "emerytalna" Polaków. Raport z badania ilościowego, Europejski Kongres Finansowy, Warszawa 2016, s. 10.

²⁴⁹U. Reifner, S. Clerc-Renaud, E. F. Pérez-Carillo, A. Tiffe, M. Knobloch: Study on Equity Release Schemes in the EU. Part I; General Report, Institut für Finanzdienstleistungen e. V., Hamburg 2009, s. 1.

to w jakie? W jaki sposób pomagają one konsumentowi usług *equity release*? W ramach tak postawionych pytań została sformułowana hipoteza badawcza, zgodnie z którą, zakres ochrony prawnej konsumentów odwróconej hipoteki w Polsce jest węższy niż konsumentów innych usług finansowych.

Aby zweryfikować powyższą hipotezę za główne cele opracowania przyjęto:

1. Charakterystykę oraz porównanie modelu sprzedażowego i kredytowego usług *equity release*.
2. Analizę zagrożeń dla konsumentów wynikających z powyższych modeli.
3. Przedstawienie oraz analizę instytucji ochrony konsumentów usług finansowych.

Aby zrealizować powyższe cele badawcze w artykule dokonano przeglądu literatury oraz aktów prawnych, a także analizy danych zawartych w raportach Głównego Urzędu Statystycznego, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Komisji Nadzoru Finansowego.

8.2. Modele usług *equity release*

Możemy wyróżnić dwa modele usług *equity release*: model sprzedażowy oraz model kredytowy²⁵⁰. Główna różnica pomiędzy nimi dotyczy momentu przeniesienia praw do nieruchomości. Pozostałe różnice pomiędzy modelami są konsekwencją rozbieżności w momencie przeniesienia praw własności.

W modelu sprzedażowym momentem przeniesienia praw własności jest moment zawarcia umowy²⁵¹. Od tego momentu właścicielem nieruchomości staje się instytucja finansowa świadcząca tę usługę. W przypadku modelu kredytowego przeniesienie prawa własności do nieruchomości nie następuje od razu, po podpisaniu umowy, a dopiero po zakończeniu okresu jej trwania²⁵². Konsument pozostaje więc właścicielem nieruchomości aż do zakończenia stosunku umownego. Moment zakończenia jest najczęściej wyznaczony poprzez śmierć konsumenta, może on jednak być związany z opuszczeniem przez niego nieruchomości w sposób trwały, np. na skutek nabycia innej nieruchomości i rozpoczęcie jej

²⁵⁰U. Reifner, S. Clerc-Renaud, E. F. Pérez-Carillo, A. Tiffe, M. Knobloch, *op. cit.*, s.10.

²⁵¹S. Skuza, *Usługi finansowe typu equity release w Polsce na tle rozwiązań międzynarodowych. Stan obecny i propozycje zmian*, „Problemy Zarządzania”2012, vol. 10, nr 4, s. 247.

²⁵²B. Więckowska, *Reversemortgage- rozwiązania prawne i instytucjonalne na wybranych rynkach*, Polska Izba Ubezpieczeń, Warszawa 2011, s. 8.

użytkowania jako nieruchomości głównej. W przypadku modelu sprzedażowego konsument otrzymuje jednorazowe świadczenie lub rentę dożywotnią²⁵³, natomiast w modelu kredytowym wypłata jest jednorazowa lub w ratach, przez określony umownie okres²⁵⁴. Renta ma charakter miesięcznego, zazwyczaj stałego świadczenia²⁵⁵. Wysokość renty ustalana jest m.in. na podstawie wartości nieruchomości, wieku i płci konsumenta.

W związku z tym, że w modelu sprzedażowym konsument traci prawo własności już w chwili zawarcia umowy, nieruchomość nie będzie wchodziła w skład jego przyszłej masy spadkowej, tym samym instytucja finansowa nie będzie rozliczała się ze spadkobiercami konsumenta²⁵⁶. Odmienne w modelu kredytowym, spadkobiercy mogą odzyskać prawo do nieruchomości poprzez spłatę długu zaciągniętego przez konsumenta. W innym przypadku instytucja finansowa ma obowiązek rozliczenia się z nimi. Wówczas, gdy wypłacone dotychczas świadczenia nie przewyższają wartości nieruchomości, spadkobiercy otrzymają nadwyżkę wartości zabezpieczenia nad długiem. W odwrotnym przypadku, gdy wypłaty przewyższyły wartość nieruchomości, nie ma żadnych podstaw prawnych do dochodzenia roszczeń od spadkobierców²⁵⁷. Są oni wolni od obowiązku spłaty powstałej nadwyżki²⁵⁸.

Różnica w momencie przeniesienia własności skutkuje w kolejnej odmienności, która dotyczy ponoszenia wszystkich kosztów związanych z mianem właściciela. Są to różnego rodzaju koszty publicznoprawne np. podatek od nieruchomości, opłaty za wieczyste użytkowanie gruntów. W modelu sprzedażowym obowiązek ich ponoszenia spoczywa na

---

²⁵³B. Lawędzia, *Analiza brytyjskiego rynku rent hipotecznych equity release oraz kalkulacja świadczeń dla Polskich rozwiązań z wykorzystaniem rachunku rent życiowych*, „Studia ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2014, nr 206, s.74.

²⁵⁴S. Skuza, *op.cit.*, s.243.

²⁵⁵Niektóre instytucje finansowe umożliwiają waloryzację renty.

²⁵⁶M. Grzeszczuk-Gniewek, *Odwrócony kredyt hipoteczny*, „Kontrola Państwowa” 2015, vol.60, nr 2 (361), s.103.

²⁵⁷A. Zimoch, *Nieruchomości zabezpieczeniem świadczeń emerytalnych*, „Świat nieruchomości” 2014, nr 1 (87), s. 54.

²⁵⁸Tzw. zasada “no negative equity guarantee”. J. Siu-Hang Li, M. R. Hardy, K. S. Tan, *On Pricing and Hedging the No-Negative-Equity Guarantee in Equity Release Mechanisms*, “The Journal of Risk and Insurance” 2010, vol. 77, no. 2, s. 499.

instytucji finansowej²⁵⁹, natomiast w modelu kredytowym opłaty te uiszcza konsument²⁶⁰. W obu przypadkach ponosi on także koszty związane z użytkowaniem tej nieruchomości np. media, drobne remonty. W przypadku zaprzestania uiszczania tych opłat instytucja finansowa ma prawo do potrącenia części wypłacanego świadczenia tytułem uregulowania zobowiązań lub w przypadku modelu kredytowego do powiększenia długu należnego od konsumenta.

Modele kredytowy i sprzedażowy różnią się ponadto ekspozycją na tzw. ryzyko konwersji kapitału oraz metodami zarządzania tym ryzykiem. Ryzyko to polega na przewyższeniu wartości nieruchomości przez świadczenia i skapitalizowane odsetki oraz koszty wypłacane przez instytucję finansową²⁶¹. Składa się ono z ryzyka długowieczności oraz ryzyka zmiany rynkowej ceny nieruchomości. Ryzyko długowieczności oznacza, że konsument żyje dłużej, niż początkowo zakładaliśmy, a w związku z tym, wypłacane świadczenie jest wyższe, niż zakładano²⁶². Sposobem przeciwdziałania temu ryzyku, w przypadku modelu sprzedażowego, jest tzw. hedging naturalny²⁶³. Instytucje wyrównują straty powstałe w związku długowiecznością konsumenta poprzez wykorzystanie zysków ze sprzedaży nieruchomości innych konsumentów, którzy z kolei żyli krócej niż zakładano, a więc otrzymali niższe świadczenia. Ten sposób nie sprawdzi się jednak w modelu kredytowym, ponieważ żyjący krócej konsumenci nie rekompensują strat, ze względu na obowiązek rozliczenia się z ich spadkobiercami. Alternatywnym rozwiązaniem w tym przypadku, może być wypłacanie rent do określonego w umowie terminu. Dlatego właśnie w modelu kredytowym świadczenia nie mają postaci dożywotniej, w odróżnieniu od modelu sprzedażowego. Drugą składową ryzyka konwersji kapitału jest ryzyko spadku wartości nieruchomości. W modelu sprzedażowym to instytucja jest właścicielem nieruchomości, a zatem jest w stanie kontrolować sytuację jej

²⁵⁹B. Meluch, *Odwrócona hipoteka- model kredytowy czy model sprzedażowy? Czy polski senior będzie mógł wzmocnić swój budżet?*, [w:] „*Odwrócona hipoteka*” jako nowa usługa na rynku finansowym, pod red. E. Rutkowskiej-Tomaszewskiej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 9.

²⁶⁰E. Rutkowska-Tomaszewska, *Odwrócony kredyt hipoteczny- lekarstwo na ubóstwo emerytów (seniorów, osób starszych)?*, [w:] *Ubóstwo w Polsce*, pod red. J. Blicharz, L. Klat-Werteleckiej i E. Rutkowskiej-Tomaszewskiej, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 176.

²⁶¹M. Buszko *Zarządzanie ryzykiem konwersji kapitału nieruchomości (equity release)*, [w:] *Zarządzanie finansami firm - teoria i praktyka*, pod red. A. Kopińskiego, T. Słońskiego i B. Ryszawskiej, [Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012, s. 40.](#)

²⁶²P. Kowalczyk-Rólczyńska, T. Rólczyński, *Odwrócony kredyt hipoteczny- dodatkowe źródło zabezpieczenia emerytalnego*, „*Wiadomości Ubezpieczeniowe*” 2014, tom 3, s. 139.

²⁶³T. Crawford, R.de Haan, C. Runchey, *Longevity Risk Quantification and Management: A Review of Relevant Literature*, Ernst & Young LLP, Londyn 2008, s. 3.

stanu i zapobiec zniszczeniu i zaniedbaniu. W razie potrzeby, do wykonania remontu i prac naprawczych niepotrzebna jest zgoda konsumenta. Odmiennie w modelu kredytowym, sytuacja jest bardziej złożona. W związku z tym, że to konsument pozostaje właścicielem nieruchomości, sama instytucja może dokonać remontu nieruchomości, w przypadku, gdy konsument nie wywiązał się z tego obowiązku, dopiero po jego zgodzie. Brak zgody może jednak skutkować w rozwiązaniu umowy, a co za tym idzie, w zwrocie wypłaconych dotychczas środków.

Ostatnim poruszonym aspektem są podstawy prawne w obu przypadkach. W modelu sprzedażowym usług *equity release* są to ogólne przepisy prawa cywilnego oraz przepisy umów. Odnosząc się do Unii Europejskiej, tylko dwa państwa uregulowały szczegółowo te usługi²⁶⁴. W pozostałych państwach, ze względu na brak szczegółowych regulacji, praktycznie każda instytucja finansowa może świadczyć usługi *equity release* w modelu sprzedażowym, bez konieczności posiadania zezwolenia organu nadzoru. Model kredytowy natomiast podlega specyficznym regulacjom. Samo udzielanie odwróconego kredytu hipotecznego jest rozumiane jako czynność bankowa. Zatem jedynymi podmiotami uprawnionymi do świadczenia tych usług są podmioty posiadające licencję na działalność bankową (banki, inne instytucje kredytowe)²⁶⁵.

Tabela 8.1. Porównanie modelu sprzedażowego i kredytowego usług *equity release*

	Model sprzedażowy	Model kredytowy
Moment przeniesienia prawa własności	zawarcie umowy	zakończenie stosunku umownego
Podmioty uprawnione do oferowania usług	instytucje finansowe	banki i inne instytucje kredytowe
Podmioty zobowiązane do ponoszenia opłat publicznoprawnych	instytucja finansowa	konsument

²⁶⁴Wielka Brytania i Irlandia określiły cechy, ryzyko oraz potrzeby związane z produktami usług *equity release*. W Wielkiej Brytanii umowy regulowane są przez Financial Supervisory Administrator, a także ustawę o usługach i rynkach finansowych, uchwaloną w 2000r. W Irlandii natomiast to Bank Centralny reguluje usługi, regulacje zawiera Consumer ProtectionCode. Więcej na ten temat w: B. Więckowska, *op. cit.*, s. 9.

²⁶⁵Art. 2, ust. 2. ustawy z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym (Dz. U. 2014 poz. 1585 z późn. zm.), dalej jako o.k.h.

Możliwość wykorzystania hedgingu naturalnego	tak	nie
Rozliczenie ze spadkobiercami	nie	tak
Podstawa prawna	przepisy prawa cywilnego oraz przepisy prawa umów	dedykowane regulacje prawne

Opracowanie własne na podstawie: S. Skuza, *Usługi finansowe typu equity release w Polsce na tle rozwiązań międzynarodowych. Stan obecny i propozycje zmian*, „Problemy Zarządzania” 2012, vol. 10, nr 4, s. 247; B. Meluch, *Odwrócona hipoteka- model kredytowy czy model sprzedażowy? Czy polski senior będzie mógł wzmocnić swój budżet?*, [w:] „Odwrócona hipoteka” jako nowa usługa na rynku finansowym, pod red. E. Rutkowskiej-Tomaszewskiej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 9 oraz M. Grzeszczuk-Gniewek *Odwrócony kredyt hipoteczny*, „Kontrola Państwowa” 2015, vol. 60, nr 2 (361), s. 103.

8.3. Zagrożenia dla konsumentów usług *equity release*

Na polskim rynku funkcjonowanie modelu kredytowego usług *equity release* uregulowane zostało w ustawie z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym²⁶⁶. Podmiotami, które mogą oferować model kredytowy, są tylko banki. Jak dotąd żaden z działających na polskim rynku banków nie zdecydował się na wprowadzenie odwróconych kredytów hipotecznych do swojej oferty. Fundusze hipoteczne oferujące model sprzedażowy usług *equity release* pojawiły się na polskim rynku w 2008 r. Wobec braku dedykowanych regulacji prawnych, podmioty te oferowały tzw. renty dożywotnie w oparciu o konstrukcję umów dożywocia oraz renty, regulowanych przepisami Kodeksu cywilnego. Przykładowymi funduszami hipotecznymi działającymi w Polsce są Fundusz Hipoteczny Dom sp. z o.o. oraz Fundusz Hipoteczny Familia S.A. Model sprzedażowy oferowany był również przez zakład ubezpieczeń TUnŻ Europa S.A. w oparciu o konstrukcję umowy ubezpieczenia zawartą w Kodeksie Cywilnym. Mimo, że w 2014 r. przygotowany został projekt ustawy regulującej model sprzedażowy, do tej pory nie została ona uchwalona.

Oba modele niosą za sobą zagrożenia. Wśród nich wyróżnić można ogólne, czyli takie, które dotyczą wszystkich konsumentów oraz szczególne, które związane są ściśle z korzystaniem z odwróconej hipoteki.

Wśród ogólnych zagrożeń warto zwrócić uwagę na brak możliwości negocjacji warunków proponowanej umowy oraz problem pozycji zajmowanej przez klienta usługi odwróconej

²⁶⁶ Dz. U. 2014 poz. 1585 z późn. zm.

hipoteki, która w przeciwieństwie do pozycji świadczeniodawcy jest niekorzystna. Instytucje finansowe mogą stosować tzw. klauzule abuzywne, czyli inaczej niedozwolone postanowienia umowne²⁶⁷. Są to takie postanowienia zawarte w umowie, które stawiają jedną ze stron w nierównoprawnej pozycji lub pozbawiają ją przyznanych ustawowo uprawnień²⁶⁸. Jednym z przykładów takiego działania jest stosowanie postanowień niedozwolonych przez Fundusz Dom S.A. s.k.a., określających obowiązki osób trzecich, które miałyby zostać przyjęte przez konsumenta na mieszkanie: „Uprawniony zobowiąże się, że w każdym przypadku przyjęcia osoby trzeciej na mieszkanie przed uzyskaniem zgody Funduszu, o której mowa w punkcie c) powyżej, osoba przyjmowana na mieszkanie okaże Funduszowi oświadczenie złożone w formie aktu notarialnego, które będzie obejmowało poddanie się przez tę osobę egzekucji na mocy art. 777 § 1 pkt 4 Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie wydania przedmiotowej nieruchomości Funduszowi w odpowiednim terminie, najpóźniej w terminie 30 dni od dnia śmierci Uprawnionego.” (Fundusz Dom S.A. s.k.a. § 4 ust. 1 lit. D) „Przedwstępna umowa o dożywocie” (w formie pisemnej) „Przedwstępna umowa o dożywocie” (w formie aktu notarialnego), „Przedwstępna warunkowa umowa renty odpłatnej” (w formie pisemnej)). Kwestionowane postanowienia nakładają na konsumentów obowiązek przedłożenia przedsiębiorcy oświadczenia o poddaniu się egzekucji osoby trzeciej. Choć ustalenie po stronie konsumenta takiego obowiązku jest możliwe²⁶⁹, to zdaniem Prezesa UOKiK nie jest to dopuszczalne w odniesieniu do małżonka i dzieci małoletnich²⁷⁰. To ustawowe uprawnienie nie powinno być niczym ograniczone, gdyż wynika z samej istoty ograniczonego prawa rzeczowego, jakim jest służebność osobista mieszkania. Takie ukształtowanie praw i obowiązków konsumentów, zdaniem Prezesa UOKiK, jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza ich interesy²⁷¹.

---

²⁶⁷Art. 385¹ § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks Cywilny (Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93 z późn. zm.), dalej jako k.c.

²⁶⁸K. Chochowski, *Klauzule abuzywne w obrocie nieruchomościami*, "Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie" 2009, nr 12/ZN, s. 2.

²⁶⁹Art. 391 zd. 1 k.c.

²⁷⁰Art. 301 § 1 k.c.

²⁷¹*Raport z kontroli przedsiębiorców zawierających umowy świadczeń dożywcotnych*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Wrocław 2013, s. 55.

Kolejnym zagrożeniem dla konsumenta jest stosowanie nieuczciwych praktyk rynkowych przez przedsiębiorców²⁷². Głównie chodzi tutaj o celowe wprowadzanie klienta w błąd czy też stosowanie agresywnych praktyk rynkowych²⁷³. W przypadku praktyk wprowadzających w błąd rozróżniamy działanie²⁷⁴ oraz zaniechanie²⁷⁵ przedsiębiorcy. Te praktyki występują bowiem w czynnej oraz biernej postaci – gdy przedsiębiorca podjął działania, których nie powinien i tym samym wprowadził lub mógł wprowadzić konsumentów w błąd albo powstrzymał się od czynności, która powinna być w danych okolicznościach dokonana i w związku z tym nastąpiło lub mogło nastąpić wprowadzenie w błąd²⁷⁶.

Zagrożeniem ze strony firm oferujących usługi *equity release* mogą być także praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów²⁷⁷. Zachowanie przedsiębiorcy można uznać za naruszające zbiorowe interesy konsumentów tylko wtedy, gdy spełnia ono określone zasady²⁷⁸. Podejmowane działanie musi być bezprawne i godzić w zbiorowe interesy konsumentów, musi ujawniać się w obrocie konsumenckim, nie może odnosić się do indywidualnych przypadków, musi charakteryzować stan relacji związanych z pewną zbiorowością konsumentów²⁷⁹. Przykładem może być stosowanie przez instytucję finansową tych wzorców umownych, które zostały wpisane do rejestru klauzul niedozwolonych.

Wobec braku szczegółowych regulacji, zagrożenia szczególne dotyczą przede wszystkim modelu sprzedażowego. Głównym zagrożeniem jest to, że Komisja Nadzoru Finansowego nie nadzoruje instytucji oferujących usługi *equity release*. Nie jest też potrzebne zezwolenie KNF na rozpoczęcie działalności. KNF nie może przeprowadzać inspekcji i wydawać zaleceń takim firmom, w związku z tym nie jest przychylna do oferowania tego modelu przez podmioty inne niż zakłady ubezpieczeń. Uważa, że rentę dożywotnią powinny oferować jedynie zakłady

---

²⁷²Art.4 ustawy z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz. U. 2007 nr 171 poz. 1206), dalej jako u.o.p.n.p.r.

²⁷³Art. 8 ust. 1 u.o.p.n.p.r.

²⁷⁴Art. 5 ust. 1 u.o.p.n.p.r.

²⁷⁵Art. 6 ust. 1 u.o.p.n.p.r.

²⁷⁶Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Nieuczciwe praktyki rynkowe. Przewodnik*, Warszawa 2008, s.9.

²⁷⁷Art. 24, ust. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. 2007 nr 50 poz. 331).

²⁷⁸Szerzej zob.: C. Banasiński, E. Piątek, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Lexis Nexis, Warszawa 2009, s. 406 i n.; A. Wędrychowska-Karpińska, A. Wiercińska-Krużewska, [w:] A. Stawicki, M. Stawicka (red.), *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 550 i n.

²⁷⁹E. Rutkowska-Tomaszewska, *Ochrona prawna klienta na rynku usług bankowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 392.

ubezpieczeń, ponieważ posiadają odpowiednie doświadczenie i wiedzę do zarządzania ryzykiem. Ponadto znajdują się one pod ścisłym nadzorem Komisji Nadzoru Finansowego.

Model sprzedażowy jest głównie oferowany w oparciu o konstrukcję umów dożywocia uregulowaną w Kodeksie Cywilnym. Jest to umowa stworzona na potrzeby stosunków rodzinnych czy też bliskich stosunków społecznych. Rozwiązania te nie są zatem wystarczające dla uregulowania w bezpieczny sposób relacji senior – instytucja finansowa. Ponadto, przepisy umowy dożywocia nie zawierają żadnych obowiązków informacyjnych przed zawarciem umowy, ponieważ w Kodeksie Cywilnym brak jest szczegółowych regulacji w zakresie obowiązków przedkontraktowych.

Instytucje oferujące usługi *equity release* nie mają narzuconych żadnych wymogów dotyczących wypłacalności, nie są zobligowani do utrzymywania jakiegokolwiek płynności finansowej. Ponadto, przepisy Kodeksu Cywilnego nie zapewniają konsumentowi dożywotnego mieszkania w przypadku egzekucji z nieruchomości lub upadłości przedsiębiorcy.

8.4. Instytucje ochrony konsumentów usług finansowych

Ochrona konsumentów usług odwróconego kredytu hipotecznego w Polsce ma charakter regulacyjno-instytucjonalny. Instytucjami nadzoru regulującymi usługi *equity release* są m.in. Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Rzecznik Finansowy, czy Komisja Nadzoru Finansowego²⁸⁰. Inne to także Powiatowy i Miejski Rzecznik Konsumentów, wszelkiego rodzaju Organizacje Konsumentckie, a także Federacja Konsumentów i Stowarzyszenie Konsumentów Polskich²⁸¹. Ich działalność dotyczy ochrony ogółu konsumentów, ale także indywidualnych przypadków.

Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów kontroluje m.in. wzorce umowne oraz przestrzeganie przez przedsiębiorców przepisów ustaw²⁸². Jednak nie robi tego w sposób ciągły, tzn. że podjęte przez niego działania są odpowiedzią na sygnały o nieprawidłowościach

²⁸⁰K. Ćwieląg, M. Maciejasz-Świątkiewicz, *Ochrona niezamożnych konsumentów na rynku usług finansowych*, "Finanse i Prawo" 2016, vol. 3, nr 1, s. 60.

²⁸¹Art. 37 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. 2004 nr 50 poz. 331), dalej jako o.k.i.k.

²⁸²Art. 31, pkt. 1-2 o.k.i.k.

w tym zakresie, które wpływają do urzędu. Do jego kompetencji należy również występowanie do świadczeniodawców w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów²⁸³. Co więcej, do jego zadań należy wydawanie decyzji dotyczących praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów²⁸⁴. Przykład działania Prezesa UOKiK to wystąpienie z powództwem przeciwko Funduszowi Hipotecznemu DOM SA za praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów, a mianowicie kwestia reklamy, w której ogłoszono, że renta hipoteczna to świadczenie ze strony państwa, a w rzeczywistości było to świadczenie o charakterze typowo komercyjnym²⁸⁵. Co więcej, w 2013 r. Prezes UOKiK poddał badaniu wzorce umowne oraz treści reklamowe dostępne na rynku. W rezultacie, aż w 17 z 37 badanych umów podmiotów oferujących usługi *equity release* stwierdzono nieprawidłowości. Dotyczyły one niedozwolonych postanowień umownych (22 przypadków) oraz naruszania zbiorowych interesów konsumentów (7 przypadków)²⁸⁶.

Prezes jest także uprawniony do prowadzenia działań wyjaśniających, opiniowania aktów prawnych oraz wydawania ostrzeżeń konsumenckich²⁸⁷. Może on skierować do przedsiębiorcy wezwanie do przedstawienia informacji²⁸⁸. Kolejnym uprawnieniem jest możliwość przeprowadzenia kontroli w danym przedsiębiorstwie²⁸⁹.

Rzecznik Finansowy został powołany w celu ochrony klientów podmiotów rynku finansowego, których interesy reprezentuje. Zajmuje się on rozpatrywaniem skarg i wniosków związanych z niesłuszną według klienta odmową uznania reklamacji przez podmiot z rynku finansowego, które klienci kierują do niego indywidualnie. Rzecznik wnioskuje także do właściwych organów o podjęcie inicjatywy ustawodawczej lub zmianę prawa w kwestiach dotyczących organizacji rynku finansowego oraz wydaje opinie dla projektów aktów prawnych dotyczących organizacji i funkcjonowania rynku finansowego. Innym zadaniem szczególnym Rzecznika Finansowego jest informowanie właściwych organów nadzoru o dostrzeżonych

---

²⁸³Art. 31, pkt. 3 o.k.i.k.

²⁸⁴Art.31, pkt. 2o.k.i.k.

²⁸⁵*Decyzja Prezesa UOKiK*, numer decyzji RWA-12/2012, data decyzji: 2012-07-31, Warszawa, s.1.

²⁸⁶*Raport z kontroli przedsiębiorców zawierających umowy świadczeń dożywotnich*, op. cit., s. 80.

²⁸⁷*Kompetencje Prezesa UOKiK*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, (https://www.uokik.gov.pl/kompetencje_prezesa_uokik3.php), dostęp: 27.04.2018 r.

²⁸⁸Art.50, pkt. 1 o.k.i.k.

²⁸⁹Kontrolę przeprowadza upoważniony przez Prezesa pracownik Urzędu lub Inspekcji Handlowej. Art. 105a., pkt. 1o.k.i.k.

nieprawidłowościach w działaniu podmiotów rynku finansowego. Rzecznik prowadzi także działania informacyjne i edukacyjne związane z ochroną praw klientów instytucji finansowych²⁹⁰.

Rzecznik Finansowy podejmuje działania z urzędu lub na wniosek. Po zapoznaniu się z wnioskiem ma kilka możliwości działań w celu pomocy klientowi. Po rozpoznaniu sprawy może poinformować wnioskodawcę o nienaruszeniu jego praw, wnioskować o ponowne rozpatrzenie sprawy czy też zwrócić się o konsultację do właściwego organu. Rzecznik jest uprawniony do nałożenia kary pieniężnej do 100 000 zł²⁹¹, co różni go od funkcjonującego wcześniej Rzecznika Ubezpieczonych.

Rzecznik Finansowy został powołany w ramach Ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym²⁹². Jego głównym celem jest pomoc konsumentom w sporach z podmiotami rynku finansowego, które znajdują się w zakresie działań Rzecznika Finansowego. Wymienione one zostały w art. 2 pkt 3. Są wśród nich zarówno banki, czyli podmioty oferujące odwrócony kredyt hipoteczny, jak i zakłady ubezpieczeń, będące na polskim rynku oferentami modelu sprzedażowego odwróconej hipoteki. W Polsce jest to TUnŻ Europa. Wśród podmiotów rynku finansowego wymienionych w przywołanym artykule nie znajdują się fundusze hipoteczne, więc osoby, które zawarły umowę z tym podmiotem nie mogą skorzystać z pomocy Rzecznika Finansowego.

Komisja Nadzoru Finansowego jest organem, którego głównym zadaniem jest nadzór nad rynkiem finansowym w Polsce. Dba o to, aby był on bezpieczny, przejrzysty i stabilny, a także by podmioty finansowe na nim obecne działały zgodnie z warunkami, które są stawiane wszystkim instytucjom zaufania publicznego²⁹³. Zakres działania KNF jest bardzo szeroki. Instytucja ta nadzoruje sektor emerytalny, ubezpieczeniowy, rynek kapitałowy, instytucje pieniądza elektronicznego, a także firmy inwestycyjne, kredytowe, zakłady ubezpieczeń oraz sektor bankowy²⁹⁴. W związku z tym, gdyby model kredytowy działał w Polsce, banki oferujące

---

²⁹⁰Art. 17, pkt. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym (Dz. U. 2015 poz. 1348), dalej jako o.r.r.i.o.r.f.

²⁹¹Art. 32o.r.r.i.o.r.f.

²⁹²Dz. U. 2015 poz. 1348.

²⁹³Art.2 ustawy z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz. U. 2006 nr 157 poz. 1119), dalej jako u.o.n.n.r.f.

²⁹⁴Art. 1, pkt. 2u.o.n.n.r.f.

odwrócony kredyt hipoteczny byłyby pod nadzorem KNF. Jak już wcześniej było wspomniane, działanie funduszy hipotecznych nie podlega nadzorowi finansowemu KNF. Zakłady ubezpieczeń są jedynymi instytucjami finansowymi oferującymi model sprzedażowy, które są pod kontrolą KNF. Projektowana regulacja rent dożywotnych zakładała wprowadzenie tego rodzaju wymogów, jednak zdaniem KNF jedynymi podmiotami uprawnionymi do oferowania odwróconej hipoteki w modelu sprzedażowym powinny być zakłady ubezpieczeń. Są to podmioty posiadające odpowiednie zaplecze kapitałowe i merytoryczne, które jest niezbędne do zarządzania ryzykiem długowieczności. Właściwy projekt ustawy jest gotowy od wielu miesięcy, jednak nadal nie jest procedowany²⁹⁵.

8.5. Podsumowanie i wnioski

Jednoznaczna ocena usług *equity release* jest bardzo utrudniona. Jest to spowodowane głównie krótką działalnością na polskim rynku, niewielką skalą działalności oraz ubogą sprawozdawczością. Dotyczy to tylko modelu sprzedażowego z uwagi na to, że na polskim rynku nie ma modelu kredytowego. Uchwalona została tylko ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym²⁹⁶, jednak żaden bank nie zdecydował się na wprowadzenie usług odwróconego kredytu hipotecznego do swojej oferty. Trudno też prognozować dalszy rozwój usług odwróconej hipoteki, głównie ze względu na brak dedykowanych regulacji prawnych w modelu sprzedażowym. Niemniej jednak, na podstawie przedstawionej analizy ochrony konsumentów usług *equity release*, możemy stwierdzić, że postawiona hipoteza okazała się być prawdziwa, tzn. zakres ich ochrony prawnej w Polsce jest węższy niż zakres ochrony konsumentów innych usług finansowych.

Rynek usług *equity release* w Polsce został wyposażony w instrumenty ochrony konsumentów. Niestety, zasięg ich możliwości często okazuje się nie być wystarczający, aby móc w pełni pomóc poszkodowanemu klientowi. Wynika to z faktu, iż scharakteryzowane instytucje interweniują zwykle wtedy, kiedy dane nadużycie wobec klienta już miało miejsce. Poziom bezpieczeństwa konsumentów usług ERS byłby bez wątpienia wyższy w przypadku objęcia nadzorem KNF wszystkich podmiotów oferujących te usługi. KNF prowadziaby

²⁹⁵ KNF ma zastrzeżenia do ustawy o rencie dożywotnej, 2014, (www.bankier.pl), dostęp: 11.05.2018 r.

²⁹⁶Dz. U. 2014 poz. 1585

---

odpowiednie inspekcje i kontrole, a także analizowałyby działalność i sprawozdania finansowe, co zapewne przyczyniłoby się do poprawy bezpieczeństwa na rynku usług *equity release*.

Warto wspomnieć o projekcie Ustawy o rencie dożywotniej, która miała wejść w życie już w 2014 roku. Ustawa miała na celu rozwój rynku usług *equity release*, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa osobom starszym, jednak prace nad nią okazały się bezskuteczne. Kwestią sporną był m.in. zakres nadzoru i narzędzi, w jakie zostanie wyposażony KNF. Uchwalona została jedynie Ustawa o odwróconym kredycie hipotecznym, jednak ten produkt nadal nie jest oferowany przez polskie banki. Wciąż świadczone są jedynie usługi w modelu sprzedażowym. Zatem tylko część rynku usług *equity release* w Polsce jest uregulowana.

Model sprzedażowy jest obecnie jedyną możliwością na polskim rynku, a nie posiada dedykowanych regulacji prawnych. To właśnie rodzi ryzyko dalszych nadużyć w przyszłości. Skoro nie ma nadzoru finansowego, mogą pojawić się podmioty, które to wykorzystają i zburzą zaufanie do tego rodzaju usług na wiele lat. W związku z tym działalność takich podmiotów powinna być poddana szczególnym regulacjom prawnym.

Rozdział 9.

Porównanie systemów emerytalnych w Polsce oraz w Chile

Jolanta Gaca, Piotr Gomółka*

9.1. Wprowadzenie

Ze względu na ogólnoswiatową tendencję do starzenia się społeczeństwa problem ubezpieczeń społecznych wzbudza szczególną uwagę zarówno ekonomistów jak i zwykłych obywateli. Starzejące się społeczeństwo jest procesem nieodwracalnym i globalnym, a na stopień jego zaawansowania ma wpływ faza rozwoju danego społeczeństwa²⁹⁷. Systemy emerytalne zwłaszcza w krajach wysokorozwiniętych spotykają trudności w sytuacji zwiększonego udziału emerytów w populacji kraju. Składki osób aktywnych zawodowo zapewniają dochód obecnym emerytom, dlatego w przypadku wzrastającego stosunku emerytów do pracowników te systemy mogą mieć problemy z wypłacalnością. Coraz trudniej utrzymać poziom świadczeń emerytalnych, co powoduje podwyższenie składek lub obniżenie tych świadczeń²⁹⁸.

W wielu krajach poszukuje się sposobów, które pomogłyby rozwiązać długotrwałe problemy związane z postępującym starzeniem się społeczeństwa. Część z nich postanawia wprowadzić emerytury oparte na systemie kapitałowym i powiązać dochód emerytalny z indywidualnymi zarobkami i oszczędnościami zastępując system emerytalny o zdefiniowanym świadczeniu systemem o zdefiniowanej składce. Prywatyzacja emerytur może zachodzić w formie zastępczej, mieszanej lub równoległej. Reformy zastępcze wycofują systemy zabezpieczenia społecznego i następnie zastępują je systemami kapitałowymi opartymi na indywidualnych kontach. Reformy mieszane częściowo odciążają bazowe systemy

---

* Koło Naukowe Ubezpieczeń „Risk Management”, Katedra Zarządzania Ryzykiem i Ubezpieczeń, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

²⁹⁷ *Ubezpieczenia we współczesnym świecie. Problemy i tendencje*, pod red. I. Kwiecień, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 60-61.

²⁹⁸ M. Orenstein, *Prywatyzacja emerytur*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. 38.

zabezpieczenia społecznego dodając systemy uzupełniające w formie prywatnych kont indywidualnych, natomiast reformy równoległe dają uczestnikom wybór jeśli chodzi o system z którego będą korzystać²⁹⁹.

W Polsce obowiązuje mieszany system emerytalny częściowo oparty na finansowaniu kapitałowym, natomiast w Chile system kapitałowy zastąpił dotychczasowy system bazujący na zabezpieczeniu społecznym. Celem tego opracowania jest porównanie systemów emerytalnych po reformie wprowadzającej system kapitałowy na przykładzie Polski oraz Chile.

Opracowanie składa się z trzech części. W części pierwszej przedstawione są metody finansowania systemów emerytalnych oraz sposoby ich funkcjonowania. Część druga została poświęcona obecnemu mieszanemu systemowi emerytalnemu w Polsce oraz reformom, które go kształtowały. Część trzecia charakteryzuje system emerytalny w Chile.

9.2. Metody finansowania systemów emerytalnych

Jednym z możliwych sposobów klasyfikacji systemów emerytalnych jest podział na systemy bazowe i dodatkowe. Celem bazowych systemów emerytalnych jest zapewnienie przyszłym emerytom środków do życia, które zagwarantują im zaspokojenie co najmniej podstawowych potrzeb. Inaczej mówiąc systemy te mają zapewnić wypłatę środków wynikającą z realizacji ryzyka starości. W większości krajów rozwiniętych systemy zabezpieczenia emerytalnego prowadzone są pod ścisłą kontrolą instytucji państwowych i są przez nie regulowane dokładnymi przepisami. Istnieją dwa podstawowe systemy bazowego zabezpieczenia emerytalnego: repartycyjny i kapitałowy³⁰⁰. Bazowy system emerytalny jest najczęściej wstandaryzowany: zasady dla wszystkich obywateli są jednakowe. Uczestnik w większości przypadków nie ma wpływu na zarządzanie jego środkami, odpowiadają za to instytucje państwowe bezpośrednio nimi zarządzając lub tworząc regulacje. Zasada obowiązku uczestnictwa jest wykorzystywana żeby system emerytalny był realnie

---

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 35.

³⁰⁰ P. Zieliński, *Zabezpieczenie emerytalne w teorii i w praktyce*, Instytut Teorii Rozwoju Społeczno-Ekonomicznego Wydziału Ekonomicznego UMCS, Lublin 2001, s. 133-135.

powszechny. Bazowy system emerytalny jest w założeniu punktem odniesienia dla dodatkowego systemu emerytalnego³⁰¹.

Celem dodatkowych systemów emerytalnych jest uzupełnienie świadczenia z systemu bazowego. Występują one w formie obowiązkowej lub dobrowolnej. Luka emerytalna, czyli różnica pomiędzy wysokością przyszłych emerytur a konsumpcją w okresie emerytalnym, powoduje większe zapotrzebowanie na system dodatkowy. Podstawowym podziałem dodatkowego systemu emerytalnego jest podział na indywidualne i pracownicze plany emerytalne³⁰².

Indywidualne plany emerytalne występują jako szeroka grupa. Jednak najczęściej są to systemy kapitałowe oparte o zasadę zdefiniowanej składki. Są określane jako rozwiązania dobrowolne tworzące trzeci filar systemu emerytalnego³⁰³. Tworzone są na zasadzie dopasowania do preferencji konkretnego uczestnika nie ludności jako ogółu³⁰⁴.

Pracownicze plany emerytalne finansowane są na dwa podstawowe sposoby. W systemie wewnętrznym tworzy się rezerwy księgowe przeznaczone na wypłatę świadczeń emerytalnych. System wewnętrzny jest organizowany w całości przez przedsiębiorstwo, a odpowiedzialność za wypłatę emerytury dodatkowej ponosi pracodawca. Pracownicze plany emerytalne finansowane zewnętrznie polegają na utworzeniu niezależnego funduszu emerytalnego, w którym składki są opłacane przez pracowników, pracodawców lub oba te podmioty. Pracodawca powierza wykwalifikowanej instytucji sprawowanie nadzoru nad składkami pracowników, które są najczęściej inwestowane na rynkach finansowych. Często instytucją sprawującą nadzór nad składkami pracowników jest zakład ubezpieczeniowy. W systemie finansowanym wewnątrz i zewnątrz, podobnie jak w bazowym systemie głównym, warunkiem przejścia na emeryturę jest osiągnięcie odpowiedniego wieku lub też przepracowaniem określonego stażu pracy. System podatkowy jest jednym z głównych bodźców, które stymulują rozwój dodatkowych systemów emerytalnych. Nieopodatkowany

---

³⁰¹A. Chłoń-Domińczak, M. Góra, J. Rutecka, *System emerytalny w kontekście finansów publicznych*, Polish Pension Group SGH, Warszawa 2012, s. 4.

³⁰²P. Zieliński *op. cit.*, s. 139.

³⁰³J. Rutecka, *Dodatkowe zabezpieczenie emerytalne – charakterystyka i czynniki rozwoju*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2014, s. 259.

³⁰⁴A. Chłoń-Domińczak, M. Góra, J. Rutecka *op. cit.*, s. 4.

może być akumulowany dochód, składki lub świadczenie. W różnych krajach występują zróżnicowane kombinacje tych zwolnień.

Jako drugi podział systemu emerytalnego można wymienić podział na system finansowany repartycyjnie i kapitałowo.

W większości krajów przyjęto rozwiązanie, w którym podstawowym systemem zabezpieczenia emerytalnego jest system finansowany repartycyjnie. Opiera się on na tzw. umowie społecznej, zgodnie z którą pokolenie będące obecnie w fazie aktywności zawodowej finansuje emerytury osób pobierających w tym czasie emerytury. Do uzyskania prawa do emerytury niezbędne jest przekroczenie ustalonej granicy wieku lub/i przepracowanie określonej liczby lat. Niektóre systemy wymagają czasem również od emerytów zaprzestania aktywności zawodowej, choć nie jest to warunek występujący wszędzie. W system repartycyjny wbudowany jest często mechanizm waloryzacji. Zależnie od powodu waloryzacji, czy jest to partycypacja emerytów w rozwoju gospodarczym czy ochrona ich siły nabywczej, emeryturę waloryzuje się w oparciu o inflację lub wzrost wynagrodzeń, bądź o oba te parametry jednocześnie. System repartycyjny działa prawidłowo w przypadku gdy suma wypłacanych emerytur pozostaje mniejsza niż, wynikająca z zarobków, wysokość wpłacanych do systemu składek. Inaczej mówiąc ten system sprawdza się najlepiej w społeczeństwach młodych. Starzenie się społeczeństwa jest więc największym problemem z jakim spotyka się repartycyjny system finansowania emerytur³⁰⁵.

Drugim typem finansowania emerytur jest system kapitałowy, który opiera się na gromadzeniu środków pieniężnych przez uczestników na indywidualnych kontach a następnie na ich inwestowaniu na rynkach kapitałowych. Aktywa zgromadzone na takim koncie są przypisane do konkretnej osoby. Środki te są często inwestowane na rynkach kapitałowych. Wysokość emerytury zależy w głównej mierze od wysokości wpłacanych składek, częstotliwości wpłat i efektywności w jaki sposób były inwestowane. W większości krajów ten system jednak nie występuje lub występuje jako system pomocniczy w celu uzupełnienia systemu repartycyjnego. Jego podstawową zaletą ma być odporność na starzenie się społeczeństwa, ma on również zapewnić dostarczenie środków na rynki kapitałowe, pobudzając w ten sposób gospodarkę. Odprowadzanie składek będące swoistym

---

³⁰⁵P. Zieliński *op. cit.*, s. 134-135.

wymuszeniem oszczędności w założeniu miało wspierać innowacyjność gospodarki, a w systemach mieszanych mogło zapewnić miejsca pracy, dzięki którym główny system repartycyjny może korzystać ze środków od osób zdobywających zatrudnienie. System kapitałowy w teorii ma również zapewnić wyższą stopę zwrotu niż system repartycyjny.

Warto również zauważyć, że system kapitałowy jest dużo mniej bezpieczny. Kiedy skutki głównych problemów z którymi boryka się systemu repartycyjny jak starzenie się społeczeństwa czy możliwość zmniejszenia siły roboczej, można niwelować przez dotowanie przez państwo systemu repartycyjnego, system kapitałowy pozostaje bardzo mocno podatny na problemy. Niestabilność rynku finansowego, czy chociażby często występujące w gospodarkach rozwiniętych okresowe wahania indeksów giełdowych, mogą znacząco wpłynąć na wysokość przyszłych emerytur. Osoby pozbawione w ten sposób środków do życia zwrócą się do państwa i w konsekwencji będą utrzymywane z podatków opłacanych przez obywateli aktualnie pracujących podobnie jak to się dzieje w przypadku systemu repartycyjnego. Innym problemem systemu kapitałowego może również być inflacja, która występuje w obecnych gospodarkach prawie zawsze. Zmniejsza ona siłę nabywczą jaką będzie dysponował przyszły emeryt. Warto również zauważyć, że przekonanie o całkowitej odporności systemu kapitałowego na problemy systemu repartycyjnego jest błędne. System ten też może odczuwać starzenie się społeczeństwa czy spadki w sile roboczej przez brak dopływu nowych środków na giełdę, której wzrost ma zapewnić wyższą stopę zwrotu z pieniędzy przeznaczonych na przyszłą emeryturę. System kapitałowy potrzebuje interwencji państwa tak często jak system repartycyjny, ale pozostawia władzy mniejszą kontrolę nad jego funkcjonowaniem i stopami zwrotu³⁰⁶.

W celu lepszego zabezpieczenia emerytur często stosuje się system mieszany. System mieszany łączy rozwiązania zastosowane w systemie kapitałowym dywersyfikując ryzyko ze względu na różne źródła z których będą pochodziły emerytury. Łączy się zarówno rozwiązania kapitałowe jak i repartycyjne by zdywersyfikować źródła z których będą pochodziły emerytury. Najczęściej występującym systemem mieszanym jest tzw. System trójfilarowy w którym dokonano podziału zgodnie z kryterium odpowiedzialności za składkę. W klasycznym podziale

---

³⁰⁶G. Kołodko, J. Tomkiewicz, *Repartycyjny i kapitałowy system emerytalny. Synergia czy antagonizm*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2014, s. 5-11.

za pierwszy filar odpowiada państwo, za drugi filar pracodawca, natomiast trzeci filar jest indywidualnie finansowany przez samego uczestnika. Inną koncepcją podziału filarów jest model stosowany przez bank światowy. Nie dzieli on wspomnianych wcześniej filarów ze względu na odpowiedzialność za składkę, tylko ze względu na obowiązek przystąpienia oraz zasady na jakie dany filar jest finansowany, Pierwsze dwa filary są obowiązkowe z czego pierwszy jest finansowany systemem repartycyjnym, drugi natomiast finansowany jest systemem kapitałowym, trzeci filar podobnie jak drugi finansowany jest systemem kapitałowym, ale w odróżnieniu od dwóch poprzednich jest on dobrowolny.

Trzecim podziałem systemów emerytalnych może być podział na system zdefiniowanego świadczenia i zdefiniowanej składki.

W systemie zdefiniowanej składki wysokość emerytury zależy bezpośrednio od wpłacanych składek, skorygowanych o stopę zwrotu i przewidywanej dalszej długości trwania życia. Uczestnik tego systemu nie zna z góry wysokości wypłacanego świadczenia. Przyszłe świadczenie jest wtórne w stosunku do składek. W tym systemie późniejsze przejście na emeryturę jest korzystniejsze dla uczestnika ze względu na wyższe świadczenie. Wiąże się to z wydłużeniem czasu opłacania składek a także ze skróceniem przewidywalnej długości pobierania świadczenia, oba te czynniki zwiększają kwotę wypłacanej emerytury.

W systemie o zdefiniowanym świadczeniu wysokość przyszłej emerytury nie zależy bezpośrednio od opłacanych składek, tylko jest określana wzorem. W skład tego wzoru mogą wchodzić różnorodne czynniki. Jednymi z czynników mogą być te związane z pracą przyszłego emeryta takie jak liczba przepracowanych lat, wysokość ostatniego wynagrodzenia ubezpieczonego czy średnia z jego wynagrodzeń z kilku ostatnich przepracowanych przez niego lat. Za czynnik można również przyjąć wskaźnik nie będący bezpośrednio związany z pracą ubezpieczonego jak na przykład średnią pensję w gospodarce. W przypadku tego systemu, w przeciwieństwie do systemu zdefiniowanej składki, to składka jest wtórna w stosunku do świadczenia. W przypadku systemu repartycyjnego wysokość składki ustala się tak, by zrównoważyć system emerytalny, a w systemie kapitałowym wysokość składki ma zapewnić realizację założeń inwestycyjnych funduszu³⁰⁷.

³⁰⁷ *System ubezpieczeń społecznych*, pod. red. W. Sułkowskiej, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2014, s. 47-48.

9.3. Ewolucja systemu emerytalnego w Polsce

Na kształt obecnego systemu emerytalnego w Polsce miało wpływ wiele reform. Do końca 1998 roku obowiązywał system repartycyjny o charakterze powszechnym i obowiązkowym zarządzany przez instytucje państwowe. Ówczesny system emerytalny był systemem zdefiniowanego świadczenia i gwarantował wysokość przyszłej emerytury obywatelom. Reforma systemu emerytalnego była konieczna ze względu na przemiany demograficzne - średnia długość trwania życia wydłużała się, a dzietność spadała. Utrzymanie starego systemu emerytalnego bez wprowadzenia zmian groziło jego niewydolnością finansową³⁰⁸.

Reforma emerytalna weszła w życie 1 stycznia 1999 r. Nowy system emerytalny opierał się na konstrukcji trójfilarowej – wprowadzono dwa obowiązkowe filary: repartycyjny i kapitałowy oraz dobrowolny filar ubezpieczeń prywatnych promowany przez państwo.

I filar to jest emerytura wypłacana z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych zarządzanego przez ZUS. Zadaniem ZUS jest pobieranie składek, a następnie przekazywanie ich do FUS oraz ewentualnie OFE.

II filar to świadczenie wypłacane z otwartych funduszy emerytalnych, gdzie każdy ubezpieczony posiada imienny rachunek. Obecnie środki na rachunku są przeliczane na jednostki rozrachunkowe oraz lokowane w instrumenty finansowe.

Emerytura z III filaru jest wypłacana przez instytucje rynku finansowego. Pracownicze programy emerytalne to przykład zabezpieczenia w ramach III filaru promowanego przez państwo: pracownicze programy emerytalne opierają się na umowie pomiędzy pracownikiem, a pracodawcą.

Wysokość emerytury była sumą świadczeń z trzech filarów. Wprowadzenie trzech filarów miało na celu zwiększenie bezpieczeństwa całego systemu emerytalnego poprzez zróżnicowanie źródeł finansowania. Dodatkowo zastąpiono system zdefiniowanego świadczenia systemem zdefiniowanej składki. Po wprowadzeniu reformy wielkość przyszłej emerytury nie zależała wyłącznie od dalszego oczekiwanego trwania życia, ale i wysokości

---

³⁰⁸ *Ibidem*, s. 49.

wpłaconych składek. W systemie zdefiniowanej składki dłuższa aktywność zawodowa pozwala na wypłatę wyższego świadczenia³⁰⁹.

Reforma emerytalna nie dotyczyła wszystkich obywateli. Na podstawie obliczeń przyszłych świadczeń emerytalnych stwierdzono, że zmiana systemu źle wpłynęłaby na sytuację ubezpieczonych, którym w momencie wejścia w życie reformy brakowałoby mniej niż 15 lat do nabycia prawa do emerytury. Dlatego w 1999 roku podzielono wszystkich ubezpieczonych na 3 grupy zgodnie z kryterium wieku. Do pierwszej grupy należały osoby urodzone przed 1 stycznia 1949, których reforma emerytalna nie dotyczyła: te osoby nabywały prawo do emerytury na zasadach obowiązujących przed reformą. Druga grupa składała się z osób urodzonych po 31 grudnia 1948, ale przed 1 stycznia 1969 roku. Osoby zaliczone do tej grupy mogły zdecydować, czy chcą całkowicie przystąpić do nowego systemu emerytalnego – obowiązkowo zostały objęte zreformowanym I filarem, ale miały prawo wyboru czy chcą korzystać z II filaru. Przystąpienie do nowego systemu emerytalnego było nieodwracalne. Do trzeciej grupy zaliczono osoby urodzone po 31 grudnia 1968 roku, które zostały automatycznie włączone do nowego systemu³¹⁰.

W ramach III filaru w 2004 roku wprowadzono Indywidualne konta emerytalne, które umożliwiają dodatkowe oszczędzanie na emeryturę po zawarciu umowy z np. funduszem inwestycyjnym, zakładzie ubezpieczeń lub bankiem. Oszczędzający na IKE są zwolnieni z odprowadzania podatku dochodowego od zysków kapitałowych.

Kolejna reforma emerytalna została wprowadzona w 2011 roku. Reforma miała zapobiec utracie stabilności finansowej obowiązującego systemu emerytalnego, która mogła zaistnieć ze względu na coroczny deficyt w Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Deficyt ten istotnie obciążał budżet państwa. Główną przyczyną złego stanu kondycji finansowej ZUS był fakt, że nowy i stary system emerytalny muszą funkcjonować równolegle – deficyt FUS jest zobowiązaniem obecnie pracującego pokolenia osób pracujących wobec pokolenia, które otrzymuje emeryturę ze starego systemu. Utworzenie filaru kapitałowego w nowym systemie bez jednoczesnego podniesienia składek spowodowało, że środki przeznaczone na bieżące

---

³⁰⁹ *Przegląd funkcjonowania systemu emerytalnego*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Finansów, (https://www.mf.gov.pl/documents/764034/1159300/20130626_przegląd.pdf), data dostępu 30.04.2018, s. 8-13.

³¹⁰ *System ubezpieczeń społecznych...*, s. 49-52.

emerytury pomniejszono o składki wpłacane na OFE. Nierównowaga systemu emerytalnego związana z jego mieszanym charakterem jest również spowodowana różnicą w sposobie finansowania – w starym systemie zdefiniowanego świadczenia emerytura była wyższa niż gdyby została policzona zgodnie z zasadą zdefiniowanego świadczenia³¹¹.

W 2011 roku zmieniono dotychczas obowiązujący podział składki i przesunięto część składki z OFE do nowoutworzonego subkonta w ZUS. Na subkoncie ewidencjonuje się środki, które zostały przeznaczone na pokrycie deficytu w FUS. Po reformie 7,3% podstawy wymiaru składki, które wcześniej przypadały na II filar, zostało podzielone: 3,5% podstawy wymiaru składki trafiało na indywidualne konto ubezpieczonego w OFE, a 3,8%³¹² na subkonto kapitałowe w ZUS. Środki na subkoncie miały być traktowane podobnie jak środki zgromadzone w OFE: zachowano prawo do ich dziedziczenia i ustalono sposób waloryzacji w oparciu o wskaźnik PKB.

Dodatkowo w 2011 roku wprowadzono również kolejną formę oszczędzania w ramach III filaru: indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego. IKZE, podobnie jak IKE, prowadzone jest na podstawie umowy pomiędzy uczestnikiem, a instytucją finansową, np. funduszem inwestycyjnym, dobrowolnym funduszem emerytalnym, zakładem ubezpieczeń czy bankiem. Oszczędzanie na IKZE, w przeciwieństwie do IKE, jest objęte podatkiem dochodowym od zysków kapitałowych, natomiast pozwala na odliczenie od podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych wpłat na to konto. Główną przyczyną wprowadzenia IKZE było niskie zainteresowanie Polaków oszczędzaniem na emeryturę w ramach III filaru³¹³.

W 2012 podniesiono i zrównano wiek emerytalny kobiet i mężczyzn do 67 lat w celu poprawy sytuacji finansowej ZUS spowodowanej częściowo przez zachodzące zmiany demograficzne. Z powodu złego stanu finansów publicznych w 2014 roku wprowadzono kolejną reformę, która znacząco modyfikowała system emerytalny. Na jej podstawie zmniejszono środki zgromadzone przez OFE poprzez przeniesienie aktywów odpowiadających wartości posiadanych przez nich obligacji Skarbu Państwa do ZUS, a następnie ich umorzenie.

³¹¹ *Przegląd funkcjonowania systemu emerytalnego...*, s. 12.

³¹² Wskazany poziom składki był docelowym w 2017, miał się stopniowo zmieniać od 2,3% wymiaru składki do OFE i 5% na subkonto ZUS począwszy od 2012 roku.

³¹³ *System ubezpieczeń społecznych...*, s. 54.

Po umorzeniu zapisano wartość tych środków na subkoncie kapitałowym w ZUS. OFE nie mogły już inwestować w instrumenty dłużne Skarbu Państwa. Od 2014 OFE nie mogły inwestować w akcje mniej niż 75% aktywów, w 2015- 55%, 2016- 35%, 2017- 15%, po czym w 2018 roku limit został zniesiony. Umożliwiono ubezpieczonym podjęcie decyzji odnośnie dalszego uczestnictwa w OFE. Dobrowolność uczestnictwa w II filarze polegała na decyzji czy chcą dalej przekazywać część składek do OFE czy wolą, żeby składki były ewidencjonowane na subkoncie ZUS. Wybór dotyczy przyszłych składek, bez wpływu na środki już zgromadzone na rachunkach w OFE. Decyzja o tych składkach nie jest ostateczna, można ją zmieniać co 4 lata w okresie tzw. „okienek transferowych”. Dodatkowo postanowiono, że pełna emerytura, tj. suma świadczeń z konta oraz subkonta w ZUS i OFE, będzie wypłacana z ZUS – oznacza to, że środki z OFE będą przenoszone na konto w ZUS. „Suwak bezpieczeństwa” zapewnia 10 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego przekazanie kapitału z OFE do ZUS, w momencie przejścia na emeryturę na koncie w OFE ubezpieczonego nie będzie żadnych środków. Kapitał będzie ewidencjonowany na subkoncie. Podczas reformy w 2014 ustalono również wysokość składki przekazywanej do funduszy na poziomie 2,92%³¹⁴.

Obecnie w Polsce wiek emerytalny wynosi ponownie 60 lat dla kobiet oraz 65 lat dla mężczyzn na podstawie reformy wprowadzonej 1 października 2017.

Kształt polskiego systemu emerytalnego po uwzględnieniu wszystkich reform i zmian jest podsumowany w tabeli 9.1.

Tabela 9.1. Charakterystyka polskiego systemu emerytalnego

	I filar		II filar	III filar		
System	Repartycyjny		kapitałowy	kapitałowy		
Charakter uczestnictwa	Obowiązkowy		Możliwość rezygnacji	dobrowolny		
Forma	konto	Subkonto	OFE	PPE	IKE	IKZE
Instytucja zarządzająca	ZUS		PTE	Instytucje rynku finansowego		

³¹⁴ *Ibidem*, s. 55-60.

Wysokość składki	12,22%	7,30%		Ograniczona wysokość
		7,30%	0,00%	
		4,38%	2,92%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zawartych w artykule.

9.4. System emerytalny w Chile

Niezwykłym przykładem na mapie bazowych systemów emerytalnych jest Chile. Kraj ten w 1981 r. wprowadził jako bazowy system kapitałowy o zdefiniowanej składce. Wcześniej obowiązywał tam system repartycyjny o zdefiniowanym świadczeniu. Dwa lata zajęło zespołowi José Piñery dopracowanie reformy, która w 4 listopada 1980 roku została zapoczątkowana wprowadzeniem trzech ustaw. Pierwsza z nich mówiła o systemie osobistych rachunków emerytalnych, druga stworzyła zasady zmiany z poprzedniego systemu emerytalnego na nowy, a trzecia tworzyła instytucje opiekującą się osobami pozostającymi w starym systemie emerytalnym³¹⁵. Osoby zatrudnione po 1 stycznia 1983 roku musiały przystąpić do nowego systemu kapitałowego. Prowadzący działalność na własny rachunek, przystępowali do systemu kapitałowego według woli. Chile nie zdecydowało się jednak wprowadzić tego systemu w pełni dla wszystkich zawodów. Wyjątek stanowiły tutaj służby mundurowe, takie jak wojsko czy policja³¹⁶.

Prywatne fundusze, nazywane tam AFP od hiszpańskich słów „Administradoras de Fondos de Pensiones”, zajmowały się powierzonymi im pieniędzmi inwestując je na rynku finansowym. Pod ich kuratelą znajdowały się całe składki emerytalne uczestników, a ewentualne zyski były dopisywane do ich kont indywidualnych. Składka wynosiła 10% wynagrodzenia brutto. Nałożono na składki górne ograniczenie w wysokości 66 UF. UF było jednostką monetarną, którą korygowano codziennie tak, by dopasować się do zaistniałych zmian w indeksie cen konsumpcyjnych. Podobne zasady dotyczyły osób prowadzących własną działalność. Osoby uczestniczące w tym systemie z założenia miały mieć dużą swobodę w

³¹⁵ J. Poteraj, *System emerytalny w Chile: polityka społeczna a teoria ekonomiki*, Instytut Przedsiębiorczości Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Łomża 2013, s. 141.

³¹⁶ J. Niżnik, *Zabezpieczenie społeczne w zakresie świadczeń emerytalnych w Chile*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2013, vol. 1, no. 11 (260), s. 52-53.

wyborze sposobu inwestowania ich pieniędzy. Mogły wybierać spośród licznych subfunduszy. Warunkiem wypłaty emerytury miało być osiągnięcie odpowiedniego wieku, który dla kobiet wynosił 60 lat, a dla mężczyzn 65 lat. Następująca w konsekwencji wypłata świadczenia emerytalnego nie była jednolita.³¹⁷

Istniały trzy formy w jakich uczestnik systemu mógł odebrać wcześniej wypracowaną emeryturę. Były to programowe wypłaty, emerytura dożywotnia a także, będące połączeniem dwóch wcześniejszych form, emerytura mieszana. W prawie chilijskim istniała również możliwość wypłacenia części środków z indywidualnego konta emerytalnego po spełnieniu dwóch warunków. Po pierwsze należało pozostawić na koncie środki, które pozwoliłyby na wypłatę emerytury stanowiącej 70% przeciętnej rzeczywistej pensji pracownika.. Po drugie kwota pozostawiona na koncie miała stanowić nie mniej niż 150% minimalnej gwarantowanej emerytury. Możliwość wyboru formy wypłaty emerytury była pozostawiona jedynie tym uczestnikom, którzy osiągnęli poziom emerytury wyższy od minimalnego ustalonego ustawowo. Jeśli beneficjent systemu nie spełnił tego warunku, to obligatoryjnie musiał korzystać z programu wypłat.

Emerytura dożywotnia polegała na tym, że kapitał będący na indywidualnym koncie uczestnika systemu przekazywano do wybranego przez niego zakładu emerytalnego. Zajmował się on później wypłatą emerytury. Według przepisów prawa emerytura ta ustalana była na stałym poziomie, ulegała jednak indeksacji cenowej. Możliwe było dziedziczenie emerytury. Dużym udogodnieniem stał się wprowadzony w 2004 roku Sistema de Consultas de Montos de Pension zwane SCOMP. Był to system notowań zakładów emerytalnych, który na podstawie danych uczestnika systemu podawał mu wysokość emerytury. Przyszły emeryt miał 15 dni na podjęcie decyzji. Państwo chilijskie wzięło częściową odpowiedzialność za emeryturę, poprzez gwarancję jej wypłaty w przypadku bankructwa zakładu emerytalnego, w wysokości minimalnej emerytury, a także 75% nadwyżki przekraczającej tę wysokość. Nie była to jednak nieograniczona kwota, górną granicę ustalono na 45 UF.

Wypłaty programowe działały na nieco innej zasadzie. Administrator funduszu emerytalnego zobowiązany został do spełnienia świadczenia emerytalnego.³¹⁸ Beneficjent

³¹⁷ P. Wieprzowski *System emerytalny w Chile – popularne mity, wpływ na gospodarkę i wnioski dla Polski*, ANALIZA FOR NR 12/2013, Warszawa 2013, s. 3.

³¹⁸J. Niżnik *op. cit.*, s. 54.

tego systemu miał wypłacaną emeryturę w określonej wysokości przez czas uzgodniony z administratorem funduszu. To właśnie przyszły emeryt był odpowiedzialny za decyzje o wyborze wielkości wypłat oraz ich okresu, na podstawie przedstawionych mu symulacje aktuarialne sporządzone przez fundusz emerytalny. By zabezpieczyć się przed ryzykiem braku pieniędzy na koncie, wynikłym z dłuższego niż przewidziany okres wypłaty, plany wypłat korygowano o czynnik aktuarialny. Polegało to na skalkulowaniu wypłat tak, aby konto beneficjenta systemu nie pozostało puste, ale by znalazła się na nim kwota pozwalająca na wypłatę regularnych, miesięcznych, dożywotnich świadczeń emerytalnych. Świadczenia te miały być takiej wysokości by uczestnik nie kwalifikował się do podstawowych emerytur solidarnościowych.

Mieszane warianty wypłat emerytur, stanowiły połączenie dwóch wcześniej wspomnianych systemów. Jedną z możliwości systemu mieszanego było pobieranie przez pewien z góry określony okres czasu wypłat, przypominających wypłaty programowe, a potem przejście na system emerytury dożywotniej. Jeśli przyszły emeryt zdecyduje się wybrać tą opcję, to będzie pobierał zindeksowane do inflacji wypłaty, które zwykle są comiesięczne, a kiedy minie ustalony okres, jego wypłaty przejdą w klasyczny system dożywotni. Inną wersją systemu mieszanego było przejście od początku na system emerytury dożywotniej, ale z wypłacanymi, dodatkowymi kwotami, które stanowiły wypłaty zwiększające podstawową stawkę emerytury. Dopuszczono również możliwość modyfikacji tych wariantów przez fundusze emerytalne. Wyraźnie widać, że zamysłem ustawodawcy było pozostawienie jak największego wachlarza wyboru beneficjentowi systemu. Stwarzało to również możliwość manipulacji ze strony funduszy emerytalnych. Doprowadzało to również do nieodpowiedniego zarządzania własnym kapitałem przez uczestników systemu wynikające z braku dostatecznej wiedzy³¹⁹.

Dopuszczalne było również przechodzenie na wcześniejszą emeryturę. Warunkiem takiej możliwości, było posiadanie odpowiedniej kwoty na swoim indywidualnym koncie emerytalnym. Kwota odpowiednia to znaczy taka, która umożliwiła wypłatę beneficjentowi tego systemu kwoty przekraczającej 110% minimalnej emerytury oraz stanowiła kwotę nie

---

³¹⁹ P. Wieprzowski, *op. cit.*, s. 4.

mniejszą od 50% przeciętnej wypłaty osoby odbierającej to świadczenie. Wcześniejsza emerytura nie uniemożliwiała dalszej pracy zawodowej.

Chilijskie państwo brało również część odpowiedzialności za losy ubogich obywateli. Istniały dwa rodzaje świadczeń finansowanych bezpośrednio z budżetu. Państwo finansowało minimalną gwarantowaną emeryturę i świadczenie społeczne które zwane było the Pension Asistencial.

Minimalna gwarantowana emerytura przeznaczona była dla osób pracujących co najmniej 20 lat, opłacających składki emerytalne i osiągniętych ustawowy wiek emerytalny. Warunkiem niezbędnym było także by przyszła kwota ich teoretycznej emerytury, nie była wyższa niż minimalna emerytura ustalana przez rząd. Dotyczyło to również osób pobierających programowe wypłaty, którym kończył się kapitał w wyniku złego plan wypłat emerytury. Jeśli chodzi o wysokość minimalnej gwarantowanej emerytury to była cenowo indeksowana i stanowiła około 25% przeciętnej płacy. Procent ten rósł gdy emeryt przekroczył odpowiedni wiek. Kolejno gdy ukończył 70 rok życia jego świadczenie rosło do 27% przeciętnej płacy, a gdy przekroczył 75 lat stanowiło już 29% przeciętnej płacy.

W przypadku osób które nie zakwalifikowały się do uzyskania minimalnej emerytury stosowano świadczenie socjalne zwane PASIS. To świadczenie stanowiło około 12% przeciętnej wynagrodzenia. By móc uzyskać to świadczenie trzeba było spełnić warunek mówiący o tym, że dochód w rodzinie na jednego jej członka nie mógł przekroczyć 50% minimalnego wynagrodzenia. Wypłata tego świadczenia nie była gwarantowana. Uzależniano ją od posiadanych przez państwo środków, a osoby mające uprawnienie do jej pobierania tworzyły kolejkę.

System emerytalny w Chile miał sporo problemów, z których najważniejszymi były zbyt wysokie opłaty za zarządzanie, brak konkurencji wśród funduszy emerytalnych czy to, że 75% odprowadzających składki nie zdołało uzbierać kapitału, w prywatnych funduszach emerytalnych, pozwalającego na otrzymanie świadczenia choćby na minimalnym poziomie³²⁰.

---

³²⁰ B. Kołosowska, *Ranking światowych systemów emerytalnych według Melbourne Mercer Global Pension Index*, [w:] *Ubezpieczenia i finanse. Rozwój i perspektywy* pod red. A. Szymańskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 84.

Reforma która nastąpiła w 2008 roku zmieniła system na wielu polach. Po pierwsze zobligowała osoby prowadzące działalność na własny rachunek do opłacania ubezpieczeń emerytalnych w wysokości 40% ich dochodu do opodatkowania.

Po drugie utworzono publiczne fundusze.

Pierwszą grupą która może korzystać z publicznych funduszy są pracodawcy zatrudniający osoby między 24 a 35 rokiem życia przez okres co najmniej 24 miesięcy. Przy czym nie mogli zarabiać oni więcej niż 150% minimalnego miesięcznego wynagrodzenia. Jeśli spełniają te warunki to pracodawca dostaje dotację w wysokości 50% kosztów wynagrodzeń, przeznaczoną dla wymienionych wcześniej pracowników. Kwota w wysokości przekazanej pracodawcy trafia również na indywidualne konta emerytalne pracowników.

Następnym krokiem w reformie systemu emerytalnego było zreformowanie systemu programowych wypłat. Teraz po wyborze tego rodzaju wypłaty emerytury tworzy się osobny rachunek rezerwowy, na którym gromadzi się dodatkowe środki. Mają one pozwolić na wypłatę 30% kwoty początkowej programowych wypłat przy długości życia 90 lat. Rezerwa ta zostaje wypłacona po wyczerpaniu się środków z głównego konta.

Reforma stworzyła też *Sistema de Pensiones Solidarias* składający się z emerytury obywatelskiej *Pension Basica Solidaria*, która powstała na miejsce wcześniej funkcjonującego PASIS, oraz dodatek emerytalny *Aporte Previsional Solidarno*.

Emerytura obywatelska przyznawana jest osobom które przekroczyły 65 rok życia, nie otrzymują innego świadczenia emerytalnego i spełniają dwa dodatkowe warunki. Pierwszy z warunków jest związany z dochodem. Osoba ubiegająca się o emeryturę obywatelską musiała początkowo znajdować się w 40% społeczeństwa charakteryzującego się najniższym dochodem, zmieniono to w 2012 roku, teraz musi się znajdować w 60% najmniej zarabiających. Drugi warunek związany jest z zamieszkiwaniem w Chile przez co najmniej 20 lat od ukończenia 20 roku życia. Należy również spędzić w Chile 3 z 5 lat przed przejściem na emeryturę. Emerytura ta wynosi 19% średniego wynagrodzenia.

APS zastąpiło emeryturę minimalną. Wypłata zależna jest od spełnieniu takich samych warunków dochodowych i rezydualnych jak w przypadku PBS, plus wymagane jest nie posiadaniu emerytury w minimalnej wysokości. APS polega na dopłacie dodatku w wysokości PBS minus 29,4% wysokości indywidualnej.

Postanowiono także ograniczyć masowe przejścia na wcześniejszą emeryturę. Pozwolono na to tylko osobom, których rachunek emerytalny pozwoli na wypłacenie świadczenia odpowiadającego co najmniej 70% średniego wynagrodzenia liczonego dla ostatnich 10 lat. Wymaga się także by to świadczenie liczyło 150% minimalnego wynagrodzenia³²¹.

9.5. Podsumowanie

Zjawisko starzenia się społeczeństwa ma negatywne konsekwencje w sferze społecznej i ekonomicznej. Obserwowane zmiany wpływają również na sferę ubezpieczeń społecznych – wzrost liczby i udziału osób w wieku emerytalnym przy jednoczesnym spadku liczby i udziału osób w wieku produkcyjnym znacznie obciąża systemy emerytalne oparte na finansowaniu repartycyjnym³²²

Celem niniejszej pracy było i porównanie systemów emerytalnych obowiązujących w Polsce oraz w Chile po reformach wprowadzających system kapitałowy. Reformy emerytalne w obu krajach nie zostały wprowadzone w tym samym czasie – w Chile system kapitałowy był bazowym systemem emerytalnym przez 18 lat, zanim w Polsce wprowadzono reformę. Reforma emerytalna wprowadzona w Polsce częściowo bazowała na systemie obowiązującym w Chile opartym na finansowaniu kapitałowym. Obecnie w Polsce obowiązuje mieszany system emerytalny, gdzie system repartycyjny jest systemem bazowym, a kapitałowy-dodatkowym.

Polski system emerytalny jest systemem o zdefiniowanej składce i opiera się na konstrukcji trójfilarowej, podobnie jak chilijski system emerytalny. W Polsce uczestnictwo w I filarze o charakterze repartycyjnym jest obowiązkowe, w przeciwieństwie do filarów opartych na finansowaniu kapitałowym: z II filara można zrezygnować, III filar jest całkowicie dobrowolny. Po reformach w chilijskim systemie emerytalnym również można wyróżnić trzy filary: dwa obowiązkowe - filar kapitałowy, filar zabezpieczenia przed ubóstwem oraz nieobowiązkowy - filar dobrowolnych oszczędności. W obu krajach wiek emerytalny wynosi 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn.

---

³²¹ J. Niżnik *op. cit.*, s. 55-61.

³²² *Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne w Polsce*, pod. red. D. Ostrowskiej i P. Jamróza, CeDeWu, Warszawa 2016, s. 291-308.

Pomiędzy systemami w Polsce i w Chile istnieje też wiele różnic. Jedną z nich jest wysokość składki. Składka na przyszłą emeryturę wynosi w Chile 10% wynagrodzenia brutto, natomiast w Polsce jest to 19,52% wymiaru składki. Kolejną różnicą jest sposób wypłaty świadczenia. Chilijski system emerytalny oferuje 3 sposoby wypłaty emerytury: programowe wypłaty, emeryturę dożywotnią, emeryturę mieszaną – w Polsce emerytury wypłacane są dożywotnio. W Chile istnieje możliwość dziedziczenia emerytur, w Polsce dotyczy to wyłącznie środków zgromadzonych w ramach II filaru.

Oba systemy emerytalne zmagają się z wieloma problemami. System emerytalny w Chile, podobnie jak polski system emerytalny, nie jest idealny i wymaga pewnych usprawnień.

Przeciwnicy chilijskiego systemu emerytalnego zwracają uwagę na to, że relatywnie mało osób w nim uczestniczy, a poziom emerytur jest ustalony na niskim poziomie; system wymagał reformy w 2008 roku. Podkreślają również, że system emerytalny oparty na rynkach finansowych jest nieodporny na kryzysy³²³.

W Polsce system emerytalny jest dodatkowo obciążony wypłatą świadczeń dla emerytów należących do starego systemu, natomiast w Chile ze względu na sytuację demograficzną luka finansowa powstała po reformie nie była aż takim obciążeniem dla finansów publicznych.

Głównym problemem chilijskiego systemu emerytalnego jest nieregularne opłacanie składek przez członków funduszy i niska popularność, natomiast w Polsce potrzebny jest sposób na rozwiązanie problemów związanych z niewypłacalnością ZUS.

---

³²³ P. Wieprzowski, *op. cit.*, s. 2-10.

Literatura

Piśmiennictwo

- Banasiński C., Piątek E., *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2009.
- Bednarczyk T., Szwedo Ł., *Kanadyjski system emerytalny – model do naśladowania*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H Oeconomia” 2016, vol. L/4.
- Beshears J., Choi J., James J., Laibson D., Madrian B.C., *Behavioral economics perspectives on public sector pension plans*, Journal of Pension Economics and Finance, 2011, Vol. 10(02).
- Buszko M., *Zarządzanie ryzykiem konwersji kapitału nieruchomości (equity release)*, [w:] *Zarządzanie finansami firm - teoria i praktyka*, pod red. A. Kopińskiego, T. Słońskiego i B. Ryszawskiej, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012.
- Chłoń-Domińczak A., Góra M., Rutecka J., *System emerytalny w kontekście finansów publicznych*, raport dla Izby Gospodarczej Towarzystw Emerytalnych, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2016.
- Chłoń-Domińczak vA., Góra M., *System emerytalny w kontekście finansów publicznych*, Polish Pension Group SGH, Warszawa 2012.
- Chochowski K., *Klauzule abuzywne w obrocie nieruchomościami*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, 2009, nr 12/ZN.
- Chybalski F., *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck., Warszawa 2016.
- Chybalski, F. *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Chybalski F., *Dywersyfikacyjny wymiar efektywności inwestycyjnej systemu emerytalnego. Analiza porównawcza dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 768/2013.
- Crawford T., de Haan R., Runchey C., *Longevity Risk Quantification and Management: A Review of Relevant Literature*, Ernst & Young LLP, Londyn 2008.
- Czapiński J., Góra M., *Świadomość “emerytalna” Polaków. Raport z badania ilościowego*, Europejski Kongres Finansowy, Warszawa 2016.
- Czech T., *Odwrócony kredyt hipoteczny. Komentarz*, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015.
- Ćwieląg K., Maciejasz-Świątkiewicz M., *Ochrona niezamożnych konsumentów na rynku usług finansowych*, Finanse i Prawo, 2016 , vol. 3, nr 1.
- Denisiuk M., *Zasady gromadzenia oszczędności na IKZE*, Monitor Ubezpieczeniowy nr 57, Rzecznik Ubezpieczonych 2014.
- Dodatkowy system emerytalny w Polsce - diagnoza i rekomendacje zmian*, pod. red. J. Rutecka, Towarzystwo Ekonomistów Polskich, Warszawa 2014.
- Durłak A., Ciesek Ł., *Zagrożenia związane z funkcjonowaniem rent dożywotnich w Polsce*, [w:] Rynek ubezpieczeń. Współczesne problemy, pod. red. W. Sułkowskiej, Difin, Warszawa 2013, s. 292-293.
- Góra M., *System emerytalny w Polsce – kilka istotnych uwag*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2017.

- Góra M., *Integralny charakter systemu emerytalnego w Polsce. Jeszcze raz o bezpieczeństwie dzięki różnorodności*, Zeszyty Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa 2009.
- Grzeszczuk-Gniewek M., *Odwrócony kredyt hipoteczny*, Kontrola Państwowa, 2015, vol.60, nr 2 (361).
- Gugerty M.K., *You Can't Save Alone: Commitment in Rotating Savings and Credit Associations in Kenya*, University of Washington, Waszyngton 2005.
- Holzman R., Hinz R., *Old Age Income Support in the 21st Century. An Interational Perspective on Pension Systems and Reform*, The World Bank, Washington, D.C. 2005.
- Jabłońska-Porzuczek L., Łuczka W., *Powszechny system emerytalny a aktywność zawodowa emerytów*, Difin, Warszawa 2016.
- Janek K., *Reformy systemu emerytalnego w Chile w latach 1980–2014* Instytut Polityki Społecznej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2014.
- Jedynak T., *III filar – formy, zasady, korzyści*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.
- Jedynak T., *Charakterystyka systemu emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.
- Jedynak T., *Charakterystyka systemu emerytalnego w ramach powszechnego ubezpieczenia społecznego. System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.
- Jedynak T., *Luka emerytalna a potencjał do oszczędzania w Polskich Gospodarstwach Domowych*, 2017, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej” 2017, Nr 73.
- Jedynak T., *Luka emerytalna a potencjał w polskich gospodarstwach domowych*, Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, 2017, Nr 73.
- Jedynak T., *Ryzyko starości a dodatkowy system emerytalny w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2016, Nr 8/956.
- Jędrasik-Jankowska I., *Ubezpieczenia społeczne. Tom 1. Część ogólna*, LexisNexis, Warszawa 2003.
- Jończyk J., *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Wyd. Zakamycze, Kraków 2006.
- Jurek Ł., *Zmiany systemu zabezpieczenia emerytalnego w dobie demograficznego starzenia*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2012.
- Kalina-Prasznic U., *Społeczne zabezpieczenie emerytalne pracowników – między prawem i rynkiem*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Koczur W., *Przegląd systemu emerytalnego 2016: bezpieczeństwo dzięki odpowiedzialności: kluczowe zagadnienia i rekomendacje: podsumowanie*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 2 (122).
- Kołodko G., Tomkiewicz J., *Repartycyjny i kapitałowy system emerytalny. Synergia czy antagonizm*, Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie, Warszawa 2014.
- Kołosowska, *Ranking światowych systemów emerytalnych według Melbourne Mercer Global Pension Index*, [w:] *Ubezpieczenia i finanse. Rozwój i perspektywy* pod red. A. Szymańskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.

- Kowalczyk-Rólczyńska P., Rólczyński T., *Odwrócony kredyt hipoteczny – dodatkowe źródło zabezpieczenia emerytalnego*, Wiadomości ubezpieczeniowe, nr 3/2014.
- Lawędzia B., *Analiza brytyjskiego rynku rent hipotecznych equity release oraz kalkulacja świadczeń dla Polaków z wykorzystaniem rachunku rent życiowych*, Studia ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2014, nr 206.
- Leśna-Wierszołowicz E., *Świadomość emerytalna Polaków*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 475, 2017, s.165-167.
- Majewski P., Walczak D., *Świadomość ubezpieczeniowa studentów w aspekcie postrzegania rynku ubezpieczeniowego*, Studia Oeconomica Posnaniensia nr 11/2013.
- Meluch B., *Odwrócona hipoteka- model kredytowy czy model sprzedażowy? Czy polski senior będzie mógł wzmocnić swój budżet?*, [w:] „Odwrócona hipoteka” jako nowa usługa na rynku finansowym, pod red. E. Rutkowskiej-Tomaszewskiej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Mikulec A., *Konstrukcja syntetycznego miernika efektywności systemów emerytalnych*, [w:] *Ubezpieczenie emerytalne, społeczne i metody aktuarialne*, pod red. W. Ronka-Chmielowiec, Wrocław 2010.
- Małkowska D., *Zanim wybierzesz..., czyli przewodnik po reformie ubezpieczeń społecznych dla pracodawcy i pracownika*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 1999.
- Muszalski W., *Ubezpieczenie społeczne. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Niżnik J., *Zabezpieczenie społeczne w zakresie świadczeń emerytalnych w Chile*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2013, vol. 1, no. 11 (260).
- Olejek I., *Zabezpieczenie emerytalne*, Wydawnictwo UEP, Poznań 2016.
- Olszewski J., *Fundusze emerytalne filar II i III*, INFOR, Warszawa 1999.
- Orenstein M., *Prywatyzacja emerytur*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Phelps E.S., Pollak R.A., *On Second-Best National Saving and Game Equilibrium Growth*, Review of Economic Studies, 1968, vol. 35/2.
- Pieńkowska-Kamieniecka S., *Rola i zakres udziału pracodawców we wspieraniu długoterminowych oszczędności emerytalnych- przykład programu automatycznego zapisu*, [w:] *Długoterminowe oszczędzanie, postawy strategii i rozwiązania*, J. Rutecka- Góra (red.), Warszawa 2016.
- Piotrowski J., *Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody*, Wydawnictwo KiW, Warszawa 1966.
- Poteraj J., *System emerytalny w Chile: polityka społeczna a teoria ekonomiki*, Instytut Przedsiębiorczości Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Łomża 2013.
- Poteraj J., *System emerytalny w Kanadzie. Rekomendacje dla Polski*, Instytut Społeczno-Humanistyczny Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Łomża 2017.
- Pracownicze Programy Emerytalnego w 2016 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017.
- Przegląd funkcjonowania systemu emerytalnego*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Finansów (https://www.mf.gov.pl/documents/764034/1159300/20130626_przegląd.pdf), data dostępu 30.04.2018.

- Rajkiewicz A., *Polityka Społeczna*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 1979.
- Raport z kontroli przedsiębiorców zawierających umowy świadczeń dożywotnich*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Wrocław 2013.
- Reifner U., Clerc-Renaud S., Pérez-Carillo E. F., Tiffe A., Knobloch M. *Study on Equity Release Schemes in the EU. Part I*, General Report, Institut für Finanzdienstleistungen e. V., Hamburg 2009.
- Rogała M., *III filar twojej emerytury*, EDINEM, Warszawa 2013.
- Rubel K., *Składka z tytułu uczestnictwa w pracowniczym programie emerytalnym*, [w:] *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, pod red. G. Szpor, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Rutecka J. *Dodatkowe zabezpieczenie emerytalne - charakterystyka i czynniki rozwoju*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2014.
- Rutecka J., *Doubezpieczenie emerytalne w racjonalizowaniu systemu zabezpieczenia społecznego*, Rozprawy Ubezpieczeniowe, Nr. 16/2014.
- Rutecka J., *Świadczenia emerytalne a zaspokajanie podstawowych potrzeb w okresie dezaktywizacji zawodowej*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne, nr 8/2015.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Ochrona prawna klienta na rynku usług bankowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Odwrócony kredyt hipoteczny- lekarstwo na ubóstwo emerytów (seniorów, osób starszych)?*, [w:] *Ubóstwo w Polsce*, pod red. J. Blicharz, L. Klat-Werteleckiej i E. Rutkowskiej-Tomaszewskiej, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
- Schwartz B., *The Paradox of Choice: Why More Is Less*, Nowy Jork 2004.
- Sierpowska I., *Pomoc społeczna jako administracja świadcząca: Studium administracyjno-prawne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Siu-Hang Li J., Hardy M. R., Tan K. S., *On Pricing and Hedging the No-Negative-Equity Guarantee in Equity Release Mechanisms*, *The Journal of Risk and Insurance*, 2010, vol. 77, no. 2.
- Skuza S., *Usługi finansowe typu equity release w Polsce na tle rozwiązań międzynarodowych. Stan obecny i propozycje zmian*, *Problemy Zarządzania*, 2012, vol. 10, nr 4.
- Stokłosa M., *System opt-out jakko szansa na upowszechnienie III filaru systemu emerytalnego w Polsce*, [w:] *Kierunki rozwoju ubezpieczeń prywatnych i publicznych*, pod red. W. Sułkowskiej, M. Cyconia, Poltext, Warszawa, 2017.
- Strzelecka M., *Wprowadzenie*, Ubezpieczenia społeczne, teoria i praktyka, Dwumiesięcznik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, nr 6 (123), 2014.
- System ubezpieczeń społecznych*, pod red. W. Sułkowskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014
- Szczepański M., *Badanie możliwości wykorzystania ekonomii behawioralnej w reformowaniu systemów emerytalnych*, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 2017, nr 5/2017 (89) cz. 1.
- Szczepański M., *Ryzyko ubóstwa osób starszych a konstrukcja zreformowanego systemu emerytalnego w Polsce*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 2015, nr 73.

- Szumlicz T., *Zabezpieczenie społeczne... 50 lat później*, Ubezpieczenia społeczne. Teoria i praktyka, 2016, nr 3 (130).
- Szumlicz T., *System emerytalny w Polsce – rozwój i organizacja*, [w:] *Ubezpieczenia*, pod red. W. Ronki-Chmielowiec, C. H. Beck, Warszawa.
- Szyburska-Walczak G., *Ubezpieczenia społeczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Szymańczak J., *Starzenie się polskiego społeczeństwa - wybrane aspekty demograficzne*, Studia BAS, 2012, nr 30.
- Ślęzak K., *Prawo do zabezpieczenia społecznego w Konstytucji RP: zagadnienia podstawowe*, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Thaler R.H., *Anomalies: Saving, Fungibility, and Mental Accounts*, e-Journal of Economic Perspectives, 1990, no. 4.
- Thaler R.H., *Toward a Positive Theory of Consumer Choice*, Journal of Economic Behavior & Organization, 1980, vol. 1, issue 1.
- The 2015 Ageing Report*, European Commission, Belgia 2015.
- The Swedish old-age pension system, How the income pension, premium pension and guarantee pension work*, Government Offices of Sweden Ministry of Health and Social Affairs, 2016.
- Tversky A., Kahneman D., *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*, Science, 1974, 4157(185).
- Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne w Polsce*, pod red. D. Ostrowskiej i P. Jamróza, CeDeWu, Warszawa 2016.
- Ubezpieczenia we współczesnym świecie. Problemy i tendencje*, pod red. I. Kwiecień, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2007
- Nieuczciwe praktyki rynkowe. Przewodnik*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Warszawa 2008.
- Walczak D., *Przywileje emerytalne – aspekt społeczno-ekonomiczny*, Studia Oeconomica Posnaniensia, Poznań 2017, nr 10.
- Wiedza i postawy wobec ubezpieczeń społecznych. Raport z badań*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2016.
- Wieprzowski P., *System emerytalny w Chile - popularne mity, wpływ na gospodarkę i wnioski dla Polski*. Analiza FOR NR 12/2013, Warszawa 2013.
- Więckowska B., *Reversemortgage- rozwiązania prawne i instytucjonalne na wybranych rynkach*, Polska Izba Ubezpieczeń, Warszawa 2011.
- Wysokość emerytur w nowym systemie ubezpieczeń społecznych*, Urząd Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych, Departament Analiz, Komunikacji Społecznej i Informacji, Warszawa 2003.
- Zawisza M., *Emerytury od nowa, czyli o emeryturach obywatelskich*, System emerytalny z perspektywy płci, Solidarność i godne życie, Heinrich Böll Stiftung, Warszawa 2014.
- Zieliński P. *Zabezpieczenia emerytalne w teorii i w praktyce*, Instytut Teorii Rozwoju Społeczno-Ekonomicznego Wydziału Ekonomicznego UMCS, Lublin 2001.

Zimoch A., *Nieruchomości zabezpieczeniem świadczeń emerytalnych*, Świat nieruchomości, 2014, nr 1(87).

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym (Dz. U. 2015 poz. 1348).

Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym (Dz. U. 2014 poz. 1585).

Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych, (Dz. U. 2011 nr 94 poz. 549).

Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. 2004 nr 50 poz. 331).

Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz. U. 2007 nr 171 poz. 1206).

Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz. U. 2006 nr 157 poz. 1119).

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, (Dz. U. 2004 nr 116 poz. 1205 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych, (Dz.U. 2004 nr 116 poz. 1207).

Dyrektywa 2003/41/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 3 czerwca 2003 r. w sprawie działalności instytucji pracowniczych programów emerytalnych oraz nadzoru nad takimi instytucjami, (Dz. U. L 235 z 23.9.2003).

Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, (Dz.U. 1998 nr 144 poz. 930).

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. 2016, poz. 693).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (Dz.U. 1997 nr 140 poz. 939).

Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych, (Dz.U. 1997 nr 139 poz. 932).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks Cywilny (Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93).

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, (Dz. U. 1991 nr 80 poz. 360 z późn. zm.).

Decyzja Prezesa UOKiK, numer decyzji RWA-12/2012 , data decyzji: 2012-07-31, Warszawa.

Obwieszczenie Ministra Rodziny , Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie kwoty ograniczenia rocznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w roku 2018 oraz przyjętej do jej ustalenia kwoty prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia, (M.P. poz. 1174).

Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 października 2017 r. w sprawie wysokości kwoty odpowiadającej sumie składek dodatkowych wniesionych przez uczestnika do jednego programu w roku 2018, (M.P. poz. 993).

Źródła internetowe

20. *Pensions at a Glance 2017*, OECD, (<http://www.oecd-ilibrary.org>), dostęp: 9.03.2018 r.
- Aktywność ekonomiczna ludności Polski*, GUS, Warszawa 2018, (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-iii-kwartal-2017-roku,4,27.html>), dostęp: 19.03.2018 r.
- Atlas Demograficzny Polski*, GUS, 2017, (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/atlas-demograficzny-polski,28,1.html>), dostęp: 14.03.2018 r.
- Biuletyn Informacji Publicznej. Przegląd systemu emerytalnego 2016*, (<http://bip.kprm.gov.pl/download/75/27757/przegladsystemuemerytalnego.pdf>), dostęp: 30.04.2018 r.
- Biuletyn Izby Gospodarczej Towarzystw Emerytalnych*, (http://www.igte.pl/publikacjeBiuletyn_IGTE_12_2018.pdf), dostęp: 05.03.2018 r.
- Błądowski P., Szatur-Jaworska B., Szweda-Lewandowska Z., Kubicki P., *Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2012, (www.senior.gov.pl), dostęp: 02.02.2018 r.
- Ciesielski M., *Emerytury obywatelskie na Antypodach. Czy Polska powinna iść śladem Australii*, (www.forsal.pl), dostęp: 11.03.2018.
- Co trzeba wiedzieć o IKE?*, (<https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoeczne/ubezpieczenie-emerytalne/indywidualne-konto-emerytalne/co-trzeba-wiedziec-o-ike/>), dostęp: 2.02.2018.
- Czapiński J., Góra M., *Świadomość „emerytalna” Polaków*, Warszawa 2016, Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego, (www.efcongres.com), dostęp: 10.02.2018r.
- Czapiński J., M. Góra, *Świadomość “emerytalna” Polaków : raport z badania ilościowego*, Publikacje Europejskiego Kongresu Finansowego, Warszawa 2016, (<http://www.efcongress.com/sites/default/files/analizy/raport.pdf>), dostęp: 6.02.2018 r.
- Defined Contribution Pensions: Plan Rules, Participant Choices, and the Path of Least Resistance* (<http://www.nber.org/chapters/c10863>), s. 104, dostęp: 09.03.2018 r.
- Diagnoza stanu wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków 2015*, NBP 2015, (https://www.nbportal.pl/_data/assets/pdf_file/0006/54528/Diagnoza-stanu-wiedzy-i-swiadomosci-ekonomicznej-Polakow-2015.pdf), data dostępu: 22.03.2018 r.
- European Commission, The 2015 Ageing Report. Economic and budgetary projections for the 28 UE Member States (2013-2060)*, „European Economy 2015” nr 3, (http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf), dostęp: 10.05.2018 r.
- Emerytury i renty 2016*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, (www.gus.pl), dostęp: 16.03.2018.
- Fandrejewska A., *Mit emerytury obywatelskiej*, (www.rp.pl), dostęp: 7.05.2018 r.
- Guaranteed Income Supplement, Government of Canada*, (www.canada.ca), dostęp: 09.05.2018.

- IKE w pytaniach i odpowiedziach*, (<https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoeczne/ubezpieczenie-emerytalne/indywidualne-konto-emerytalne/ike-w-pytaniach-i-odpowiedziach/>), dostęp: 2.02.2018.
- Indywidualne Konta Emerytalne i Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego w I połowie 2017 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017 r., (www.knf.gov.pl), dostęp: 15.03.2018 r.
- Indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego w I połowie 2017 r., Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017 r., (https://www.knf.gov.pl/?articleId=59884&p_id=18), dostęp: 12.03.2018 r.
- Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego*, GUS, Warszawa 2016, (www.stat.gov.pl), dostęp: 05.02.2018 r.
- Informacje liczbowe o rynku IKE za 2017 rok, KNF, 2018, (https://www.knf.gov.pl/?articleId=60970&p_id=18), dostęp: 19.03.2018 r.
- Informacje liczbowe o rynku IKE za 2017 rok*, Komisja Nadzoru Finansowego, 2018, (www.knf.gov.pl), dostęp: 25.04.2018 r.
- Informacje liczbowe o rynku IKZE za 2017 rok, KNF, 2018, (https://www.knf.gov.pl/?articleId=60974&p_id=18), dostęp: 19.03.2018 r.
- Informacje liczbowe o rynku IKZE za 2017 rok*, Komisja Nadzoru Finansowego, 2018, (www.knf.gov.pl), dostęp: 25.04.2018 r.
- International Monetary Fund World Economic Outlook (April 2017)*, (<https://www.imf.org>), dostęp: 10.03.2018 r.
- Kalkulator Twojej dodatkowej emerytury*, (<https://emerytura.pzu.pl/kalkulator>), dostęp: 5.05.2018.
- KiwiSaver annual report 2017* (<https://fma.govt.nz/assets/Reports/FMA-KiwiSaver-Report-2017.pdf>), s. 6, dostęp: 10.03.2018 r.
- Klimkiewicz A. Czynniki wspierające powstawanie i rozwój świadomości emerytalnej jako instrumentu pobudzania indywidualnej zapobiegliwości o przyszłość emerytalną*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2012, (http://www.annalesonline.uni.lodz.pl/archiwum/2012/2012_klimkiewicz_261_270.pdf), dostęp: 3.07.2018 r.
- KNF ma zastrzeżenia do ustawy o rencie dożywotniej*, (www.bankier.pl), dostęp: 11.05.2018 r.
- Kompetencje Prezesa UOKiK*, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, (https://www.uokik.gov.pl/kompetencje_prezesa_uokik3.php), dostęp: 27.04.2018 r.
- Lewicka-Strzałecka A., *Moralność finansowa Polaków*, raport z badań, edycja II, 2017, (<http://www.kpf.pl/pliki/raporty/moralnosc-finansowa-Polakow-raport-2017.pdf>), dostęp: 22.03.2018 r.
- Ludność i ruch naturalny w 2016 r.*, GUS, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa 2017, (www.stat.gov.pl), dostęp: 01.02.2018 r.
- Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2016 r., Stan w dniu 30 XII 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017, (www.stat.gov.pl), dostęp: 02.02.2018 r.
- Measuring the Adequacy of Retirement Income: A Primer*, (<https://www.cbo.gov/publication/53191>), dostęp: 02.03.2017 r.

- Mind The Gap report*, Aviva, 2016 r., (<https://www.aviva.com/social-purpose/thought-leadership/europe-pensions-gap/>), dostęp: 12.03.2018 r.
- Ocena skutków regulacji*, Ministerstwo Finansów, 2018, (<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12308305/12491752/12491753/dokument329968.pdf>), dostęp: 25.03.2018 r.
- OECD Economic Surveys Poland, OECD Publishing 2018, (<http://www.oecd.org/eco/surveys/Poland-2018-OECD-economic-survey-overview.pdf>), dostęp: 28.03.2018 r.
- Ogólnopolski raport o kredytach mieszkaniowych i cenach transakcyjnych nieruchomości*, Raport AMRON–SARFIN, 3/2016, listopad 2016, (www.zbp.pl), dostęp: 15.02.2018 r.
- Oszczędności i wybór międzyokresowy – podejście behawioralne*, (https://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/ms208.pdf), dostęp: 05.03.2018 r.
- Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators*. Paris: OECD Publishing, (https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015_pension_glance-2015-en), dostęp 10.05.2018 r.
- Pensions at a Glance 2017: OECD and G20 indicators, OECD Publishing 2017*, (https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2017_pension_glance-2017-en#page1), dostęp: 02.03.2017 r.
- Polacy o dodatkowym oszczędzaniu na emeryturę*, Komunikat CBOS BS/77/2010, Warszawa 2010, (http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_077_10.PDF), dostęp 20.03.2018.
- Postawy Polaków wobec finansów – badanie Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy*, wrzesień 2017 r., (<http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/10199.html>), dostęp: 12.03.2018 r.
- Postawy Polaków wobec finansów*, Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowym i Fundacja Think!, 2017, (http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/files/postawy_polakow_wobec_finansow_-_raport_fundacji_kronenberga_fundacji_think.pdf), dostęp: 15.03.2018 r.
- Postawy Polaków wobec finansów*, Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowym i Fundacji Think!, październik 2017, (www.citibank.pl), dostęp: 10.02.2018 r.
- Poziom edukacji finansowej Polaków 2018*, IBRIS na zlecenie Warszawskiego Instytutu Bankowości, 2018, (http://inwestycje.pl/resources/Attachment/2018/03_15/file29137.pdf), dostęp: 21.03.2018 r.
- Pracownicze Plany Kapitałowe - bezpieczeństwo finansowe i wyższy standard życia Polaków na emeryturze*, Ministerstwo Finansów, (https://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/aktualnosci/ministerstwo-finansow2/-/asset_publisher/M1vU/content/pracownicze-plany-kapitalowe-bezpieczenstwo-finansowe-i-wyzszy-standard-zycia-polakow-na-emeryturze/pop_up?_101_INSTANCE_M1vU_viewMode=print), dostęp: 25.03.2018 r.
- Pracownicze Plany Kapitałowe od 2019 roku – projekt do konsultacji*, (<https://tvn24bis.pl/z-kraju,74/pracownicze-plany-kapitalowe-od-2019-roku-projekt-do-konsultacji,815251.html>), dostęp: 29.03.2018 r.
- Pracownicze Plany Kapitałowe - szansa czy miraż?*, (<http://www.institutemerytalny.pl/wp-content/uploads/2017/08/Instytut-Emerytalny-raport-PPK-Grudzień-2017.pdf>), dostęp: 05.03.2018 r.

- Pracownicze Plany Kapitałowe propozycją dla przyszłych emerytów*, Ministerstwo Finansów, (http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/aktualnosci/ministerstwo-finansow2/-/asset_publisher/M1vU/content/pracownicze-plany-kapitalowe-propozycja-dla-przyszlych-emerytow), dostęp: 25.03.2018 r.
- Pracownicze Plany Kapitałowe w praktyce. Mniejsza pensja co miesiąc, ale więcej pieniędzy na starość*, (<https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/pracownicze-plany-kapitalowe-w-praktyce,200,0,2398664.html>), dostęp: 30.03.2018 r.
- Pracownicze Programy Emerytalne w 2016 r.*, KNF, Warszawa 2017, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/RAPORT_PPE_w_2016_57222.pdf), dostęp: 20.03.2018 r.
- Prognoza ludności na lata 2014-2050*, Główny Urząd Statystyczny, 2014, (www.stat.gov.pl), dostęp: 24.04.2016 r.
- Prognoza ludności na lata 2014–2050*, GUS 2014 r., (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-1,5.html>), dostęp: 07.03.2018 r.
- Prognoza ludności na lata 2014-2050*, GUS, Warszawa 2014, s. 135, (www.stat.gov.pl), dostęp: 04.02.2018 r.
- Program budowy kapitału a przyszłe emerytury i rozwój polskiej gospodarki- ocena skutków planowanej reformy emerytalne*, PWC 2018, (<https://www.pwc.pl/pl/media/2018/2018-03-19-pwc-ppk-ocena-skutkow-reformy.html>), dostęp: 26.03.2018 r.
- Program Konwergencji*, Ministerstwo Finansów, 2017, (www.mf.gov.pl), data dostępu 11.04.2018 r.
- Projekt Ustawy o Pracowniczych Planach Kapitałowych oraz Uzasadnienie PPK*, (<https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r19972221002,Projekt-ustawy-o-pracowniczych-planach-kapitalowych.html>), dostęp: 10.03.2018 r.
- Projekt z dnia 8 lutego 2018 r. ustawy o pracowniczych planach kapitałowych*, Ministerstwo Finansów, 2018, (<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12308305/12491752/12491753/dokument329966.pdf>), dostęp: 25.03.2018 r.
- Przeciętne dalsze trwanie życia w 2016 r. według województw*, Główny Urząd Statystyczny, 2016, (www.stat.gov.pl), dostęp: 24.04.2016 r.
- Przed obniżeniem wieku emerytalnego: jak zatrzymać Polaków na rynku pracy*, CBOS, Komunikat z badań nr 67/2017, Warszawa 2017, (http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_067_17.PDF), dostęp: 23.03.2018 r.
- Retirement*, Ministry of Business, Innovation & Employment, (www.newzealandnow.govt.nz), dostęp: 09.05.2018 r.
- Rynek PPE w Polsce wciąż niewielki*, (https://rf.gov.pl/aktualnosci-z-rynku/zabezpieczenie-emerytalne2/Rynek_PPE_w_Polsce_wciaz_niewielki_21870), dostęp: 26.03.2018 r.
- Sektor funduszy emerytalnych w Polsce - ewolucja, kształt, perspektywy*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego 2016, (https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/knf_157592_Sektor_funduszy_emerytalnych_w_Polsce_2016_47307_56352.pdf), dostęp: 14.03.2018 r.

- Skibińska R., *Czarne chmury nad pracowniczymi planami kapitałowymi*, (<http://serwisemerytalny.rp.pl/czarne-chmury-nad-pracowniczymi-planami-kapitalowymi/>)
dostęp: 26.03.2018 r.
- Skibińska R., *ZUS chciałby dłuższych wypłat z PPK*, (<http://serwisemerytalny.rp.pl/zus-chcialby-dluzszych-wyplat-z-ppk/>), dostęp: 26.03.2018 r.
- Skibińska R., *ZUS krytykuje PPK*, (<http://www.parkiet.com/Finanse/303269947-ZUS-krytykuje-PPK.html>), dostęp: 26.03.2018 r.
- Skłonność Polaków do oszczędzania na emeryturę – mit czy rzeczywistość?*, TNS Polska, marzec 2016, (<http://www.tnsglobal.pl/coslychac/files/2016/03/Sklonnosc-do-oszczedzania-na-emeryture-2016-03-04.pdf>), dostęp: 23.03.2018 r.
- Skłonność polaków do dodatkowego oszczędzania na emeryturę- mit czy rzeczywistość*, 2016, TNS Polska dla Nationale-Nederlanden, (<http://www.tnsglobal.pl/coslychac/files/2016/03/Sklonnosc-do-oszczedzania-na-emeryture-2016-03-04.pdf>) dostęp: 15.03.2018 r.
- Sołtys M., Jagodziński K., *Model emerytur obywatelskich wg Centrum Adama Smitha*, (www.smith.pl), dostęp: 11.04.2018 r.
- Stan i struktura ludności według wieku w latach 1989-2016*, GUS, (www.stat.gov.pl), dostęp: 04.02.2018 r.
- Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP 2015, (https://www.nbportal.pl/_data/assets/pdf_file/0006/54528/Diagnoza-stanu-wiedzy-i-swiadomosci-ekonomicznej-Polakow-2015.pdf), dostęp: 6.02.2018 r.
- Standerski D., Konopczyński F., *Jak uniknąć katastrofy? Perspektywy polskiego systemu emerytalnego*, (www.kalecki.org), dostęp: 11.04.2018 r.
- Stańczak J., Szałtys D., *Regionalne zróżnicowanie procesu starzenia się ludności Polski w latach 1990-2015 oraz w perspektywie do 2040 roku*, V Zielonogórskie Spotkania z Demografią, Zielona Góra 2016, (www.stat.gov.pl), dostęp: 11.04.2018 r.
- Strategia odpowiedzialnego rozwoju - Pracownicze Plany Emerytalne - Prezentacja*, Ministerstwo Finansów, (https://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=a8657df1-5264-433e-9bd7-7c93f10596c9&groupId=764034), dostęp: 20.03.2018 r.
- Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji i podwyższeniu świadczeń najniższych w marcu 2017 roku*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych, Warszawa 2017, (www.zus.pl), dostęp: 9.02.2018 r.
- System emerytalny*, Ministerstwo pracy i Polityki Społecznej, (<https://www.mpips.gov.pl/ubezpieczenia-spoeczne/ubezpieczenie-emerytalne/system-emerytalny/>), dostęp: 14.03.2018 r.
- Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014–2050*, GUS 2014 r., (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-osob-starszych-i-konsekwencje-starzenia-sie-ludnosc-polski-w-swietle-prognozy-na-lata-2014-2050,18,1.html>), dostęp: 07.03.2018 r.
- Sytuacja finansowa gospodarstw domowych*, CBOS, Komunikat z badań nr 127/2017, Warszawa 2017, (http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_127_17.PDF), dostęp: 23.03.2018 r.

- Sytuacja gospodarstw domowych w 2016 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2017, (www.stat.gov.pl), dostęp: 14.02.2018r.
- The 2015 Ageing Report, European Commission, Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*, European Economy 3/2015, (www.ec.europa.eu), dostęp: 10.02.2018 r.
- The 2018 Ageing Report*, European Commission, 2017, (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip065_en.pdf), dostęp: 14.03.2018 r.
- The Inclusive Growth and Development Report 2017*, World Economic Forum, (www.weforum.org), dostęp: 11.05.2018 r.
- The Melbourne Mercer Global Pension Index*, (<https://australiancentre.com.au>), dostęp: 5.03.2018 r.
- Trwanie życia w 2015 r.*, GUS, Warszawa 2016, (www.stat.gov.pl), dostęp: 14.02.2018 r.
- Tylko 5,7 proc. pracujących Polaków ma IKE. IKZE jeszcze mniej*, (<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Tylko-5-7-proc-pracujacych-Polakow-ma-IKE-ikze-jeszcze-mniej-7554683.html>), dostęp: 26.03.2018 r.
- Ulgi i zwolnienia w PIT dla oszczędzających na emeryturę*, (<http://ksiegowosc.infor.pl/podatki/pit/pit/ulgi-odliczenia/298310,IKZE-i-IKE-ulgi-i-zwolnienia-w-PIT-dla-oszczedzajacych-na-emeryture.html>), dostęp: 10.03.2018.
- Urodzenia w latach 1970-2016*, GUS, (www.stat.gov.pl), dostęp: 01.02.2018 r.
- Uzasadnienie do projektu PPK*, Ministerstwo Finansów, (<http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12308305/12491764/12491765/dokument329983.pdf>), dostęp: 25.03.2018 r.
- Warunki życia i pracy w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, 2017, (www.eures.praca.gov.pl), dostęp: 15.03.2018 r.
- Wykaz prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów*, (<https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r19972221002,Projekt-ustawy-o-pracowniczych-planach-kapitalowych.html>), dostęp: 02.03.2018 r.
- Zadłużone jest życie staruszka – emeryci toną w długach*, (www.krd.pl), dostęp: 12.02.2018 r.
- Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017, (www.stat.gov.pl), dostęp: 04.02.2018 r.

Spis tabel

Tabela 1.1. Wiedza emerytalna określona na podstawie udzielenia poprawnych odpowiedzi na wszystkie pytania dotyczące funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce w zależności od typu studiowanego kierunku ankietowanych	21
Tabela 2.1. Klasyfikacja punktowa systemów emerytalnych według The Melbourne Mercer Global Pension Index.....	32
Tabela 2.2. Nominalny PKB per capita Polski oraz PKB krajów, w których funkcjonuje emerytura obywatelska w 2017 r.	35
Tabela 3.1. Przedsiębiorstwa, w zależności od liczby zatrudnianych pracowników, objęte programem PPK i terminy początku obowiązywania.....	49
Tabela 3.2. Liczba indywidualnych kont emerytalnych w latach 2004 – 2017 (w szt.).....	50
Tabela 3.3. Liczba indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego w latach 2012 – 2017 (w szt.)	51
Tabela 3.4. Liczba uczestników korzystających z pracowniczych programów emerytalnych w latach 2006 – 2016	52
Tabela 3.5. Symulacja wielkości oszczędności po 25 latach uczestnictwa w PPK (w zł).....	54
Tabela 3.6. Symulacja wysokości wynagrodzenia netto po odprowadzeniu składki do PPK (w zł)	55
Tabela 5.1. Zasady funkcjonowania poszczególnych form zabezpieczenia emerytalnego	78
Tabela 5.2. Uczestnictwo Polaków w dodatkowym systemie emerytalnym.....	79
Tabela 5.3. Symulacja przyszłych oszczędności z PPK.....	91
Tabela 6.1. Szacunkowa wielkość świadczeń z PPK	106
Tabela 6.2. Stosunek świadczenia PPK do ostatniego wynagrodzenia.....	106
Tabela 7.1. Główne źródła dochodów osób starszych w Polsce.....	112
Tabela 7.2. Przeciętna liczba emerytów i rencistów według instytucji wypłacających świadczenia w 2016 roku (w tys.)	112
Tabela 7.3. Wartość świadczeń terminowych z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 15 lat (w PLN).....	118
Tabela 7.4. Wartość świadczeń terminowych z odwróconego kredytu hipotecznego wypłacanych przez 20 lat (w PLN).....	119
Tabela 7.5. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (uzyskanych z najniższych emerytur z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 15 lat	120
Tabela 7.6. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (uzyskanych z najniższych emerytur z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 20 lat	121

Tabela 7.7. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (otrzymujących emeryturę w wysokości mediany emerytury z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 15 lat	122
Tabela 7.8. Procentowy wzrost budżetów domowych seniorów (otrzymujących emeryturę w wysokości mediany emerytury z ZUS) w wyniku zawarcia umowy odwróconego kredytu hipotecznego na 20 lat	123
Tabela 8.1. Porównanie modelu sprzedażowego i kredytowego usług <i>equity release</i>	131
Tabela 9.1. Charakterystyka polskiego systemu emerytalnego.....	149

Spis rysunków

Rysunek 1.1. Przewidywana miesięczna wysokość emerytury.....	13
Rysunek 1.2. Wysokość miesięcznych środków finansowych potrzebnych na emeryturze, aby utrzymać obecny standard życia	13
Rysunek 1.3. Wiek respondentów	15
Rysunek 1.4. Płeć respondentów	15
Rysunek 1.5. Status społeczny respondentów	16
Rysunek 1.6. Czy kiedykolwiek myślałeś/aś o swojej emeryturze?	16
Rysunek 1.7. Skłonność do dodatkowego oszczędzania na emeryturę według respondentów	17
Rysunek 1.8. Chęć pogłębienia wiedzy na temat systemu emerytalnego.....	18
Rysunek 1.9. Świadomość na temat relacji pomiędzy emeryturą i wynagrodzeniem uzyskiwanym przed przejściem na emeryturę.....	19
Rysunek 2.1. Stopy zastąpienia brutto z poszczególnych części zabezpieczenia emerytalnego w wybranych krajach OECD w 2017 r.	33
Rysunek 3.1. Instytucje finansowe oferujące Indywidualne Konta Emerytalne oraz Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego	42
Rysunek 3.2. Formy pracowniczego programu emerytalnego	46
Rysunek 3.3. Oszczędności zgromadzone w ramach IKE, IKZE i PPE (w tys. zł)	53
Rysunek 3.4. Poziom uczestnictwa w PPE i PPK (stan na 31.12.2016)	56
Rysunek 4.1. Hipotetyczna funkcja wartości Kahneman'a i Tversky'ego	69
Rysunek 5.1. Zasady finansowania składki odprowadzanej w ramach PPK.....	89
Rysunek 7.1. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych emerytów	111
Rysunek 7.2. Struktura emerytów, którym ZUS wypłaca emerytury według wysokości świadczeń – marzec 2017r.	113
Rysunek 7.3. Prognozowa stopa zastąpienia w Polsce do 2060 roku.....	114
Rysunek 7.4. Zadłużenie emerytów w kolejnych latach (w mln)	116

UNIWERSYTET
EKONOMICZNY
W KRAKOWIE

RISK
MANAGEMENT

KOŁO NAUKOWE UBEZPIECZEŃ

**KATEDRA
ZARZĄDZANIA
RYZYSKIEM
I UBEZPIECZEŃ**
KU.UEK.KRAKOW.PL

